

302.939

MŰZEUMI KÖZLEMÉNYEK

1981

1

9

MÚZEUMI KÖZLEMÉNYEK

ES EBBŐL
FELADAT
MEGHATÁR

1981

1

MŰVELŐDÉSI MINISZTERIUM MÚZEUMI OSZTÁLY

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

AGÓCSY PÁL
BERTA ISTVÁN
FÜZES ENDRE
KISS LÁSZLÓ
KODOLÁNYI JÁNOS
MIKLÓS PÁL
NEMES IVÁN
SZIKOSSY FERENC

SZERKESZTŐK:

BÁNDI GÁBOR
KOVÁCS TIBOR

I ISSN 0133 – 4921

Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Megjelent 8,4 A/5 ív terjedelemben
8704/81, Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
Felelős vezető: Vymeták Ferenc

MÚZEUMPOLITIKA

A MEGYEI MÚZEUMOK KÉPZŐMŰVÉSZETI GYŰJTÉSI KÖRÉNEK ÉS EBBŐL ADÓDÓ FELADATAINAK MEGHATÁROZÁSA

A Művelődési Minisztérium Múzeumi Osztálya, az illetékes országos múzeumok közreműködésével, évek óta egyik kiemelt feladatának tekinti a megyei múzeumi szervezetek képzőművészeti gyűjtési profiljának összehangolását. A szükséges – szakmai és művészetpolitikai szempontokat előtérbe állító – korrekciók megfelelő előkészítése érdekében a Múzeumi Osztály országosan áttekintette az eddig kialakult helyzetet, és vázlatosan összegezte a megoldandó feladatokat. Mindez 1978-ban, országos múzeumiigazgatói értekezleten, megvitatásra került. Az ott elhangzottak figyelembevételével készült az alábbi, a tárca vezetése által elfogadott koncepció-terv. A benne foglaltak megvalósítása – konkrét intézkedések nyomán – fokozatosan történhet, és várhatóan több évet vesz igénybe. E felelősségteljes tevékenységet elősegítendő céllal adjuk közre tájékoztatásul, a további lépéseket meghatározó irányelveket.

A megyei múzeumok tevékenységében előtérbe került a képzőművészeti gyűjtés, különösen a kortárs anyag tekintetében. A felmérések szerint a vidéki múzeumok anyagából a képzőművészeti rész 80%-a a felszabadulás után keletkezett, nem kis részben vitatható kvalitású gyűjteményként. A vidéki idősza-

ki kiállítások 90%-a képzőművészeti, főleg kortárs művészek anyagából tevődik össze. Ez a felduzzadt és felgyorsult tevékenység helyenként tervszerűtlenséghez, válogatás nélküli gyűjtéshez vezetett. A rendezés célja részben e parttalanná váló tevékenység helyes mederbe terelése.

A múzeumban végzett művészettörténeti munka — éppúgy mint a többi múzeumi szakágé — három alapvető mozzanatról: gyűjtésről, tudományos feldolgozásról és kiállításon történő közreadásról kialakuló tevékenység. A gyűjtés az, amely megalapozza és meghatározza a tudományos feldolgozás irányát, lehetőségét és befolyásolja a kiállítások értékét, orientálóképességét. Évtizedekre kihatóan biztosíthatja a tudományos feldolgozás és kiállítási tevékenység magas színvonalát, de ugyanígy tévútra is vezetheti, valótlán információk átadását eredményezheti.

A múzeumi szakirányítás az elmúlt évtizedben több kísérletet is tett e fontos kérdés tisztázására. A munka egyik esetben sem jutott túl a helyzet regisztrálásán, s eddig nem került sor országos érvényű feladatmeghatározásra. A művészettörténeti gyűjtemények minőségi továbbfejlődése és a művészetpolitikai szempontok fokozottabb érvényesítése érdekében erre ma már szükség van. Megkívánja ezt az országos és megyei múzeumok munkájának összehangolása, az anyagi és szellemi erők ésszerűbb koncentrálása, a vidéki kulturális centrumok erősítésének igénye is.

I.

A megyei múzeumok gyűjtőköre a megye történetének (természeti, szellemi, technikai, művészeti stb.) tárgyi emlékeinek megszerzését teszi lehetővé. Ez a kategória a múzeumok tanácsi kezelésbe kerülésénél alakult ki, módot adott a megyei múzeumi szervezetek egységes szemléletű irányítására. Az elmúlt évtized fejlődése azonban szétfeszítette ezeket a kereteket. Világossá vált, hogy egyes megyék adottságai, ambíciója, szakemberek letelepedése, nagy hagyatékok közgyűjteménybe kerülése — éppen a képzőművészeti gyűjtés terén — bizonyos megyék (pl. Pest, Baranya) ugrásszerű fejlődését eredményezte. Ezeket az országos jelentőségű törekvéseket ott, ahol a feltételek adottak vagy kialakíthatók, támogatni kell.

Ma Magyarországon a gyűjtés reális lehetőségei többnyire csak a XX. századi művészet területén állnak fenn. E kor művészetének nemzeti arculata mind halványabb, megyei arculatról beszélni pedig (Szolnok és Hódmezővásárhely kivételével) merő anakronizmus. Így a művészettörténeti anyag megyei gyűjtőkörének meghatározása elvileg is csak átmenetileg tartható fenn. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy minden megyei múzeum művészettörténeti gyűjteménye országos gyűjtőkörűvé válhat. Az országos szakigazgatás ezt az átminősítést csak akkor végezheti el, ha:

- megfelelő, fejleszthető bázisgyűjtemény áll rendelkezésre;
- kellő garanciát lát arra, hogy a gyűjtés anyagi feltételei adottak lesznek;

- az illető múzeum szakemberállománya megfelelő;
- a műtárgyak kellő védelméhez a szakemberek és a felszerelés rendelkezésre állnak;
- tervszerűen biztosítható, hogy a gyűjtött anyag szakszerű, valóban informatív értékű történeti aspektusú kiállításon állandó jelleggel közönség elé kerül.

Az országos gyűjtőkörű megyei múzeumok kialakításának lehetősége a rendelkezésre álló, művészettörténeti értékű anyag véges mennyisége miatt is erősen korlátozott. Figyelembe kell venni azt is, hogy a gyűjtés egyre nagyobb anyagi tehervállalást jelent. A műtárgyak árának rendkívüli emelkedése a gyűjtőmunka lehetőségeit erősen korlátozza. A felbomlott régi nagy gyűjtemények tekintélyes részben közgyűjteménybe kerültek, ugyanakkor újak alakultak. Az újabb műgyűjtő nemzedék az általa létrehozott kollektiótól egyelőre nem kíván megválni, s ha mégis, akkor csak csillagászati áron. Ezért a gyűjtés egyéb lehetőségeit fokozottan ki kell használni.

Felméréseink szerint a fentebb felsorolt követelményeknek az alábbi hét múzeum művészettörténeti gyűjteménye felel meg, illetve a követelmények szintjét belátható időn belül elérheti, s így országos gyűjtőkörrel ruházhatók fel:

1. Debrecen, Déri Múzeum
2. Kecskemét, Katona József Múzeum
3. Miskolc, Herman Ottó Múzeum
4. Pécs, Janus Pannonius Múzeum
5. Szentendre, Ferenczy Múzeum
6. Székesfehérvár, István király Múzeum
7. Szombathely, Savaria Múzeum

A kiemelés nem jelenthet egyszer s mindenkorra érvényes besorolást. A feltételek érlelődésével más múzeumok is országos gyűjtőkörűvé válhatnak.

II.

Egy állandó képtár szerepe, orientáló jellege miatt fontos a kortárs művészet számára, s legalább ilyen fontos a közönség számára is, mert éppen állandósága alkalmassá teszi arra, hogy mércévé váljék, hogy nemzedékek esztétikai ízlését nevelje. Egy adott stílus, iskola, irányzat bemutatásánál éppen ezért törekedni kell a lehető legnagyobb pontosságra, azaz a történeti és esztétikai hitelességre. Ez azonban csakis tudatos és széles körű országos gyűjtőmunkával valósítható meg. A fentiekből következik, hogy ott, ahol az országos gyűjtőkör a feltételek hiánya miatt egyelőre nem biztosítható, nemcsak hogy nem szükséges állandó képtár létrehozása, hanem ennek elkerülése indokolt. Egy ilyen gyűjtemény már eleve csak dezinformatív összképet adhat (kivételt csak Szolnok és Hódmezővásárhely jellegzetes és fontos iskolái esetében lehet tenni).

A fentiek és az ide vonatkozó előzetes felmérések értelmében a gyűjtőkörök a következőképpen állapíthatók meg a művészettörténeti anyagoknál:

1. BARANYA megye: országos gyűjtőkör a XX. századi magyar és egyetemes képzőművészet területén, minden műfajban.
2. BÁCS-KISKUN megye: országos gyűjtőkör a XX. századi magyar művészet területén, továbbá a naiv művészet gyűjtésében. Kívánatos lenne az utóbbi terén legalább jelzésszerű egyetemes kitekintés biztosítása.
3. BÉKÉS megye: megyei gyűjtőkör. A feltételek megvalósulása esetén kívánatos az alkalmazott grafika országos gyűjtése.
4. BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLEN megye: országos gyűjtőkör a XVIII–XX. századi magyar művészet területén. Kifejleszhető a szocialista országok kortárs művészetének gyűjtése.
5. CSONGRÁD megye: megyei gyűjtőkör. Szeged súlya megkövetelné az országos gyűjtőkört, az anyag erőssége azonban ezt ma még nem teszi lehetővé. Feladata a hódmezővásárhelyi iskola gyűjtése is.
6. FEJÉR megye: országos gyűjtőkör a XX. századi magyar képzőművészetben, ezen belül kiemelt fontossággal a szobrászatban.
7. GYŐR-SOPRON megye: megyei gyűjtőkör. Elsősorban a régi anyagok helyi begyűjtése a feladata.
8. HAJDÚ-BIHAR megye: országos gyűjtőkör a XVIII–XX. századi magyar művészet terén, különös tekintettel a szobrászatra. Anyaga ma még eléggé egyenetlen, történeti része erősebb.
9. HEVES megye: megyei gyűjtőkör. Igen jelentős régi egyetemes művészettörténeti gyűjteménye a megyei múzeumok sorában egyedülálló. Országos gyűjtőkörűvé tétele emiatt kívánatos lenne, a feltételek azonban hiányoznak. Az anyag állandó bemutatása azonban továbbra is indokolt. A modern anyag is figyelemre méltó, fejleszhető.
10. KOMÁROM megye: megyei gyűjtőkör.
11. NÓGRÁD megye: megyei gyűjtőkör. Országos körben gyűjtötte az autonóm rajzi anyagot. Ez a jelenlegi körülmények között, a bizonytalan személyi ellátottság mellett nem tartható fenn.
12. PEST megye: országos gyűjtőkör a XX. századi magyar művészet vonatkozásában. Teljességre törekszik a szentendrei művészek anyagát illetően.
13. SOMOGY megye: megyei gyűjtőkör.
14. SZABOLCS-SZATMÁR megye: megyei gyűjtőkör.
15. SZOLNOK megye: megyei gyűjtőkör. Lokális anyaga fontos és fejlesztendő.
16. TOLNA megye: megyei gyűjtőkör.
17. VAS megye: országos gyűjtőkör a XX. századi magyar művészet egészét illetően. Dokumentatív és tárgyi teljességgel gyűjti a szocialista képzőművészek csoportjának anyagát.

18. VESZPRÉM megye: megyei gyűjtőkör. Fotóművészeti gyűjtése idővel országossá tehető.

19. ZALA megye: megyei gyűjtőkör.

(Az iparművészeti gyűjtőkörök meghatározása külön rendezendő. Ennek feltételei még nem értek meg. Egyelőre a cél az, hogy a megyei múzeumokban elkülönített iparművészeti gyűjtemények jöjjenek létre. A gyűjtési irányok befolyásolása ma még a középtávú tervek szintjén valósítható meg.)

Irányítási és szakmai feladatok:

- Kapjon – működési engedélyben rögzítve – a fentebb felsorolt hét múzeum művészettörténeti gyűjteménye országos gyűjtőkört.
- A helyi és a központi lehetőségek figyelembevételével ezekben a múzeumokban – fokozatosan – optimális személyi és műtárgyvédelmi feltételek alakuljanak ki.
- Az állami vásárlásoknál ügyelni kell arra, hogy a múzeumok szempontjai is érvényesüljenek, megőrzésre méltó anyag kerüljön megvásárlásra, a szociális indíttatású mecenatúra és a múzeumi érdekek közül az utóbbit kellene előtérbe helyezni.
- Ökonómikusabban kell bánni a már múzeumba került anyagokkal. Ott, ahol bizonyos művek a fő gyűjtési irányba nem illenek, ezeket az alkotásokat célszerű más múzeumokkal elcserélni. Így elképzelhető, hogy a nagyközönség elé kívánczó műalkotások évtizedekig raktárakban porosodjanak, s a rendelkezésre álló összegeket más célra lehet felhasználni. A problémák nemcsak cserével, hanem tartós letéttel is megoldhatók.
- A központi céltámogatásokból elsősorban a kiemelt gyűjtemények részesüljenek. Nagyobb hagyatékok, életművek közgyűjteménybe kerülésekor figyelemmel kell lenni a kiemelt gyűjtemények érdekeire, s juttatni belőle azoknak a múzeumoknak, amelyek ezeket az anyagokat jól tudják hasznosítani. Erre az utóbbi években már voltak példák (Vajda Lajos, Ország Lili hagyatéka).
- A gyűjtés és a támogatások legfontosabb célja állandó jellegű képzőművészeti kiállítás (képtár) orientáló értékű megvalósítása legyen.
- Állandó képtár és ezt célzó gyűjtés csak ott legyen megvalósítható, ahol az országos gyűjtőkör ezt indokolja. (Kivétel: Szolnok, Hódmezővásárhely.)
- Művelődéspolitikai céljaink megvalósítása érdekében a nemzetközi kiállítások hazai bemutatásánál a kiemelt vidéki múzeumok számára az eddiginél több lehetőséget kell biztosítani.
- A feladattervet ismertetni kell az illető megyei szervekkel, és a fenti szempontokat érvényre juttatni a VI. ötéves terv elkészítése során.
- Tudatosítani kell, hogy az országos gyűjtőkör nem jelent országos múzeumi hatáskört. Bizonyos jogok (értékhatár feletti vásárlások engedélyezése, állami elővásárlási jog gyakorlása, műtárgyak kivételének engedélyezése, szakfelügyeleti tevékenység stb.) a múzeumi tvr. értelmében is az országos múzeumok kizárólagos hatáskörébe tartoznak.

MEGJEGYZÉSEK A MEGYEI MÚZEUMOK KÉPZŐMŰVÉSZETI GYŰJTÉSI KÖRÉT SZABÁLYOZÓ TERVEZETHEZ

Az ismertetett előterjesztés, amelynek összeállításához Dévényi István és Kovács Péter nyújtott segítséget, látszólag a már kialakult helyzet rögzítése, ám semmiképpen sem konzerválása. Igaz, a vidéki képzőművészeti gyűjtemények eddigi, spontán fejlődési irányán a tervezet lényegesen változtatni nem kíván, viszont hangsúlyozza a meglévő erők koncentrálásának, az elképzelések tisztázásának fontosságát. Megmarad a helyi kezdeményezések lehetősége, hogy az ambiciózusabb megyékben kialakulhasson továbbfejleszthető, később központi támogatással igazán színvonalassá tehető gyűjtemény. A cél most elsősorban az, hogy a központi támogatási lehetőségek ne forgácsolódjanak szét, a pillanatnyi állapot rendezetlensége megszűnjék és nem utolsósorban egy bizonyos pontig már eljutott gyűjtemények fenntartóinak felelősségét, egyben érdemeit rögzíthessük. Végül is azt kívánjuk elérni, hogy a művészettörténeti anyag oda kerüljön, ahol azt érdemlegesen fel is használják, és visszaszoruljanak az olyan elképzelések, képtáralapítási ötletek, amelyeknek szakmai alapja hiányzik. Az mindenesetre ismét bebizonyosodott, hogy önmagában a gyűjtőtevékenység áttekintése a téma különlegesen fontos volta ellenére sem pótolhatja az ország múzeumaiban folyó művészettörténeti munka részleteket is érintő átfogó vizsgálatát.

Természetesen a gyűjtőmunka elemzése során is felmerülnek olyan gondok, amelyekről véleményt kell nyilvánítani és orvoslásukra lehetőleg megoldást találni. Így pl. a fejlődésben bizonyos pontot elért gyűjtemények további sorsának felvázolása igen lényeges. Szembeszökő példa a pécsi Janus Pannonius Múzeum képzőművészeti gyűjteménye, amelynek anyaga igen erős, ugyanakkor bemutatási lehe-

tőségei eléggé korlátozottak: feldolgozása, koncepciózus kiegészítése lassan folyik. Az ilyen szintre eljutott gyűjteményt már nem lehet egyoldalúan a gyűjtés oldaláról szemlélni és értékelni, hanem mindhárom princípium: a gyűjtés, feldolgozás és bemutatás helyes arányait kell meghatározni. A hasonlóknál sem az anyaggyűjtés mennyiségi, hanem minőségi oldaláról kell közelíteni, hiszen a pusztán szám-szerű gyarapodás már szinte semmit sem emel a kollekció informatív értékén, ugyanakkor egy-egy fontos kiegészítő darabbal erősödve, történeti hűsége, pontossága többet nyer, mint esetleg egy egész hagyatékkal. Biztos, hogy néhány megyei múzeum rövidesen szintén erre a szintre kerül (pl. Székesfehérvár és a „csendben dolgozó”, de rohamosan fejlődő Miskolc). A munka belső arányainak figyelemmel kísérése, szükség szerinti átértékelése már ezeknél is a ma feladata.

Nem kerülhető meg az a kérdés sem, hogy az ország múzeumon kívüli – hozzáférhető – műtárgyállománya milyen fejlődést helyez kilátásba. Erre gondolva, optimizmusunknak határt kell szabni. Az egyetemes és az 1800 előtti magyar művészet emlékei ma már oly ritkák, hogy azokra új alapítást tervezni nem lehet. A 19. századi és a 20. század első feléből származó művek nagyobb számából következően e téren jobbak a lehetőségek, tehát a kor magyar művészeti emlékeinek gyűjtésére a jelenleginél nagyobb figyelmet kell fordítani. A kortárs művészeti alkotások gyűjtésének a mennyiség nem szab határt, ha azonban a valódi múzeumi céloknak megfelelő minőségi válogatásra törekszünk, a helyzet eléggé problematikus. Ugyanis az anyag java magángyűjteményekben koncentrálódott (részben azért, mert a múzeumok objektív vagy szubjektív okokból nem kezdték el időben gyűjtésüket), és ismerve a helyzetet, még hosszú ideig ott is fog maradni. Mindent egybevetve: az országos múzeumokon kívül a megyei múzeumok mintegy fele tehet reális kísérletet nagyobb és értékesebb képzőművészeti kollekció, ezen belül képtár kialakítására, ha erre megfelelő időt és anyagi erőt képes áldozni.

A tájékoztató legfontosabb része az a „követelményrendszer”, mely egy országos igénnyel szemben támasztható. Ezek a kondíciók persze sokak előtt Kolombusz tojásának tűnhetnek, hiszen mindössze azokat a múzeumi alapkövetelményeket fogalmazzák meg újjólag, amelyeket a múzeumi törvény, végrehajtási utasítása és az ügyrend régóta szabályoz. Ha azonban a felsorolt öt feltételt megpróbáljuk megyei múzeumainktól számon kérni, kiderül, ma egyetlen olyan művészettörténeti osztály, részleg, gyűjteményi csoport sincs, amely mindegyiknek meg tudna felelni. A legjobbak is csak megközelítik a kívánalmakat, s ha ezeket kiegészítenénk a tudományos munka és a közreadás jogos igényével, az összkép még rosszabb lenne. Érdemes a követelményeket egyenként is szemügyre venni.

1. ÁLLJON RENDELKEZÉSRE MEGFELELŐ BÁZISGYŰJTEMÉNY

Az előterjesztésben országos gyűjtőkörűvé minősítendő hét múzeumi gyűjtemény (Debrecen, Kecskemét, Miskolc, Pécs, Szentendre, Székesfehérvár, Szombathely) anyagának értéke eléggé eltérő. Mis-

kolc, Pécs, Szentendre gyűjteményei már ma is képtárrá formálhatók, legfeljebb itt-ott szorulnak kiegészítésre. Debrecen anyaga erősen egyoldalú, Kecskemété pillanatnyilag még középszerű, Szombathelyé világos elképzelések alapján, de meglehetősen szerény ütemben gyarapszik, különösen, ha a vállalt feladattal szembesítjük. Látható, hogy a hétből négyenél jószerevével csak a bizalom indokolta a kiemelés tényét.

2. MEG KELL LENNI A GYŰJTÉS ANYAGI FELTÉTELEINEK

Manapság a kérdést érdemben feszegetni talán nem időszerű, megkerülése viszont nem tisztességes. A megyei múzeumi költségvetések jelenlegi rendszere, az, hogy a legjelentősebb képzőművészeti gyűjtemények általában nem rendelkeznek elkülönített költségvetéssel, a tudatos és előre tervezett gyarapítást eleve kizárják. E tekintetben talán Szombathely van a legszívárabb helyzetben, míg Miskolc, Pécs, Székesfehérvár jobban áll.

A művészettörténeti értékű anyag megszerzésében az illetékes minisztérium eddig is támogatta, s a megváltozott körülmények közt, ha szerényebb mértékben is, kell hogy segítse a megyei múzeumokat. Érdemes azonban az eddigi támogatások értékét alaposabban megvizsgálni, miként alakultak például a Kulturális Alap céltámogatásai 1977. január 1–1980. május 27. között, olyan időszakban, amikor a múzeumok ebből a forrásból a mainál jelentősebb mértékben részesedtek.

Teljes múzeumi részesedés:	25.091.000,— Ft	(100 %)
Művészeti gyűjteményekre:	11.195.000,—	44,6 %
Emlékmúzeumokra:	5.987.000,—	23,8 %
Egyéb képzőművészeti gyűjteményekre:	5.208.000,—	20,8 %

Részletezve a felhasználás célja szerint:

kiállításra	8.125.000,—	32,5 %
tárgyvásárlásra	11.200.000,—	45,0 %
kiadványra	3.050.000,—	12,0 %
könyvtárfejlesztésre	1.450.000,—	5,5 %
egyébre, főleg restaurálásra	1.260.000,—	5,0 %

A fenti adatok az összes múzeumra vonatkoznak. Nézzük meg, hogyan alakultak ezek a művészettörténeti gyűjtemények esetében (100 % = 11.195.00,— forint):

Kiállításra a 8.125.000,— forintból:

művészeti gyűjteményekre	3.100.000,—	29,3 %
— ebből emlékmúzeumokra —	600.000,—	5,6 %
egyéb művészeti gyűjteményre	2.500.000,—	23,7 %
Tárgyvásárlásra a 11.200.000,— forintból:		
művészeti gyűjteményekre	6.660.000,—	57,3 %
— ebből emlékmúzeumra —	5.120.000,—	44,4 %
a többi művészeti gyűjteményre	1.540.000,—	12,9 %
Könyvtárfejlesztésre az 1.450.000,— forintból:		
művészeti gyűjteményekre	400.000,—	3,8 %

Kiadványokra a 3.050.000,— forintból:

művészeti gyűjteményekre	510.000,—	5,7 %
— ebből emlékmúzeumra —	150.000,—	1,8 %
a többi művészeti gyűjteményre	360.000,—	3,3 %
Egyébre, főleg restaurálásra az 1.260.000,— forintból:		
művészeti gyűjteményekre	420.000,—	4,4 %
— ebből emlékmúzeumokra —	120.000,—	1,4 %
— ebből a többi művészeti gyűjteményre —	300.000,—	3,0 %

Ezekből az adatokból természetesen mindenre nem kaphatunk választ, de arra igen, hogy mi az, amit a tárca elsősorban fontosnak tartott, melyek voltak a fejlesztés fő, támogatásra különösen érdemesnek tartott területei. Megállapítható, hogy:

- a támogatásból a múzeumi területén egészen belül a művészeti gyűjtemények közel 50 %-ban, tehát jelentős mértékben részesültek;
- ezen összegek nagyobb részét emlékmúzeumokra fordították;
- a támogatások kifejezetten extenzív jellegűek voltak, elsősorban új intézmények létesítését biztosították;
- a szakmai munka (könyvtárfejlesztés) és a műtárgyvédelem céltámogatása meglepően kevés.

A művészeti gyűjtés és a művészettörténet művelése minden korban pénzigényes feladat volt, így a fenti megállapítások közül az első mindenképpen öröndetes.

A másik háromról azonban lehet vitatkozni. Még akkor is, ha az emlékmúzeumok — igaz nemegyszer ellentmondásosan — kultúrpolitikai célt valósítanak meg. A hosszú időn át érvényes, alapvető múzeumi igények érvényre jutását viszont nem segítik elő. Létesítésük a megyei múzeumok gyűjtőmunkájában — egy-két kiemelt hely kivételével — javulást, előrelépést nem hozott.

Mindebből annak kellene következnie, hogy a következő időszakban a művészeti gyűjtemények szakmai erősítését, ill. a történeti összefüggések feltárására alkalmas képtárakat, fejlesztését szükséges elősegíteni. Ez azonban csak központi támogatással és a megyék hathatós közreműködésével érhető el.

3. A SZAKEMBERÁLLOMÁNY MEGFELELŐ SZÍNVONALA

Sokszor felmerült, de ma is megoldatlan kérdés: csupán Borsod, Bács-Kiskun, Pest, Baranya és Fejér megye van megnyugtató helyzetben.

Másutt vidéken kevés a művészettörténész, nagy a fluktuáció, a gyűjtemények sorsának, fejlődésének alakulása többnyire egy-egy szakembertől függ. A személyi helyzet ily kedvezőtlen alakulását döntően befolyásolja, hogy vidéki múzeumaink többségében a szakmai-tudományos munka feltételei nem kielőgítőek, helyenként igen rosszak.

4. MŰTÁRGYVÉDELEM

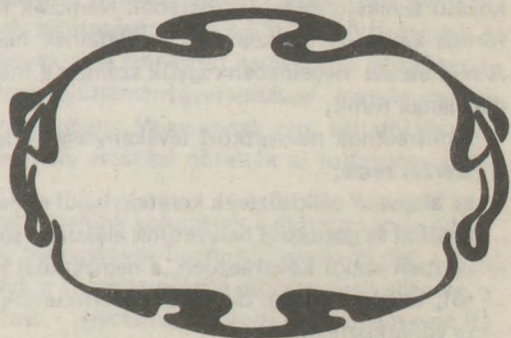
A gyűjtéssel szorosan összefüggő terület. Miközben a vidéki múzeumokban az anyag halmozódik, a raktárak zsúfoltak, a tárgyak sok helyütt hozzáférhetetlenek, restaurátor nincs, a megfelelő technikával felszerelt műhelyek pedig végképpen hiányoznak. Borsod és Baranya kivételével a fennálló helyzet nem ad okot különösebb optimizmusra, hiszen a műtárgyak állandó restaurátori felügyelete sincs biztosítva, a tényleges restaurálásról nem is beszélve. Csak kevés helyen vannak biztató jelek (pl.: Győr-Sopron). Ennek a problémának a megoldása kifejezetten és csakis pénzkérdés. Tartós megoldatlansága (melynek egyedüli lehetséges következménye a tárgyak fokozatos romlása, esetleg pusztulása) viszont még sokkal nagyobb „luxus” lenne.

5. ÁLLANDÓ KÉPTÁR

A kiemelt hét megyében létrehozásuk lehetősége reális. Debrecenben és Miskolcon van állandó kiállítás (utóbbi a legszínvonalasabb vidéki állandó kiállításunk, képtárunk ma), bár mindkét helyen csak az anyag egyik, régebbi részét tudják bemutatni. Pécs, Szombathely és Kecskemét képtárai a megvalósulás útján vannak, Szentendre esetében, ha szűkre szabottan is, mintegy az emlékmúzeumok árnyékában, azokkal és a Szalonnal is számolva, a megoldás adott. Székesfehérvár állandó képtára részben már működik, jó lenne, ha mielőbb a jelenleginél értékelhetőbb formában állna a közönség rendelkezésére.

zésére — és a szakma hasznára. A tény azonban tény: vidéken ma egyetlen olyan képtár sincs, amely a gyűjtőköréhez tartozó anyagot a maga teljes keresztmetszetében, állandó jelleggel be tudná mutatni. Márpedig a cél ez.

A kiemelt gyűjtemények területi megoszlása szerencsés, és ha már minden megyei képzőművészeti gyűjtemény kiemelt fejlesztésére nem kerülhet sor, legalább egy-egy nagyobb egység rendelkezik megfelelő — ma úgy mondanák: „regionális” — kollekcióval. A Nyugat-Dunántúlon Szombathely, Észak-Dunántúlon és Közép-Dunántúlon Székesfehérvár, Dél-Dunántúlon Pécs, a Közép- és Dél-Alföldön Kecskemét, Kelet-Magyarországon Debrecen, Észak-Magyarországon Miskolc biztosítja, illetve remélhetőleg biztosítani fogja a képzőművészeti kultúra stabil múzeumi alapját. Mindent egybevetve, az Alföld — sajnos, hagyományosan — szegény képzőművészeti gyűjteményekben, ezért Szeged optimális arányú fejlesztése indokolt lenne. A művészettörténet múzeumi problémáinak csak elenyészően csekély részét érinthettük. Ezekon kívül sok mindennel kellene foglalkozni. Ilyenek: az országos múzeumok és a megyei múzeumok munkájának összefüggései, szakfelügyelet; az egyetemes művészettörténeti emlékek vidéki gyűjtésének tisztázatlan kérdései; nagyobb vidéki centrumokban az országos múzeumok raktári anyagából rendezendő „szekunder” galériák, kiállítások létrehozása (felvethető: ha az emlékmúzeumi hálózat kialakításában utánozhattuk a franciákat, ebben miért nem?); a tudományos munka mélyrehatóbb elemzése, feltételeinek kialakítása; időszaki kiállítások és gyűjtőmunka összefüggései; az emlékmúzeumok szerepének, jövőjének tisztázása: ezek múzeumi érdekűek-e valójában; a gyűjtőtevékenység és az alkotótelepek kapcsolatának tisztázása, a művésztelepek működtetése lehet-e olyan mértékben múzeumi feladat, mint manapság?; kőtárak kérdése ... És a kérdések sorolhatók tovább. Ez is bizonyítja: a megoldatlan, feszítő problémák sokaságából a gyűjtőkörök tisztázása csak egy. Nem helyettesítheti a művészettörténeti gyűjtemények mielőbb elvégzendő alaposabb vizsgálatát, mert előrelépés, széles körű, történeti alapokon álló esztétikai nevelés, műveltségünk gyarapodása csak mindezek tisztázása és belátható időn belüli megoldása esetén lehetséges.

A MÚZEUMOK NEMZETKÖZI KAPCSOLATAI

Ha erről a témáról bármit leírunk, a helyenként elkerülhetetlen általánosítások, a rendelkezésre álló adatok esetleg félrevezető volta miatt tévedhetünk, vagy éppen az összefüggéseket ismerve itt-ott a lényegre tapinthatunk. Egyet nem tehetünk: valamiféle magaslatról, az „objektív körülményekre” hivatkozás bástyái mögül „érinteni” a témát. S amikor ténylegesen nem ezt tesszük, vállaljuk, az alább megfogalmazottakkal esetleg nem mindenki és nem mindenben ért egyet. De ez egyébként sem várható olyan tevékenységénél, amely – egészének társadalmi determináltságán túl – intézmények belső és külső megítélését s bizonyos határig, egyének szakmai és egzisztenciális helyzetének alakulását befolyásolja.

Gyakran tapasztaljuk, a múzeumok nemzetközi kapcsolatairól alkotott véleményt sokan leegyszerűsítik az utazási, különösen az állam által financiálisan is támogatott utazási lehetőségek alakulására. Kétségtelen, a különböző célú és formájú kiküldetések nagyságrendje a tárgyalt kapcsolatrendszer pillanatnyi helyzetének egyfajta és egyáltalán nem lényegtelen mércéje lehet, de biztos: sokoldalú szubjektivitásból adódó mesterkéeltséggel ez önmagában nem emelhető ki a múzeumok nemzetközi vonatkozású tevékenységének egészéből. Nemcsak félrevezető lenne, félő, túlzottan elvonná a figyelmet e fontos kapcsolatrendszer más területeinek hiányosságairól és esetleg ki nem használt lehetőségeiről. A részleteket megelőzően vegyük számba a meghatározó tényezőket, még akkor is, ha egy részük evidenciának tűnik:

- a múzeumok nemzetközi tevékenysége – lehetőségeivel és korlátaival – az államközi kapcsolatok szerves része;
- az alapvető célkitűzések keretein belül ennek formáját és intenzitását a világpolitika változásai, társadalmi és gazdasági helyzetünk alakulása sokoldalúan befolyásolja;
- részben ebből következően, a nemzetközi kapcsolatokat általános jellegű rendeletek szabályozzák, sőt, tovább bontva: bizonyos specifikumok sem egy-egy területre, hanem a művelődésügy egészére vonatkoznak;

- mindezekén túl pedig a sajátos, múzeumokra szabott lehetőségek kihasználását is adott (azaz: változó) keretek közé szorítják a devizagazdálkodást ill. a költségvetéses intézmények működését meghatározó meg-megújuló rendeletek, jogszabályok.
- bármely múzeum esetében – bizonyos határig – befolyásoló tényező lehet szervezeti hovatartozása és tevékenységének profilja; a kapcsolatok némelyik szférájában viszont meghatározó erejű az, amiről manapság egyre kevesebb szó esik: az adott intézmény hagyományai, gyűjteményének összetétele és nagyságrendje, működésének szakmai színvonala; ez utóbbi – mind a múzeum egészére, mind szakembereire gondolva – az intenzív és tartós nemzetközi kapcsolatok egyik alapfeltétele.

Egy-két szakágat ill. néhány eziránt igazán érdeklődő szakembert leszámítva, méltánytalanul kevés figyelmet szentel a hazai muzeológia a nemzetközi vonatkozású gyűjteménygyarapításnak. Igaz, itt a legnehezebb áttörni azokat a korlátokat, amelyeket a műkincsek világszerte folyamatosan emelkedő ára és devizakeretünk alakulása látszólagos, gyakorta inkább tényleges bilincsként von körénk. Csupán annyiban látszólagos ez, hogy az országos múzeumok ilyen célú fejlesztésére biztosított keretet nem minden évben tudtuk százszázalékosan felhasználni, továbbá több, kiemelkedő alkotás vagy dokumentum gyűjteményeink számára történő megvásárlására kísérletet tettünk – igaz viszont, közülük igen keveset tudtunk megszerezni. Ezek tények, bár említésükkel nem a lényegről kívánjuk elterelni a figyelmet: az e célra fordítható deviza összeg messze a reális igények alatt van, és nagyságrendjének pozitív irányú megváltozása a közeljövőben nemigen várható. Ennek ellenére, érdekeink jó szolgálatában, „naprakészen” kell tudnunk, mely, számunkra fontos muzeális érték megszerzésére kell – korlátozott lehetőségeink között is – kísérletet tenni. Egyszerűbben: van múzeum, ahol e tevékenységet ambicionálják, és olyan is, ahol „reményvesztetten” szinte teljesen negligálják. Amiről utóbb szó volt, valójában csak oldalága témánknak, de problematikusága még inkább felhívja a figyelmet a nemzetközi vonatkozású gyűjteménygyarapítás egyéb formáinak fontosságára. Ezek közül valójában csak a természettudomány és a néprajz élhet a külföldi intézmények által szervezett nemzetközi gyűjtőexpedíciókban történő részvétellel, s ennek révén számottevő gyűjteménygyarapítással. Igazság szerint tényleges és folyamatos lehetősége egyedül a Természettudományi Múzeumnak van. Kutatói így módon, tudományos súlyát és nagyságrendjét tekintve is, komoly értékkel növelték az intézmény több gyűjteményét.

Nyilvánvalóan a szakág jellegéből fakad e lehetőség, de részvételünk volumenét a múzeum szakemberállományának színvonala, s az idevonatkozó tevékenység tudományos hasznosításának módja, s nem utolsósorban menedzselése erősen befolyásolja. Ugyanakkor tiszteletreméltó erőfeszítések ellenére – elsősorban a körülmények tőlünk független alakulása miatt – egyetemes néprajzi gyűjteményeink így módon történő gyarapítása alig-alig hozott eredményt. (E negatívum hazai összetevőit, mint pl. a nép-

rajzi múzeum korábbi elhelyezése, az egyetemes néprajzzal foglalkozó szakemberek kis száma, itt nem kívánjuk taglalni.) Egy-két szakterület, mint pl. a numizmatika, néhány sikeres kísérletét leszámítva, különben hasonló mondható a muzeális tárgyak intézmények közötti kétoldalú cseréjéről is. Annak ellenére, hogy éppen most van a kudarc kapujában a Néprajzi Múzeum és a tárca által megfelelően előkészített egyik ilyen akció, a jövőre gondolva — általános érvényűen is — keresni kell a nemzetközi szintű közvetlen műtárgycsere lehetőségeit. Az eddigi próbálkozásokból is tudjuk, a feltételek megteremtése nem könnyű, és egyelőre inkább csak részeredményeket hozó erőfeszítésekkel lehet számolni. Csupán néhány ennek miérettjeiből.

A műkincsállomány tulajdonjogának miénktől eltérő megoszlása és az intenzív nemzetközi műkereskedelem miatt, a nyugati országok múzeumai főleg vásárlások, ajándékok és csak kismértékben intézmények közötti közvetlen csere révén gyarapítják gyűjteményeiket.

A fejlődő országok többségében az alakuló múzeumokat — összhangban az UNESCO idevonatkozó felhívásával — nemzetközi összefogással ma még inkább támogatni kell (tesszük mi is szerényebb lehetőségeink szerint), mint csereajánlatokkal ostromolni. Ami pedig a szocialista országokat illeti: törvényszerűen itt vannak (lesznek?) a nagyobb lehetőségek. A meglevőket nemigen használtuk ki sok, egymással össze nem függő ok, így pl. az eltérő kiviteli jogszabályok, vagy a szomszédos országok esetében a közös történelmi múlt részben eltérő megítélése miatt. Így inkább jövőbeni lehetőségekről beszélhetünk, amikor a szocialista országok közötti devizamentes műtárgycseréről ejtünk szót. Az utóbbi években különböző szinten folytatott egyeztetések tapasztalatai szerint az eltérő nézetek konfrontálódása — pl. a kortárs képzőművészeti alkotások esetében — nem annyira a cserekapcsolatok, sokkal inkább a kölcsönös érdekeket szolgáló letéti szerződések kimunkálásánál várható. Bár sok szállal összefonódó kapcsolatrendszer, szakembereink hivatalos külföldi utazásainak leggyakoribb formáit (ösztöndíj, meghívás, intézmények közötti cserekapcsolat, műtárgykísérés, kiállításrendezés) érdemes külön-külön is körüljárni. Mindenekelőtt egy tájékoztató adat: 1980-ban a múzeumi szakemberek közül a művelődési tárca szocialista országokba 173 főnek 1235 nap, tőkés országokba 169 főnek 2819 nap tartózkodást engedélyezett. (A globális számadatok — de ez vonatkozik a későbbiekre is — hangsúlyozottan csak tájékoztató jellegűek, hiszen nem foglalják magukba a más tárcák intézményeiből történő utazásokat, sem pedig azokat, amelyek a megyék ill. városok közvetlen kapcsolatai révén realizálódtak.) Tanulmányi ösztöndíjat, az évenként hivatalos kiadványban nyilvánosságra hozott feltételek szerint, minden megfelelő képesítésű múzeumi szakember megpályázhat. Nagyjából 1:3 arányban közülük sokan megkapják a kérésük szerinti lehetőséget, míg többségük konkrét kérése adott évben elutasításra kerül. A múzeumi szakemberek részére 1980-ban biztosított ösztöndíjak szám szerint így alakultak: 7 szocialista országban 14 fő 108 napot, 9 tőkés országban 20 fő 906 napot, 2 fejlődő országban 2 fő 180 napot tölthetett. Az elnyert ösztöndíjak, ill. napok száma az elmúlt öt éves tervidőszakban, bizonyos hullámmal, de csökkenő tendenciát mutatott. A számszerű visszaesés viszont égé-

szében sokkal kisebb mértékű volt, mint azt a szakmai „közhiedelem” véli, amely valójában az egyéni kiutazások számának abszolút és relatív csökkenését érzékeli. Ez pedig két okra vezethető vissza, mégpedig:

- arányváltozás tapasztalható a rövidebb ill. a hosszabb időtartamú (többnyire a „harmadik világ” országaiba szóló) ösztöndíj-lehetőségek között – utóbbi javára; ezzel is magyarázható, hogy amíg a kint töltött napok számában kisebb mérvű a visszaesés, az utazási lehetőségek gyakoriságában ez markánsabban jelentkezik;
- az elmúlt években fokozatosan emelkedett a múzeumi szakalkalmazottak száma, s ezzel egyidejűleg változás következett be szakágankénti megoszlásukban is (elég, ha a történészek, restaurátorok és a közművelődéssel hivatásszerűen foglalkozók számának erőteljes növekedésére utalunk); törvényszerűen több lett a területünkről benyújtott ösztöndíjpályázat, ebből és a fentiekből adódóan pedig arányát és mennyiségét tekintve is szaporodtak az elutasítások; miután az új, ill. erősödő szakágak képviselőit is be kell kapcsolni a nemzetközi vérkeringésbe, a hagyományos szakágak képviselői – több oldalú visszajelzés szerint – túl erősnek érezték a lehetőségek szűkülését, de tegyük hozzá: mintegy feledve, hogy közülük ma is jelentős számban részesülnek az MTA részéről biztosított egyéb utazási támogatásokban.

Tudjuk, az éppen elutasítottakat nem vigasztalják a pillanatnyi adottságok és befolyásoló tényezők. Vázlatos okfejtésünk sem ilyen céllal készült. És még valamit hozzá kell tenni: nemegyszer a „véletlen” is komoly szerepet játszik, azaz, az adott ösztöndíjat hányan és milyen súlyú témával pályázzák meg. Ez néha a különböző szintű fórumok (munkahely, irányító szervek illetékes egységei) öszszecsengő szakmai rangsorát is teljesen felboríthatja az Országos Ösztöndíjtanácshoz több területről érkező igények összevetése, ill. a döntési eljárás során.

Eddig jutva bárki joggal kérdezheti: végül is mi a tudatosság és a véletlenszerűség viszonya a szakember és adott tudományszak vagy a magyar muzeológia fejlődését egyaránt befolyásoló ösztöndíjak elnyerésének alakulásában? Úgy véljük, a véletlen szerepe csak tudatossággal és maximális felelősséggel csökkenthető – mind a pályázók, mind a döntést előkészítők részéről. Az objektív adottságok mellett, tudatosság a tanulmányozandó témában és annak helyválasztásában, felelősség a pályázó szakmai és emberi hiteléért. Az esetek döntő többségénél ez megvalósul, de igaz, a túlbecsült nyelvtudás itthon „adminisztratív zavarokat”, külföldön egyéni kudarcot okoz, a múzeumi terület egészét tekintve ennél többet, „hitelrontást” eredményezhet. Tovább menve: a talán csak évekkel később, külföldről visszajelzett nem kielégítő szakmai felkészültség pedig az egyént, intézményét és szakágát hozhatja méltatlan helyzetbe. Nyilvánvaló, a külföldi tapasztalatszerzés eredményessége a további szakmai tevékenységben realizálódhat, hónapok, évek elteltével. Van, hogy konkrét visszacsatolhatósággal, de többnyire más tényezők szinte nyomon követhetetlen összefüggés-rendszerében, és ez természetes. Mégis hiányérzetünk van, ha arra gondolunk, máig nem találtuk meg annak mód-

ját, hogy a szélesebb körű érdeklődésre számot tartó tapasztalatok, általános érvényű javaslatok megfelelő publicitást kapjanak.

A szocialista országok kulturális kapcsolatait rögzítő szakaszos munkatervek több múzeumunk számára biztosítanak lehetőséget intézmények közötti közvetlen kapcsolat kiépítésére. Ennek része a szakemberek kölcsönös fogadásának biztosítása; néhány múzeum esetében — hovatovább — az együttműködés ebben merül ki. Az érdekelt hazai és a partner intézmények bevonásával a tárca illetékes részlegei több alkalommal keresték az intézmények közötti kapcsolat tartalmasabbá tételének módját. Ennek ellenére, a kutató- és kiállításcseréken túl pl. alig-alig történt előrelépés tudományos és muzeológiai témák együttes feldolgozásában, publikálásában. Olykor tényleges külső vagy belső okok, gyakorta viszont — legalábbis úgy tűnik — nehezen magyarázható érdektelenség miatt. Az eredeti céltól történő permanens eltérés a lehetőségek további szűküléséhez, esetleg a számunkra ily módon biztosított keretek másirányú felhasználásához vezethet. Egyszerűen arról van szó, hogy a nemzetközi egyezményekben rögzített — pillanatnyilag nem növekvő tendenciát mutató — keretek felosztásánál az érintett hivatalos szervek az igazán eredményes felhasználás lehetőségeit keresik. A múzeumi terület eddigi pozícióit a tartalmas kapcsolatot fenntartó intézmények révén tudja úgy-ahogy tartani. Nem mind ilyen! Szükséges erről szót ejteni, hiszen — eltekintve a partnerintézményeknél orvoslandóktól — a szóban forgó tevékenység milyensége nem annyira az irányító szervek befolyásoló szerepétől, hanem az érintett múzeumok hozzáállásától függ.

1980-ban szakmai jellegű meghívás nyomán 120 múzeumi szakember 1702 napot tölthetett tőkés országokban. Nagy többségük a meghívó fél részbeni vagy teljes támogatásával, ill. saját költségen. A magyar állam csupán néhányuk, többnyire nemzetközi szervezetek tisztségviselői utazását finanszírozta teljes egészében, ill. nyújtott részleges támogatást. Az e célra biztosított keret a hetvenes évek második felében abszolúte és relatív értelemben is (csökkenő, majd stagnáló keret aapidíjak, szállodai árak, útiköltségek emelkedése mellett) csökkenő irányba mutat. A kiutazások viszonylag nagy száma megtévesztően elhomályosíthatja a meglévő és esetleg elmélyülő problémákat. Mások mellett, az érintettek függő viszonyát a meghívás feltételeitől és saját egzisztenciális helyzetüktől. Előbbi nemegyszer erkölcsi tartásukat (a kintről finanszírozott, „kiprovokált” meghívásokra gondolunk), utóbbi anyagi tűrőképességüket teszi próbára. A tudományos konferenciákra történő meghívás általában jelentősebb szakmai tevékenységhez kapcsolódik, bizonyos rangot jelent, s a jövőt tekintve minden szempontból gyümölcsöző lehet. Ezért áldoznak oly sokan, nemegyszer sokat, saját erőből. De hogyan teheti az, a kívánt nemzetközi szintre harmincéves korában eljutott szakember, akinek még valós egzisztenciális nehézségekkel kell küszködnie?

Fiatal muzeológusaink nemzetközi tapasztalatszerzésének, a nagyobb horizontú tudományos közéletbe történő bekapcsolódásának biztosítása egyike legégetőbb megoldandó feladatainknak. A hogyanra e sorok írója is csak részleges és tapogatózó választ tud adni, inkább talán keresni. Az egyik, nem túl

széles kört érintő lehetőség, ha a szűk központi keretből tudatosan biztosítunk utazási támogatást egy-egy fiatal szakembernek. Továbbá keresni kell a módját, hogy – ahol lehet – a múzeumok devizabevételének egy részét erre lehessen fordítani; vagy pedig a külföldi intézményeknek nyújtott jelentősebb értékű szolgáltatás (másolat készítése, fotó biztosítása stb.) ellenértékét fiatal szakember meghívásával rekompenzáltatni, amint erre néhány példa a közelmúltban történt.

Az imént vázoltakból adódóan hasonló a helyzet a fiatalabb muzeológusok nemzetközi szervezetekben történő ténykedését illetően is. Devizális nehézségek miatt nemegyszer fel kell adni esetleg generációkon át őrzött vagy éppen nemrégiben sok erőfeszítéssel megszerzett pozícióinkat. Egy 1979-ben készített, majd folyamatosan kiegészített felmérés adataira támaszkodva, a múzeumi szakemberek nemzetközi szervezetekben való részvételéhez két megjegyzést fűzünk. Igaz, bármely szaktudomány magyar képviselője csak országos adatok birtokában ítéltethető meg. A mi oldalunkról nézve mégis feltűnő, hogy a múzeumban tevékenykedő történészek, irodalmárok, restaurátorok közül mily kevesen tagjai nemzetközi testületeknek. Ennek egyik oka e szakterületek hazai múzeumi hagyományának erőtlenségével, ill. késői fejlesztésükkel magyarázható. De amellett sem lehet elmenni szó nélkül, hogy az utóbbi két évtizedben mind a hálózat, mind a gyűjteményi anyag nagyságrendjét tekintve robbanásszerű gyorsasággal fejlődő megyei múzeumi hálózat szakembereinek hivatalos nemzetközi jelenléte elenyésző, néhány kutatóra s az ICOM révén egy-két múzeumigazgatóra korlátozódik. A sok szálból fonódó objektív feltételek közismertek, inkább a szakirányítás egyik jövőbeni menedzselési feladataként időztünk a problémakörnél. Ha önmagában nem is megnyugtató, tudjuk, mindezek nemcsak múzeumi gondok, és orvoslásuk módja, ideje tágabb összefüggések alakulásának függvénye. A magunk portáján körülnézve viszont érthetetlenül állunk egy jelenség előtt. Amikor hazánkban rendezünk szaktudományi vagy muzeológiai nemzetközi összejöveteleket, nemegyszer – van, hogy indokoltan, pl. nemzetközi szervezeti szabályok miatt – szinte kirekesztjük az érdeklődők szélesebb körét. Azaz: még a „devizamentes” nemzetközi tapasztalatszerzés lehetőségétől is megfosztjuk, többek között, az arra érdemes fiatal szakembereket. De a fordítottja is meg-megtörténik, ha a lehetőség adott, az érdeklődés viszont olykor elmarad. Nyilvánvaló, esetenkénti elbírálással, a feltételeket megszabó szerveknek és a rendező intézményeknek közösen kell ezen változtatni.

A világpolitikai helyzet kedvező alakulása nyomán a nemzetközi kulturális kapcsolatok igen intenzív időszakának voltunk aktív részesei a hetvenes évek közepétől. Korábban soha annyi múzeumi kiállítást nem fogadtunk és nem vittünk külföldre, megszorodott a kölcsönadott műtárgyaink száma is. E helyen aligha vállalkozhatunk arra, hogy e fontos tevékenységről akár vázlatosan is reális értékelést adjunk. Mégis annyit: egészét tekintve komoly eredményként könyvelhetjük el a magyar kiállítások többségének sokoldalúan visszaigazolt sikerét. A hatástalan, kudarcra váró bemutatók – mert ilyenek is előfordulnak – szervezési és szakmai tanulságait viszont kellő időben és helyen figyelembe kell venni. Elmondható, mindinkább oldódnak a tér- és időbeli tervezést, tematikai kijelölést, a feltételek rögzítését

zítését olykor-olykor kísérő feszültségpontok. Mindjobban sikerül fedésbe hozni nemzetközi jelenlétünk kultúrpolitikai, ill. nemzeti-történeti értékeink védelmének alapvető szempontjait. Csak ezen a bázison állva szabad minden szinten javaslatot tenni, dönteni, a bemutatót megvalósítani. Persze a felelősség, ill. a lehetőség kihasználásának módja nemcsak állami, főhatósági, intézményi szinten jelentkezik. A megvalósításban döntő szerep hárult pl. a múlt évben arra a 96 szakemberre, akik kiállításainkat külföldre kísérték vagy megrendezték. Úgy tűnik, e ténykedésünk során a következő időszakban elkerülhető a túldimenzionáltság veszélye, és a körülmények változása miatt, de tudatosan is, mind több érintett törekszik az anyagi és szellemi kapacitás optimális hasznosítására. A nagy gonddal előkészített nemzetközi kiállítások közül egyre nagyobb számút itthon is bemutatunk, viszont lehetőség szerint korrigálandó, hogy a központilag szervezett külföldi kiállítások fogadása jórészt ma is Budapestre koncentrálódik. Kiállításai és kiadványai révén a múzeum egyike a nemzetközi jellegű szolgáltatást ellátó legfontosabb kulturális intézményeknek. E téren számottevő előrelépés történt a hetvenes években, de még messze vagyunk attól, hogy legalább az ország külföldi érdeklődők által folyamatosan látogatott intézményeiben elfogadható színvonalú idegen nyelvű tájékoztatást tudjunk biztosítani. A magyar múzeumügy általános fejlődésének egyik lényeges mutatója a kiadványok (évkönyvek, sorozatok, szakkatalógusok, kiállítási vezetők) számának erőteljes növekedése. Közülük sok nemzetközi rangú, míg mások szerkesztés- és színvonalbeli egyenetlenségük ellenére is bekerülnek a nemzetközi csereforgalomba. De jó tudni, sok esetben a jobb lehetőségekkel rendelkező partnerintézmények teljességre törekvő igénye miatt, ami nem ment fel bennünket attól, hogy a külföldre is szánt kiadványaink minden szempontból megfeleljenek a nemzetközi színvonalnak, ill. elvárásoknak. Szakmai és muzeológiai eredményeink megfelelő továbbítása nyitott múzeumpolitikánk egyik alapelve, s ezen túl kiadványaink rekompenzációja mind fontosabb devizakímélő útja a szakkönyvtári információs bázis fejlesztésének.

A decentralizált fenntartású és irányítású magyar múzeumi hálózat eltérő típusú és nagyságrendű intézményeinek működésében más-más súllyal van jelen a nemzetközi tevékenység valamely vagy több megnyilvánulási formája. Eltérő személyi és anyagi adottságok között, nemegyszer specifikus vagy lokális feladatrendszerbe ágyazva. Talán ezzel is magyarázható, hogy a maga teljességében igen ritkán kerül napirendre múzeumaink nemzetközi kapcsolatainak helyzetfelmérése. Mi sem erre vállalkoztunk. Inkább tendenciákat is jelző vázlatos probléma felvetésére, valójában azzal a reménnyel, hogy írásunk ráirányítja a figyelmet e problémakör teljes tényanyaggal alátámasztott értékelésének szükségességére — szervezeti egységekben és országos fórumokon egyaránt.

MUZEOLÓGIAI MÓDSZEREK

IKVAI NÁNDOR

TENDENCIÁK ÉS PERSPEKTÍVÁK A MÚZEUMI KÖZMŰVELŐDÉSSEN

A múzeumok, a korszerű társadalmak jelentős – nemzeti és műveltségi arculatot meghatározó – intézményei, amelyeknek hatékonysága napjaink kulturális kérdései között egyre többször kerül az érdeklődés középpontjába.

„Korunkban a hagyományok és az intézmények kihívása mindennapossá vált. Különösen érezhető ez a művelődési ház, könyvtár vonalán. A múzeumokat is nap mint nap válaszut elé állítják szakmai megbeszéléseken, kormány szinten és még gyakrabban pénzügyi vonalon.” Egy amerikai újságban (Curator, 14 év. 1.7–10.p.) olvashattuk ezeket a sorokat 1971-ben. De olvashattuk volna idehaza is.

A múzeumi munka átalakulása világjelenség. Nézetek és elvek csapnak össze útkeresés közben. Az egyik álláspont szerint érzékenyen kell reagálnia ezeknek az intézményeknek is az időszerű társadalmi, gazdasági, politikai témákra; sőt aktívan részt kell vállalniuk ezek megoldásában. A másik nagy tábor a múzeumok hagyományos szerepkörét hangsúlyozza: a gyűjtést, őrzést és a bemutatást.

A múzeumok évszázadok óta állnak fenn és adják tovább nemzedékeknek a kulturális értékeket. Ezt a feladatot más intézmény nem tudja átvállalni. Ha ezt a társadalom igényli, akkor ezeknek az intézményeknek mint múzeumoknak kell feladataikat, a kor követelményei szerint alakított formában és szinten vállalni és végezni. Mindez nem zárja ki a technika adta lehetőségeket, sőt azokat is be kell építeni a múzeumi munka folyamatába.

A gyűjtés, teaurálás természetes emberi tulajdonság. A mai intézmények elődei is egyéni kezdeményezésekből születtek; az énközpontú magánkincstárakból, Schatzkammerekből, a kolostorok, templomok ritkasággyűjteményeinek halmazából nőttek ki. Ekkor a múzeumi tárgy a kincs fogalmával azonosult. Ezt követte az értékes, ritka darabok felhalmozása. Az ilyen egyedi darabok képezték a gyűjtemény egyedüli látványosságát. Ezt a tárgyközpontú bemutatást, jó esetben a formai, illetve a funkcionális elhelyezés, csoportosítás váltotta fel, amit aztán a századtól a már modernnek számító kronológiai elv követett. Ebből a korból származó a múzeumi tárgyak pejoratív megjelölése, a lom, a „muzeális”, „múzeumba való” jelzők.

A múzeumügy fejlődése — az értékes, szép, kuriózum fázisain át így ér el a máig, a dokumentum jelzővel illetett korszakig. Ez utóbbi időszaknak volt egy — európai viszonylatban is jelentős — korai magyar megjelenése, amikor a Tanácsköztársaság múzeumpolitikája először vette programjába a „munka története” bemutatását az államosított múzeumokban, indítást adva ezzel a felszabadulást követő múzeumi munka új korszakának.

Európában e század elejétől a statikus múzeumok sora épült, templomi áhítatú hatalmas termekkel; a szépségszerménynek, a hatalomnak, a heroikus hősinek és ősinek hódolva. Ezekből a gigantikus intézményekből jó néhány, többé-kevésbé átalakítva még ma is működik, a tőlünk nyugatabbra levő országokban. Ugyanebben az időben a rövid nemzeti történettel rendelkező Amerikában egészen új típusú, a közönséget aktivizáló, új formai és tartalmi jegyeket hordozó múzeumok nyíltak. Ezt a friss szellemet fejlesztette tovább, a múzeumügyben mindig élenjáró és nekünk példaként szolgáló skandináv és holland intézményhálózat.

A magyar múzeumok az 1948-as centenáriumi évvel mozdulnak romjaikból, új korszakot kezdve. A feliratokkal és jelmondatokkal teletűzdelt, a szöveget illusztráló tárgyak verbális módszere után hamar rátalálnak a ma múzeumát is jellemző hangra. Ezt az új intézményt már a dinamikus-didaktikus múzeumnak nevezhetjük. A fejlődést jelző ötletek egész skáláját sorakoztatják fel az országos múzeumok és a vidék megyeközpontjaiban nyílt nagy állandó kiállítások. A kiállítások szabta lehetőségeken túl kilép, sőt egyre többször túllép a ma múzeuma a közművelődési versengésben.

A múzeumok nevelőmunkájáról szólva vegyük vizsgálat alá azok sajátos eszközeit, elemezzük célszerű és célszerűtlen módzatait.

A múzeumi munka központját és eszközét a tárgy jelenti. E köré — vagy inkább általa — kell felépülnie minden múzeumi tevékenységnek, egy percre sem feledve központi szerepét, bizonyító erejét, dokumentum voltát. A tárgy a központ, a lényeg — mondjuk, de sohasem mint kuriózum, hanem mint a

hitelesség, a dokumentum, az élet egy bizonyító darabja. A tárgy információértékével magával hordja és megfelelő körülmények között sugározza eredeti környezetének legfontosabb vonásait. Ennek tudatában választják ki, emelik ki a hétköznapi névtelenségéből, és emelik a múzeumi öröklét, a tanúbizonyosság rangjára. Ezzel a tulajdonságával kerül a magángyűjtők kezére, a nosztalgia érzésével küszködő faluról származott ember városi lakásába a favilla. A szakember, a muzeológus másképp dönt. Megvizsgálja a dokumentum „információkapacitását” önmagában és várható összefüggéseire is figyelve. Tehát elsőrenden a nagy felelősséggel és felkészültséggel rendelkező szakember dönt arról, hogy mi marad kívül és mi kerül be, mi mit képvisel. Ez a tudatos cselekvés a múzeumi munka, így a közművelés első, nagyon fontos lépése is, amelyből az összes többi csupán következik.

A korszerű múzeumi munka újabb feltétele a kor technikai színvonalán álló apparátus, amelynek kifejlesztése még alig vette kezdetét intézményeinkben. Végezetül, a tárgyak sokaságán és a technikai apparátuson felépülő harmadik fontos működési terület már maga az akció, maga a program.

Erről a témakörrel mindjárt előljáróban szükséges rögzítenünk — még a szakemberek számára is —, hogy a múzeum, a fentiekből következően olyan sajátos intézmény, amely (szinte kizárólag) önmaga teremti meg közművelődési munkájának anyagát. A jó múzeumi közművelés tehát mindenekelőtt alapos és elmélyült, fentebb már részletezett muzeológiai munkát tételez fel.

E kettő színvonala egyenesen aránylik egymáshoz. E kettő aránya is sajátos, más humán területek gyakorlatától élesen elüt. A múzeumban, a felhalmozott (elsősorban tárgyi) anyag és tudományos feldolgozásának elenyésző része, mintegy 10 %-a vesz csupán részt a közművelési munkában. Ugyanakkor ez a munka egy percre sem nélkülözheti a 90 % (raktár, publikáció) anyagát sem. A fentiekből egyenesen következik az egyik legfontosabb alapvető tétel: a *múzeum múzeumi eszközökkel „közműveljen”*. Minden egyéb közművelési forma csak annyiban és akkor szerepeljen a múzeumok munkájában, amennyiben segíti, fokozza, értelmezi azt. A múzeum nem zárkozhat el saját elefántcsonttornyába; vegyen át minden hasznosítható technikát, formai megoldásokat, társtudományok hasznosítható eredményeit, de ne akarjon ismeretterjesztő társulat lenni, ne akarjon könyvtár, művelődési ház vagy hangversenyterem lenni, de használja ki saját maga közművelési munkájában a fentiek hatásfokozó lehetőségeit az ötletesség, a józan ízlés teljes határáig. Állandóan növelje sajátos eszköztárát és éljen vele. Ezt véljük a múzeumi köznevelés alaptételének.

Hosszútávú működésünk kereteit a múzeumok működését figyelembe vevő fontos intézkedések és döntések szabályozzák. A módosítás előtt álló múzeumi tvr. 1. §-nak szövegjavaslata pontosan rögzíti a múzeumok működési körét és feladatát, egyben válaszolva a bevezetőben érintett kihívásra is. „A természet és a társadalom kiemelkedő tárgyi, írásos és egyéb olyan emlékeit, amelyek a természet alakulásának és a társadalom fejlődésének pótolhatatlan, jellegzetes bizonyítékai (a továbbiakban: muzeális emlék) e törvényerejű rendeletben meghatározott módon kell védelemben részesíteni, megőrizni, tudományosan feldolgozni és a magyar nép, a nemzeti, illetőleg az egyetemes kultúra számára hozzáférhetővé tenni. E feladatok megvalósításáról a művelődési miniszter gondoskodik.”

Ugyanezt a gondolatsort fejleszti, részletezi — utalva egyben a múzeumok kapcsolatrendszerére is — a közművelődési törvény 27. §-a.

„A múzeumok gyűjtik, őrzik, tudományosan feldolgozzák és a nyilvánosság elé tárják a nemzeti, az egyetemes kultúra, a történelem és a természet tárgyi emlékeit; közreműködnek a környezet- és látáskultúra, valamint a történelmi, a művészeti, a természettudományi és a műszaki műveltség fejlesztésében; a levéltárakkal együtt támogatják a honismereti mozgalmat, a helytörténetírást.”

A magyarországi múzeumok — természettudományi, társadalomtudományi, technikatörténeti gyűjteményei és az ezekre alapozott tudományos kutatások révén — alkalmasak arra, hogy dokumentálják és ábrázolják:

- a természet alakulásának és a társadalom fejlődésének főbb tendenciáit és csomópontjait;
- a termelőerők, termelési eszközök fejlődését;
- a társadalmi viszonyok alakulásának folyamatát vagy egyes korszakait;
- a történelmi korszak eszméi, művészi áramlatait és ezek intézményeit;
- a társadalom különböző osztályai és rétegei életmódjának alakulását;
- az ember és természeti környezete viszonyát, a természet átalakítását.

A fentiek alapján a múzeumok tevékeny szerepet vállalnak a marxista világnézet, a korszerű történet-szemlélet formálásában, a hazafias és internacionalista nevelésben, a technikai kultúráltság növelésében, az ízlés formálásában, a szocialista életmód és a szocialista magatartásformák kialakításában; esztétikai élményt nyújtanak.

Ezek a megállapítások a korszerű magyar muzeológia elméleti alapjainak summázatai, amelyre bizton épül fontos és rendszeres tevékenységük, a tudományos megalapozottságú közművelő munkájuk.

A múzeumi nevelés lehetősége, alapja mindig a kiállítás volt. E köré csoportosul — ezt egészíti ki és erősíti — az összes módszer és rendszer, az összes tevékenység, ami intézményeink munkáját jelenti. A kiállítás a tárgyak dramaturgiáján alapuló önálló alkotás, a múzeum névjegye. Tulajdonképpen ezzel válik az intézmény a kulturális esemény színterévé. A kiállítás a történettudományok nagy családjába tartozó kifejezésforma, amelyben megjelenése sajátos dokumentatív szerepet tölt be. Láttatja, vizuálisan kelti életre azt, amit el akarunk mondani. Az egykor volt élet, a világ lényegét hordozó darabjait tárja a ma élő emberiség elé. Ebből származik a múzeumok hitele, rangja, és ez biztosítja jövőjét is. A korszerű muzeológia a kiállítások három típusát alakította ki. Lényegüket tekintve ezek nem különböznek egymástól. A hatékonyság, az igényesség, a tárgyközpontúság, az agitatív dokumentációs törekvés jellemzi mindegyiket.

Az állandó kiállítások a múzeumok (rendszerint múzeumi kollektívák) nagy alkotásai, amelyek gyakran intézményközi együttműködéssel jönnek létre. Széles témakört kibontakoztató, történelmi, technikai, művészeti stb. alapismereteket tartósan bemutató lexikális összegzések ezek. Ezekhez alkalmazkodik, idomul az intézmény teljes közművelődési apparátusa és munkája.

Az azonos igényességgel készülő időszaki kiállítások a szakma „novellái”, ahol egy-egy szűkebb téma teljes mélységig való kibontása végezhető el. (Pl.: A „búza” története, bronzkori fémművesség stb.) Ezek jelentik a frisseséget, az újdonságot, a visszatérő látogatásra kényszerítő vonzóerőt a múzeum életében.

A vándorkiállítások a múzeum „hírnökei”, idegen területeken. Alapvető igényességgel, formai és tartalmi megjelenésükkel sugározniuk kell magát az anyaintézményt is.

A kiállítások sokrétű előkészítő munkája a legfontosabb kellékre, a koncepcióra épül. Ehhez viszont alapos szakmai és filozófiai ismeretekre van szükség. Ily módon alapvető gazdasági és társadalmi összefüggések döntő bizonyítékait – fontos tárgyi és írásos dokumentumait sorakoztathatjuk fel egymás mellé. A tárgyak együttesét úgy kell megformálni, hogy szinte önmagában is hasson, érthető legyen. Jeleznie kell a kort, a már kellő ismeretekkel érkező nézőnek, akit a téma továbbérlelésére, értelmezésére készített; élményszerűen hat, tanulságok leszűrésére alkalmas.

A tárgy a kiállításban állapotát változott eredmény, amelyeknek kellő szakmai, filozófiai felkészültséggel történő hangsúlyos vagy hangsúlytalan, de mindig viszonyított bemutatása, sorrendje és kölcsönhatása alakítja a mondanivalót. Az ily módon létrejövő alkotás, egy önálló, sajátos múzeumi mű; egyenértékű bármelyik tudományos feldolgozással. A kiállítás a rendezők rátermettsége, felkészültsége révén lesz jó vagy gyenge. A művészi rendezés és a technika sohasem húzott ki egy rossz kiállítást sem a bajból. Az adott téma követelményei szerint szabad csak kiegészítő megoldásokhoz folyamodni oly mértékben, hogy mindig a tárgy maradjon a mondanivaló hordozója.

A segédletek a megértést csak szolgálják. Lényegében ezek az alapszabályok érvényesek valamennyi kiállításra, szóljon az a világegyetemről, egy nép nagy korszakáról, egy tájról, vagy akár egy szűk szakma lényegéről. A tárgyból indultunk ki feladataink vizsgálatánál, és ezt a tárgyközpontúságot kell szem előtt tartanunk a kiállításokhoz kapcsolódó (azok hatását fokozó) egyéb múzeumi programok elemzésénél és számbavételénél is.

A múzeum csak azt cselekedheti, amit a kiállítások szabta tartalmi keretek megengednek. Lényegében ide tartozó a működési és kutatási kört érintő beszámoló sorozat, szakkör, kirándulás és egyéb más program. Viszont idegen témát vállaló bármilyen rendezvény visszas és torz az intézmény keretein belül. Milyen hát a mindenre fogékony, a tevékenység széles skálájával élő nyitott múzeum? Lényegében a fenti körben mozgó, az alaptevékenységet minden eszközzel szolgáló intézmény.

A múzeumban sajátos nevelési lehetőségek rejlenek, amelyek bizonyító erejüknél fogva mély benyomást keltők, maradandóbbak, intenzívebbek az ismeretszerzés sok más területénél. Ezt az előnyt kell kihasználni, és aktivizálni kell a betérőket és a kinnmaradottakat egyaránt.

A növekvő tendenciájú – immár 16 milliót meghaladó – látogatószám nem feledteti a tennivalókat. Tudnuk kell, hogy a közművelés sokágú csatornáinak közül csak az egyik szerep a múzeumoké, fenti számok ellenére is. Szakmúzeumok, tájházak, galériák sora, időszaki és vándorkiállítások százai kínálják magukat, és mégis, a rendszeres múzeumlátogatók társadalmi megoszlása ma még nem kielégítő.

A jövő feladata, hogy tervszerű és szívós munkával alakítsuk ki a korszerű műveltségmodellt, formáljuk a művelődési szokásokat. Igénnyé, belső kényszerré kell, hogy váljék a rendszeres múzeumi ismeretszerzés a szocialista társadalom minden rétegében. Ehhez kell igazítanunk minden cselekedetünket és programunkat. A cselekvés nem lehet kampányszerű fellobbanások sora, sokkal inkább pedagógiai és pszichológiai vizsgálatokra épülő, az ifjúságot alakító tartós ráhatás.

Mit nem ad a múzeum? A mozgás és pihenés egészséges ritmusát, jó levegőt, frissítőt, a szemlélődésben belüli rövid kikapcsolódást (még az ablakokat is lefüggönyzik a Várban). Nincs még múzeumunk, ahol az egymást követő termek hosszú sorát zárt és nyitott pihenőhelyek szakítanák meg. A múzeumlátogatás vonzó lesz, ha az kellemessé válik, érdeklődést fokozó lesz, ha alapvető szolgáltatásokkal rendelkezni fog. Ezen el kell gondolkozni, és akár a látvány, a kiállítás megrövidítésével is áldozni kell a fenti kívánalmaknak. Nem szórakoztató központot követelünk. Az elhibázott lenne. De elengedhetetlenül szükséges – a múzeum méreteihez igazított – pihenőterek sora, vendéglátói (büfé, étterem) szolgáltatás, ahol a látogató nem csak megpihenhet, de írhat, olvashat, élményeit megbeszéli, ahol né tán még zenét is hallgathat. A fentiekén túl a kiállítások fontos kiegészítője a kereskedelmi centrum, ahol a látottakat kiegészítő, felfrissítő nagy árukészlet van (kép, film, dia, másolat, leporelló, szórólap, katalógus, de a tudományos feldolgozás kötetei is). Az ideák világába tartozó, de szükséges a nagyobb kiállításoknál egy olyan komplexen felszerelt közösségi tér (kezdetben a büfé, a múzeumbolt tere), ahol kézikönyvtár, gyorsmásoló is áll a látogatók rendelkezésére. Itt frissen kiegészítheti, kontrollálhatja a látottakat, tovább fűzheti a kiállítás inspirálta gondolatokat a látogató.

A magyar múzeumi közművelés jó úton halad. Eredményei biztatóak, fejlődése reményekre jogosító. Egy évtizede már, hogy – bár még nem elegendő létszámban és nem mindig kellően felkészülve – múzeumainkban a népművelők, a múzeumpedagógusok, a tárlatvezetők megjelentek. Az országos múzeumokban, a megyei szervezetek többségében osztályszervezetben dolgoznak, kiegészülve a kiállításrendezőkkal, elárúsítókkal, ruhatárosokkal. Egyre több helyen nyílt az utóbbi évtizedben közművelődési terem, jobb-gyérebb felszereléssel (film, dia, hangtechnika).

Felélénkültek és új tervekkel telítve működni kezdtek a baráti körök. Sok a jól szervezett szakkör, ahol a szakmában való elmélyülésre nyílik alkalom a kívülállók számára. Mind több helyen tartanak rendszeres gyermekfoglalkozásokat (papírmunka, gyurma, rajzoltatás).

A múzeumoknak a belső igényt kielégítő, a témában elmélyülni tudó „értékes” látogatókra van szükségük. Ehhez már most, a múzeum jelen lehetőségeivel kell formálni a kor emberét, az önként vállalt tanulás rendszerébe kapcsolva törekvéseinket. Ebben a nevelőmunkában a lassan beérő, de biztos eredményt hozó rétegre, az ifjúságra kell koncentrálnunk. Nem a díjtalan belépés oldja meg problémánkat, sem pedig az érdektelen csoportok tömege. Az iskolai ismeretanyagra építve kell múzeumba szoktatni a gyerekeket. Ehhez is sok minden szükséges: a muzeológusok aktívabb részvétele a tankönyvírásban: a környezetismeret, a művészettörténet, a rajz tantárgyak, de mások keretében is erősíteni kell a művelődéstörténet oktatását.

Stockholmban 1927-ben, a világon először alkalmaztak múzeumpedagógusokat. Munkájuk lényegét azóta is a tanórák előkészítése, a tanárok felkészítése és tájékoztatása, illusztrációs eszköztár összeállítása, tankönyvírás adja. Ennek eredménye lehet, hogy 1960-ban pl. a stockholmi általános iskolások leggyakoribb kulturális tevékenysége: múzeum, színház, hangverseny volt. Ugyanez a középiskolásoknál: színház, múzeum, mozi sorrendet jelent. A tanárképző főiskolák anyagában múzeumi óra szerepel.

Nálunk is eljött az ideje — és erre intézményeink fel is készültek — hogy tanterveket ismerő ajánlások, óravázlatokat készítsenek múzeumaink. Minden állandó kiállításnak el kell készíteni az iskolai hasznosítási ajánlatát a tantervek ismeretében, a katalógusra építve, azzal egyidőben. A gyermekcsoportoknál rövid, célratörő foglalkozásokkal kell a felkeltett igényt tartóssá tenni. Különösen fontos a szakmunkástanulókkal, a jövő munkásaival való foglalkozás, akiket szakmájuk múltjának ismeretein keresztül kapcsolhatunk leghamarabb a múzeumhoz. A fentiek alapján világossá vált a szocialista múzeumügy legfontosabb tevékenységi köre. A tudományos előkészítésre alapozott szolgáltató-nevelő jelleg egészséges egyensúlyát kell megteremteni minden intézményben; ez a hazai múzeumügy létkérdése.

A jelen körülményei — ezt világosan látnunk kell — még messze nem elegendők ahhoz, hogy élő, didaktikus múzeumként dolgozzanak intézményeink. Különösen sürgős tennivalóink vannak e téren az országos múzeumokban. Feltétlenül szükséges a múzeumi szolgáltatások további tervszerű, arányos fejlesztése. A „mindenes muzeológus” mellett jól képzett múzeumi nevelő, megfelelő számú segéderő működjön. Elodázhatatlan feladat a gyűjtemények kezelhetőségét szolgáló korszerű táruk és technikai (nyilvántartási) berendezések munkába állítása. Nem utolsósorban az épületek alkalmassá tétele szükséges a látogató tömegek fogadására.

Tovább kell formálni a muzeológusok gondolkodásmódját is. Kétfoldos érzékenységgel kell dolgozniuk: mentve, dokumentálva a múltat, de figyelve a mára is. A régész tartson kapcsolatot az építészettel, a néprajzos az agronómmal, a díszítő tervezővel és így tovább. Mindez, amit itt soroltunk, nem követelés, csupán ajánlás, program. Múzeumügyünk túl van a krízisen, a válsággócok elmúltak, és biztatóak a kibontakozás jelei. A fejlesztést viszont (ha kis lépésekkel történhet is az) a távlatokba tekintve kell végezni.

Milyen a jövő múzeuma? — csak nagyjából lehet sejteni, de mindenesetre a tendenciákra figyelni kell. Annyi bizonyos — hisz világjelenség —, hogy az iskolai oktatás erősen eltolódik a természettudományok felé. A humán művelődés színtere a felnőttnevelési intézményekben erősödni fog. Az ily módon megnyilvánuló fokozottabb érdeklődés (mindenképpen a történelem, a művészetek, részben az irodalom területén is) a múzeumok felé fordul. A sokoldalúan képzett felnőtt generációk kialakításában tehát a jelenleginél is nagyobb szerep vár múzeumainkra. De vannak más irányú vélekedések is. Egyes nyugat-európai vélemények szerint a múzeumok nem érik meg a 21. századot. Beleolvadnak a technikai civilizációba, legfeljebb a TV technikai kelléktárai lesznek és bárki otthonába hívhatja a kí-

vánt tárgy képét. Jósolják, és talán ez bizonyos — mérséklődni fog az antik vagy a nyugati kultúra hatása, és helyette a természettudományos, technikai ismeretszerzés lép előtérbe. Ismét más vélemények szerint a technikailag fejlett múzeumoké lesz a jövő, amely ugyan a filmmel azonosan nagyon költséges lesz. Ezekben, a stabil falak megszokott négyszöge nélkül a tárgyakhoz igazított, korhű belső környezetet lehet találni, előtte audiovizuális ismereteket közlő előszobával. Színpadilag rendezett fényeffektusokkal kel életre a látvány.

Egy bizonyos, a jövő múzeumában a haladó kor technikájának döntő szerepe lesz. A rajongó szavú tárlatvezetéseket, az egyéni igények szerint a helyszínen rögzített és elvihető információk helyettesítik majd. A múzeumi munka a munkatársak egymást kiegészítő közös tevékenységére épül, amelyben a belső alkotók mellett külső tervezők, szakemberek is nagy számban részt vesznek.

A dinamikus, mozgékony múzeumé a jövő, amelyben az információhordozó tárgyak mindig új és új variációban jelennek meg. Valószínű vége lesz az örök időkre szóló válogatásoknak és rendezéseknek. Alkalmilag még az épületből is kilép majd a múzeum, hogy mondandóját valamely a témához illő helyszínnel erősítse. Nevelőmunkájának értéke fokozottabb jelentőségű lesz, amelyet mindenfajta technika és eszköz támogat.

FÉLHASZNÁLT IRODALOM

AGÓCSY PÁL

Kiállítások kritikája, értékelése, közvéleménykutatás szerepe a múzeumi közművelődési munkában. Múzeumi Közlemények, a továbbiakban: (MK) 1978/79. 33–36.

Bázis iskola – bázis múzeum mozgalom Csepelen. MK 1980. 36–39.

ALBERTINI BÉLA

A múzeumi népművelés szakirodalmáról (1952–1969). MK 1970.2. 107–121.

BALASSA IVÁN

Néprajzi munka múzeumainkban. Múzeumi Híradó, a továbbiakban: (MH) 1953.1. 16–19.

A mezőgazdasági múzeumok nemzetközi egyesülete (CIMA). MK 1978/79. 89–95.

BARBARITS LAJOS

Hatvan éves a Mezőgazdasági Múzeum. MH 1951. 149–151.

BATÁRI FERENC

Vállalkozásaink a vidéki múzeumok közművelődési feladataiban. MK 1976.2. 44–47.

BODNÁR MÁRIA (szerk.)

A műgyűjtemények hasznáról (Szemelvények a magyar múzeumügy XIX. századi irodalmából. I.) Muzeológiai Füzetek 1979.2. Budapest

DANKÓ IMRE

Az angliai múzeumok iskolai munkája. MK 1971.3. 19–30.

DÁVID LAJOS

Múzeumaink és a munkásművelődés. MK 1976.1. 3–5.

DOMONKOS OTTÓ

A tudományos és népművelő munka aránya a múzeumokban. MK 1965.1. 1–5.

DÖMÖTÖR JÁNOS

A lakáskultúráról. MK 1970.3. 35–39.

FEJŐS IMRE

A múzeumlátogatás művészete. MK 1962.1. 50–51.

FÜR LAJOS

A rákospalotai múzeum és az iskolák. MK 1966.1–2. 37–41.

GÖNYEI ANTAL

Múzeum és közönség. MK 1973.1. 3–5.

GRÁFIK IMRE

A Néprajzi Múzeum Közművelődési Osztályának tevékenységéről. MK 1980.2. 31–35.

HOFFMAN TAMÁS

Népi műemlékek és kultúrpolitikai hasznosításuk. MK 1973.2–3. 36–45.

HORVÁTH ERNŐ

Múzeumlátogatás az iskolai szemléltetés szolgálatában. MH 1956.1. 18–20.

IKVAI NÁNDOR

Falumúzeum (Hajdú-Bihar m. Tanács kiadása) 1961. Debrecen.

Múzeumok és a népművelés. Népművelés 1961. VIII.3.12.

A Jászság története c. állandó kiállítás Jászberényben. MK 1963.2. 50–53.

Műgyűjtés – falumúzeum. Népművelés 1968. XV.2.

JABLONKAY PÁL

A kiállításrendezés iskolai szemmel. MH 1955.2. 138–140.

JOACHIM AVE

A múzeumpedagógiai munka a Német Demokratikus Köztársaságban. MK 1971.1. 23–27.

KATONA IMRE

Múzeumunk funkciói. MK 1976.2. 4–7.

KOREK JÓZSEF

A múzeumok helye a közművelődésünkben. MK 1970.3. 28–34.

KOROKNAY ISTVÁN

A Mezőgazdasági Múzeum kiállításainak tanulságai. MH 1952.3. 22–24.

KÖRNYEI ATTILA

Idegenforgalmi tapasztalatok a Széchenyi István Emlékmúzeumban. MK 1976.1. 57–81.

LÁSZLÓ GYULA

Múzeumrendezés és köznevelés. MK 1968.2. 104–124.

LURIJE, V. G.:

A szovjet múzeumok tömegmunkája 1945 és 1970 között. MK 1973.2–3. 86–101.

MÁRKUS DÉNES – MÓCZÁR LÁSZLÓ

A mezőgazdaságfejlesztési kormányprogram népszerűsítése múzeumi kiállításokon. MH 1954.3. 142–152.

MARÓTI ANDOR

A múzeumok a társadalom szolgálatában. Népművelés 1964. 11. 16–18.

MIKLÓS PÁL

Művészeti múzeumaink és a munkásművelődés. MK 1976. 1. 6–8.

MIKLÓS RÓBERT

Irodalmi emlékhelyeink jelene és jövője. MK 1976.1. 19–25.

MRAVIK LÁSZLÓ

⁻ Múzeumi tudományos munka (Országos Múzeumvezetői Konferencia 1963.) Budapest
Múzeum és Közönség I. A Budapesti Történeti Múzeum népművelési tevékenységének vizsgálata.
1971. Budapest

Múzeum és Honismeret (Tanácskozás anyaga) MK 1974. 2.

Múzeumi kiállítások (Válogatás a külföldi szakirodalomból) (FIGYELŐ) szemelvények. MRMK
kiadás. 1977. 6. sz. Budapest

A múzeumok szerepe és tevékenysége a közművelődésben (Előterjesztés az Országos Közművelő-
dési Tanács elnökségének) Kulturális Minisztérium. Kézirat. Bp. 1978. 11+5 m.

Magánygyűjtemények. MK (Múzeumi Hónap különszám) 1980. 71–73.

Múzeumok szerepe és tevékenysége a közművelődésben (OKT Ein.) MK 1980.1. 3–11.

OROSZ RÓZSI

Gyermekrajzok múzeumi élményekről. MH 1951.2. 39.

PETERCSÁK TIVADAR

Kísérlet a sárospataki Rákóczi Múzeum látogatóinak szociológiai vizsgálatára. MK 1973.1. 93–108.

REITHMÜLLER JÁNOS

Múzeum és közművelődés. MK 1978/79. 53–58.

SZMERE ÁDÁM (szerk.)

A korszerű múzeumi kiállítások tartalmi, didaktikai és esztétikai problémái (Nemzetközi muzeoló-
giai szeminárium, Veszprém, 1977. VIII. 15–26. anyaga). 1978. Budapest.

SZÉKESSY VILMOS

A múzeumi propaganda néhány kérdése. Népművelés. 1967. 8–9. 18–21.

SZILÁGYI MIKLÓS

Jegyzetek a múzeumi közművelődésről. Dunatáj. 1981. IV. 64–70.

SZUNYOGHY JÁNOS

Szemléltetés a természettudományi kiállításokon. MH 1955. 3. 205–207.

URBACH ZSUZSA

A művészeti múzeumok és a közönség. MK 1973.1. 17–30. Válogatás a külföldi muzeológiai szakirodalomból I. FIGYELŐ 1975. (MRMK kiadás) Budapest.

VILLANGÓ ISTVÁN

A Heves megyei múzeumok propaganda és népművelő munkája. MK 1972.2–3. 203–222.

A múzeumok nevelőmunkájának egyes kérdéseiről. MK 1973.1. 7–16.

B. VILLÁNYI ÉVA

Munkásművelődés és a múzeumok. MK 1977. 1–3. 76–83.

VLACSKÓ LAJOS – FÜR LAJOS – FÁBIÁN GYULA

Tervezet a mezőgazdasági és agrártörténeti muzeológia fejlesztésére. MK 1973. 2–3. 1–35.

PERSPEKTÍVA VAGY UTÓPIA?

GONDOLATOK

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI KIÁLLÍTÁSOKRÓL

A múzeumi kiállítások – köztük a természettudományiak is – sokat fejlődtek mondanivalóban, formailag és technikailag egyaránt az utolsó fél évszázadban. A raktárkiállítástól a diorámaig terjedő fejlődés óriási, ennek ellenére a „biológia évszázadában” még sok a múzeumi kiállítások adóssága, ha a tudományág állása és az oktatás kívánalmi oldaláról nézzük a kérdést. Teljességre nem törekvő dolgozatomban csak a biológiai kiállításokkal kívánok foglalkozni, habár az élettelen természet bemutatása is sok feladatot kínál. Elegendő ennek bizonyítására, ha az energiahordozók, a radioaktivitás, valamint a kozmikus ásványtan kérdéseinek bemutatására gondolunk.

A biológiai témájú kiállítások tanulmányozására talán jó módszer lesz, ha kiindulunk a mai legkorszerűbb formából a diorámából és azt egyre közelebből, egyre növekvő „nagyítással” tanulmányozzuk. Hazánkban, világviszonylatban is kiemelkedő, diorámás természetismereti kiállítások épültek. A tudomány és a művészet oldaláról egyaránt igényesen megközelített kiállítások közül találmra választunk ki egy diorámát, és vizsgáljuk meg. A rózsás fényel megvilágított, ködös hajnalban, az ős rozsdás színpompájában küzdő szarvasbikák illúziókeltők. Fokozza a hatást a beépített hangszórókból áradó hang is. Hallja a látogató a szarvasbikák lihegését, bőgését. Valóban, a diorámánál aligha lehet szemléletesebb formát találni, ha a cél az állat és környezetének bemutatása. Miért okvetetlenkedek? Miért akarok újabbat és mást? A választ megtaláljuk, ha a képzeletbeli nagyítónkkal közelebből is megnézzük a látványt.

Szemléljünk csak egyetlen növényt és virágán egyetlen bogarat. Ez már elvész az egész látványban. Most képzeletben építsünk olyan kicsiny diorámát amit a néző közelről nézhet meg. Így már látja a parányi rovar, amint a virágport hordozza egyik virágról a másikra. Jól látható a bimbó fejlődése, a földből éppen előbúvó földgiliszta, a parányi moha és a csírázó mag. Bizonyos, hogy a minidiorámával új részleteket tudunk bemutatni, a közelebből megnézés új információkat ad ugyanarról a tájról. Kíséreljük meg nagyobb nagyítással, még közelebből megnézni!

A nagy diorámában látható a tölgyfa, a szarvasbika habitusképe, egész alakja, tevékenysége, de ha a részletekre vagyunk kíváncsiak, ez a látvány már nem tájékoztat elegendő mértékben. A növény-és ál-

latmeghatározás oktatásakor érezzük, hogy a tanulók nem ismerik kellően a növény és az állati test részeit. Talán ha egyszer elkészítenénk valahol egy több méteres növényt vagy szitakötőt, ezen már jól lehetne látni, hogy milyen is a pálmalevél, a mirigyszőr vagy az összetett rovarszem és a szárnyerezet. A részleteket bemutató, nagyított modellek a szervezettan, a meghatározáshoz szükséges morfológia megértésének ugyanolyan hatékony eszközei lesznek, mint a habituskép, a dioráma volt a környezet és fajismeret terén. Segítségével sok ilyen, írásos szövegből nehezen érthető fogalom válik valós ismeretté, mint a térdes csápíz, a légnyílás, hátpajzs stb.

A nagyítást tovább növelve az élőlények mikroszkopikusan kicsiny részleteit tárjuk fel. Itt vagyunk az egysejtűek és a finomszerkezet világában. Aki látott már gyermeket önfeledt izgalommal mikroszkópba nézni, amelynek látóterében a papucsállatok nyüzsögtek, az megérti, hogy szükséges e varázslatos világ bemutatása. Történjen ez képeken, filmen, modelleken vagy kivetített mikroszkópos kép segítségével, esetleg valamennyi módszer kombinálásával, bizonyos, hogy élmény lenne valamennyi kiállítást látogatónak. Tanítási módszerben sem utolsó, hiszen kiválóan megmagyarázza például a szintestek rotációs mozgását a sejt belsejében, vagy a növényi légnyílások működését. Ezek a folyamatok pusztán leírás vagy rajz segítségével elég nehezen képzelhetők el. Igen tanulságos lenne, ha méteres modellel láthatnánk a rovarszárny működését. Ez az élmény kiegészítve elektronmikroszkópos és akannig fotókkal, a mikrovilág jobb megértését eredményeznék. (Merjünk a jövőben esetleg képernyő kivetítésű mikroszkópi berendezésekre is gondolni?)

Lépjünk még egyet a nagyságrendben, a molekulák világába. A kutatás homlokterében álló, az életfolyamatokat vezérlő molekuláris szerkezetek modelles bemutatása nagy élmény lenne. Bizonyos, hogy az a gyermek, aki egyszer csodálatos építőköckaként a DNS (az örökletesség kémiai alapjait hordozó óriásmolekula, a Deoxiribonukleinsav rövidítése) molekula önmagát megkettőző tevékenységét összeállítja a színes elemekből, sohasem felejt el ezt a különben nehezen érthető, bonyolult folyamatot. Hasonlóan, még a kutatók szintjén is sok tekintetben tisztázatlan fehérjeszintézis folyamata is érthetővé válik az összerakható modellek segítségével. Ez a kiállítási forma egyben lépés is az aktív múzeum felé is. Játék a múzeumban! Ez a megvalósításra méltó, a fejlődést magában hordozó forma. A múzeumba járás, mint életünk része, csak gyerekkorban alakítható ki. Ennek alapja, hogy a gyermek jól érezze magát, önfeledten játsszon a múzeumban.

Hagyjuk most el a képzeletbeli mikroszkópot és az idő nagyításával vagy kicsinyítésével kísérjük meg érthetőbbé tenni az élet folyamatait. Viszonylag egyszerű technikai eszközökkel láthatóvá lehet tenni némely folyamatot. A végtelenített filmszalag, a nappali fényben is látható vetítő segítségével a sejtek mozgása, a kromoszómák vándorlása, kettéhasadása érthetővé válik. A gyors mozgások analízise lassított filmfelvételek segítségével lehetséges. A tudomány régen használja e módszert, de a kiállítások részeként még alig ismert. A madárhangok analízise lassított magnetofonfelvételek segítségével jól megoldható. Ezek az „intim” módszerek nemcsak a természet rejtett részleteibe engednek bepillantást, de múzeumi kiállításaink eddig megszokott „szőnyeg kényszerpályás” megtekintését is feloldhat-

ják. A képernyő, hangszóró körül üldögélő, a helyszínen könyvet, folyóiratot olvasó múzeumlátogató ma még jórészt álom, azonban bizonyos, hogy a jövő útja ez.

Kalandozunk tovább az idődimenzióban! Földünk életének elképzelhetetlenül nagy időtávlátában kalandozva eljutunk a biológiának egy nehezen érthető területére, amelynek jelentősége azonban óriási. Ez az őslények és az evolúció világa. A megtanult iskolai anyagon keresztül ugyan ismerősen cseng a kréta, jura, pleisztocén, jégkorszak kifejezés és tudjuk, hogy a változékonyság létrehozta „nyersanyagból” a kérlelhetetlen szelekció csak a legkiválóbbakat engedi szaporodni. Az évmilliók azonban majdnem elképzelhetetlenek, és nehezen érthető a mai rendszerezés és a leszármazás összefüggése. A technikailag könnyen felépíthető modell az összefüggést jól érzékelteti. Az egyes korok időviszonyait az „időspirál” mutatja meg. Ez akár egy felcsavart kartonlemez csík is lehet, amelyre az egyes korok időtartamának megfelelő arányban festünk csíkokat. A korszak egy-egy jellemző élőlényének sematikus rajza az egész időösszefüggést és fejlődést jól érzékelteti.

Bár a törzsfajlás végén és a gigantikus időspirál „utolsó másodpercében” léptünk a színre mi emberek, természetes, hogy fejlődésünk nagymértékben érdekli a látogatót. A sok tréfa és rosszindulat, ami az ember fejlődésének felfedezését – a majom atyafiságra gondolok – kíséri és kíséri még ma is, szükségessé teszi a származástani kiállítások készítését. A mozgó modellek sok mindent megmagyaráznak, de a rossz tapasztalatok ezekkel a technikai megoldásokkal kapcsolatban bártortalaná teszik a tervezőt. Nem tudom azonban elfogadni, hogy korunk technikai csodáinak birtokában megoldhatatlan feladat legyen a tartósan és megbízhatóan működő, mozgó modellek elkészítése. Talán az sem lehetetlen, hogy az ember kialakulását bemutató kiállítás a barlangrajzok és a társadalom kezdetéinek bemutatásával komplexen történjen természettudományi és történeti múzeumok közreműködésével. A megelőzőkhöz képest talán csekélyebb tudományos értékűnek tűnik, de korunkban fontos érzelmi töltést hordoz a természetstétikai bemutatás. Régi álmom a „Szépség a természetben” c. kiállítás elkészítése. Ebben össze lehetne hordani mindent, ami szép nekünk embereknek a természetben. Őszi színpompában ragyogó lombok, tollak, csillogó lepkék, szoboralkotásra emlékeztető fatörzsek, gyönyörű kristályok, hópihéek rajzolata stb. bemutatása önmagában is nagyon szép. A tudományos magyarázattal együtt, amely a jelenségek okait tárja fel, tanulságos is, egyben hozzásegít annak az általánosan elterjedt, helytelen nézetnek a felszámolásához, miszerint a természet csak az ember hasznára és gyönyörködtetésére való. Érdemes azon is elgondolkodni, hogy egy ilyen természetstétikai jellegű kiállítás hozzájárulhat a természetszeretet kiteljesedéséhez, ezen keresztül pedig a hatékony természetvédelemhez.

A hagyományos múzeumi elképzelések szerint élő növény és állat nem való kiállításba. A Természet-tudományi Múzeum egy régebbi kiállításán (Állatbélyegek – bélyegállatok 1977, a Bélyegmúzeummal közösen rendezve), nagy sikere volt az akváriumoknak és terráriumoknak. Az tehát a tapasztalatunk, hogy szerény keretek között, okkal-móddal az élő anyagnak is van létjogosultsága a kiállításokban. Nagyon fontos azonban, hogy ez az anyag a megfelelő ápolásban, etetésben, tisztogatásban részesül-

PÓKHÁLÓS KÖVIRÓZSA A SZIKLÁK KÖZÖTT

jön. Ez sok munkát jelent, és előfeltételei sem mindenütt vannak meg. Ezért az ilyen jellegű bemutatókat csak ott alkalmazzuk, ahol a gondozás biztosított.

Meg kell említenem egy nagyon hatásos, de igen költséges formát. Külföldi szaklapokban néha látható olyan illusztráció, amely növényi vagy állati szervezet belsejének rendez be, óriásmodellként egy-egy termet. Bizonyára rendkívüli élmény egy ilyen kiállítás megtekintése. Egyenlőre nálunk ez még utópiának is merész ilyen kiállítás megvalósulására gondolni.

Nem kiállítási téma, de mert szoros egységben van a korszerű kiállításkészítéssel, a perspektivikusan általánosan meglévőnek képzelhető el a visszajelzések és értékelések rendszerének kiépítése. A Termé-

szettudományi Múzeumban hasznos kezdeményezés és ma már rendszeresen elkészül a kiállítási dokumentáció. Ez a kiállítás elfogadott forgatókönyvét, az anyagelszámolást, a kész kiállítás fényképeit és a vendégkönyveket tartalmazza. Ez későbbiekben hasznos a múzeum tudománytörténeti anyagának összeállításánál. A tervek, művészi rajzok, meghívó, sajtóvisszhangok darabjai, a plakát, szórólap, katalógus egy példánya stb. egészítheti ki. Korszerű kiállításfogalom része a közművelődési hatékonyság. Ennek növelése, bár nem kiállítási téma, mégis ide kívánkozik. Egy vándor vagy kis időszaki kiállítás hatékonyságát nagymértékben növeli, ha a rendezvénysorozatba építjük. A kiállítás témájával összefüggő előadás, filmvetítés, vetélkedő nagyobb tömegeket, különböző társadalmi kategóriákat mozgósít. Már az ünnepélyes megnyitó is alkalom a sajtó; rádió-és TV-közlések megtételére. Az iskolákat a készülő kiállítás témájával kapcsolatos pályázat, vetélkedő, rajzverseny stb. mozgósítja. A helyi honismereti kör a maga anyagával járul hozzá a kiállítás teljesebbé tételéhez. Az érdekeltek körének bővülésével a propagálás munkája is könnyebb és a költségek is csökkennek.

Legtöbb múzeumban a kiállításkészítés „szűk keresztmetszete” a kiállítási tér korlátozott volta. A művelődési házak, iskolák, üzemek, városházák mind kiállítási térnek felelnek meg, ha tudunk egészen piciny térben is gondolkodni. A mozipénztár előtt kanyargó sorban állók, unalomból is megnézik az előttük levő vitrinek tartalmát. Az orvosi rendelők váró folyosóin mindig akad egy-egy üres sarok, ahova elhelyezhető valamilyen tárgy, kis vitrin vagy kép. A múzeumi népművelők feladata lehet a környezetünkben fellelhető „potenciális kiállítási tér” felderítése. Az intézmények felelősei bizonyára szívesen veszik, ha a várótermeket, folyosókat izléses kiállítási anyag díszíti. Ezeknek a minikiállításoknak természetesen nem lehet más célja, mint a múzeumba való becsalogatás, az érdeklődés felkeltése a kiállítások iránt. A feliratoknak utalni kell arra, hogy a múzeumban ez a tárgykör teljesebben látható. A népszerűsítés és informálás kitűnő módszere a propagandavitrin, de véleményem szerint eddig kevésbé éltünk vele. Ennek egyik oka az, hogy a leltározott múzeumi tárgyakat jogosan féltik a muzeológusok. A korszerű műanyagtechnika azonban hiteles másolatok készítését teszi lehetővé, nem is szólva a fényképekről és más, propagálási célnak megfelelő módszerekről.

Remélem, hogy a néhány, részben a címben szereplő perspektíva, részben az utópia kategóriába tartozó gondolatom más kollégákban is megindítja ezekkel a témákkal kapcsolatos gondolatokat. Cikkem akkor érné el célját, ha számos vitatkozó, kiegészítő cikk jelenne meg a Múzeumi Közlemények hasábjain.

LEVÉLTETVEK
KÖZELRŐL
EGY NÖVÉNY SZÁRÁN

MUZEOLÓGIAI ALAPISMERETEK OKTATÁSA A KŐSZEGI JURISICS GIMNÁZIUMBAN

Országos és megyei szaklapokban több ízben jelent már meg beszámoló a kőszegi gimnáziumban 1975 óta folyó közgyűjteménykezelői ismeretek oktatásának tapasztalatairól. Elsőként Bariska István összegezte észrevételeit (Levéltári Szemle 27, 1977, 511–517), majd ugyanő adott beszámoló értékelést két év múlva a levéltár- és irattárismeret oktatásának eredményeiről és gondjairól (Pedagógiai Szemle 29, 1979, 717–720.). A könyvtári ismeretek tanításáról Milos László nyújtott áttekintést (A Vas megyei Könyvtárak Értesítője 9, 1979, 3–6.). Mindezek alapján szükségesnek tartjuk, hogy a közgyűjteményi fakultatív tárgy harmadik összetevőjéről, a múzeumi ismeretek oktatásáról is beszámoljunk.

Magam 1977. szeptemberétől veszek részt a gimnáziumi oktatásban. 1977/78-ban a III. osztályosoknak heti 2 órában, a IV. osztályos tanulóknak heti 4 órában kellett tanulniuk a múzeumi ismereteket, 1979/80-ban azonban a IV. osztályosok heti óraszámuk kettőre szűkült. A fakultatív csoportok létszáma kicsi, 9–14 fő. Feltűnő, hogy az utóbbi években kizárólag lányok választották csak a közgyűjteményi ismereteket, mint fakultatív tantárgyat. Ennek feltehetően az az oka, hogy a könyvtár, múzeum és levéltár presztízse korántsem olyan nagy, mint a gyakorlati és műszaki pályáké, továbbá a nem kiemelkedő képességű lányok szívesebben járnak el ún. „hallgató órákra”, ahol köztudomásúan nincs feleltetés. A magam részéről igen komoly fogyatéknak tekintem a számonkérés mellőzését, hiszen rendszeres tanulás nélkül semmiféle komoly ismeretre nem lehet szert tenni. S ezen a tényen az sem változtat, hogy az érettségire, mint egyszeri alkalomra, túlnyomórészt becsületesen felkészülnek a diákok.

Mind a tantervekből, mind az érettségi követelményekből nyilvánvaló, hogy a muzeológiai ismeretek oktatásának is az a legfőbb célja, hogy a diákoknak gyakorlati alapismereteket nyújtson. Az 1975-

ben kiadott óraterv és tanterv a III. osztályosoknak az első félévben 30 órát ír elő a következő két fő témakörben: A múzeumok kialakulása, szervezete, főbb jogszabályok; valamint múzeumi gyűjteménytípusok. A második félév 34 órájában a múzeumi anyagfajtákkal kell foglalkozni. A IV. osztályosok számára 40 órában gyakorlati múzeumi foglalkozásokat írtak elő, mégpedig leltározást, kartonozást, raktári nyilvántartást, tárgyzonosítást, revíziós munkát, terepismeretet és kiállításrendezési alapismereteket. Az Oktatási Minisztérium által kiadott Útmutató javasolt tételei (1977) azt mutatják, hogy a záróvizsga (az érettségi) sem vár mást, mint a tantervi anyag vázlatos és – meglehetősen – felületes ismeretét. Ha mindehhez hozzávesszük az írásbeli záróvizsga követelményeit, aligha lehet egyetérteni a központi célkitűzésekkel. Az írásbeliken évek óta múzeumi leltározási és kartonozási feladatokat kapnak a tanulók. 1980-ig színes levelezőlapokról kellett (volna) felismerni a tárgyakat, illetve festményeket, legutóbb azonban már csak a képzőművészeti feladatot kapták a tanulók színes képeslapon, egyébként gyatra minőségű vonalas kontúrrajzok (!) „jelenítették meg” a leírandó műtárgyakat. A feladatok így igen nehezekké váltak, a tárgyakat egyszerűen nem lehetett felismerni. Ilyenkor két lehetőség van. A szaktanár, aki ez esetben nagy anyag- és tárgyismerettel bíró régész, vagy körülírva értelmet ad a sejtelmes ábráknak, vagy a mélyvízben sorsára hagyja a gyerekeket. A leltározás és kartonozás egyébként a muzeológiának egyik legnagyobb szakértelmet kívánó részterülete, amelyet csakis jól képzett szakemberek tudnak megfelelően elvégezni. A tanterv és vizsgakövetelmények összeállítójának talán a legvaskosabb tévedése az, hogy mércéül állították fel az önálló leltározás készségének elsajátítását. Ez, a belső múzeumi munkát olykor véglegesen leegyszerűsítő szemlélet végigvonul a tanterven is. E tekintetben, de csakis e tekintetben, sokat markol és keveset fog.

Noha a tantervi előírások lényegében tág teret nyújtanak a fakultatív szaktárgy oktatójának arra vonatkozóan, miképpen oldja meg a feladatát, tapasztalatom szerint az esetek nagyobb részében a csaknem betűhű „anyagátadás” bizony sokkal egyszerűbb módját választják az óraadók. Az oktatás mankójául készített jegyzetek megtanulatatásáról van szó. Ez önmagában még nem lenne baj, ha egyrészt ezt az anyagot a tanulók valóban megtanulnák, másrészt be is gyakorolnák. A kérdés mármost az: megtaníthatók-e ezek az előírt ismeretek azokon az alapokon, amelyeket a magyar általános gimnáziumok manapság adnak a diákoknak?

Tapasztalatom szerint a fenti kérdésre egyértelmű és határozott nem-mel kell válaszolni.

Tekintsük át először az egykori Oktatási Minisztérium által összeállított és javasolt érettségi tételeket:

1. Határozza meg a múzeumok feladatát, mutassa be a magyarországi múzeumi hálózatot.
2. Beszéljen az őslénytani gyűjteményről, a gyűjtés és preparálás legfontosabb mozzanatairól. (!)
3. Mondja el hogyan kell fejleszteni az ásványtani gyűjteményt.
4. Hogyan kezeljük a növénytani és az állattani gyűjteményeket?
5. Ismertesse az emberi csontvázleleteket gyűjtésének (sic!) és kezelésének legfontosabb mozzanatait!

6. Vázlatosan mutassa be a hazai művészeti gyűjtemények kialakulását és rendszerét.
7. Beszéljen a régészeti gyűjtőmunkáról, a régészeti korszakbeosztásról és módszereiről. Ismertesse a római kor, a népvándorláskor és a középkor hazai régészeti gyűjtőmunkáját.
8. Beszéljen a magyarországi néprajzi gyűjtőmunka múltjáról és a jelen feladatairól.
9. Ismertesse a történeti és helytörténeti gyűjteményeink szerepét és kategóriáit.
10. Mutassa be az ipartörténeti gyűjtemények célját, forrásait, területeit.
11. Ismertesse az Irodalmi Múzeumot és a Színháztörténeti Múzeumot.
12. Beszéljen a múzeumok feldolgozó és műtárgyvédelmi munkájáról.
13. Beszéljen a kőről, mint szerszámról, építőanyagról, illetve ékszerről.
14. Ismertesse a fa és egyéb növényi anyagok múzeumi előfordulását.
15. Mutassa be a közgyűjteményekben található textilfajtákat.
16. Mit tud a hazai numizmatikai gyűjteményekről?
Vázolja fel a fémművesség technikáját, történetét, a felhasznált anyagokat, a magyar ötvösség és pénzverés történetét.
17. Beszéljen a közgyűjteményekben található kerámiatárgyakról.
18. Milyen formában található a bőr és a csontanyag múzeumainkban?
19. Rendszerezze a képzőművészeti anyagot.

A tételek, úgy vélem, önmagukért beszélnek. Az eredmények hasonlóképpen. Végighallgattam olyan érettségit, amely a fenti tematika szerint folyt le, mégpedig siralmasan. Egy mai gimnazista, aki alig tanult egy kevéske művészettörténetet (ha egyáltalán tanult!), aki jószérével még sohasem járt országos, nagy múzeumban (kiváltképpen, ha vidéki diákról van szó!), akit olyan tanárok „oktatnak”, akik maguk egyik részterületnek sem értői (nemhogy szakemberei), ez a diák egyszerűen képtelen a fenti tételek bármelyikéről értelmes és kerek feleletet adni. A tételek kidolgozóit nyilvánvalóan az a nemes szándék vezette, hogy egy mai maturandus igenis értsen a természettudományi muzeológiához, az éremtanhoz, a római korhoz. Ismerje a múzeumi textilgyűjteményeket (ugyan honnan ismerhetné meg egy középiskolás a múzeumok textilrészlegeit? Szerencsés az a megyei múzeumi szervezet, ahol legalább a megyeszékhely nagy múzeumában van textilgyűjtemény!), tájékozott legyen a néprajzi gyűjtőmunkáról (akkor, amikor a mai faluról jött fiatalok már nem tudják milyen állat a gödölye, mi a betlehemezés, fogalmuk sincs az aprószentek ünnepének ősrégi szokásairól, nem ismernek egyetlenegy igazi népmesét sem!), ismerje a helytörténeti gyűjtemények fontosságát és feladatát (akkor, amikor a Sárközt Győr környékén keresi, a Szepességet Romániában véli feltalálhatónak, a matyók földjét Makóval azonosítja, Curgót Jugoszláviába teszi, Brassót csehszlovákiai városnak tartja és így tovább), otthonosan mozogjon az Irodalmi és a Színháztörténeti Múzeumban (csak a talányok megfejtői sejtetik, miért éppen e két múzeumot kellene a magyar középiskolás diáknak oly jól ismernie, mondjuk a Magyar Nemzeti Múzeummal vagy a Néprajzi Múzeummal szemben?), és nem utolsósor-

ban úgy tudja szakismereteit rendezni és rendszerezni, hogy néhány percnyi vizsgaidejében végigszá-
guldhasson például a kőszeközök 100 ezer esztendő's történetén, a bronzművesség hatalmas birodal-
mán, az agyagedények több ezer éves fejlődési láncán.

A fakultatív muzeológiai oktatás célja az, hogy – ha nagyon-nagyon alapfokon is – valamiféle ismere-
teket nyújtson az iskola utáni – esetleges – múzeumi munkához. Ezért kell(ene) ragyogóan leltároz-
nia, kartonoznia a tanulóknak, ezért (volna) szükséges a heti két órák alatt szüntelenül raktári nyil-
vántartásokat készíteni, revíziózni (!?), múzeumi műtárgyakat azonosítani, meghatározni stb. A cél
nemes, de megvalósíthatatlan. A célkitűzők keményen eldobták a súlykot.

1977–1981 között a kőszegi Jurisics Miklós Gimnázium III. és IV. éves fakultációs csoportjainál más
módszerekkel igyekeztem célhoz érni. Mindenekelőtt abból indultam ki, hogy megfelelő (magas)
színvonalon csakis az képes oktatni, aki maga is értője az adott területeknek. Minthogy magam régész
vagyok, eleve kihagytam az állattant, a növénytant és az ásványtant. Minden alkalommal középisko-
lás diáktestre (s főleg fejre) méretezett előadásokat tartottam, sok-sok színes diapozitívvel, filmmel,
értelmező ábrákkal és nem utolsósorban a rendelkezésre álló eredeti tárgyak közreadásával. A III.
évesek tematikája a következő: Földtörténeti áttekintés, az emberré válás folyamata; Az őskőkor vilá-
ga és a barlangi művészet; Az újabb kőkori „forradalom” és hatásai; A fémkorok története: a rézkor, a
bronzkor és a vaskor általános jellemzése; Az ókori kultúrák (Mezopotámia, Egyiptom stb.) és az euró-
pai fejlődés viszonya, időrendi kapcsolatok; Európa mai arculatának első kialakítói: az illírek, trákok,
dalmátok és a kelták; A vas diadala; Az antik kultúra két óriása: Görögország és Róma; A rómaiak
Pannóniában; A kora középkor történetének mozgatói; a keleti lovas nomádok; A szkíták, a hunok, a
germánok és az avarok; A magyar őstörténet vázlata; A középkori Európa; A magyar középkor jelleg-
zetességei. A történeti állattan és az embertan általános jellemzése; A magyar néprajztudomány szüle-
tése és fejlődése; A képző- és iparművészet; Egyetemes muzeológiatörténet; A magyarországi múzeu-
mok létrejötte; A magyar muzeológia nagyjai; A múzeumi gyakorlati munka alapelemei; A múzeumok
rendeltetése és jelentősége (gyűjtés, megőrzés, bemutatás, tudományos feldolgozás).

A IV. évesek tématerve a következő: Ötvösség; Éremtan; Címertani alapismeretek; Fegyvertörténet;
Viselettörténet; Bútor-történeti alapfogalmak; Építészettörténeti ismeretek; Térkép- és terepismeret;
A fényképezés gyakorlata; A helytörténetkutatás módszertana és a kutatás fogalma; Kőszeg múltja,
története, műemlékei; A múzeumi restaurálás elmélete és gyakorlati alapfogalmai.

Tekintettel arra, hogy a közgyűjteménykezelői órákon számonkérés nincs, tudatában vagyunk annak,
hogy az órák anyagát a diákok nem tanulják meg, legfeljebb megismerik és – talán – megszeretik a
múzeumokat, és olykor kedvet is kapnak a múzeumi munkához. A szóbeli érettségi tételeit tíz egység-
re osztottuk, részben igazodva a központi irányelvekhez is. Tapasztalataink szerint ez az oktatási for-
ma hasznos és eredményes. Legalábbis eredményesebb, mint a másik. Az eddig végzett 90 diák kö-
zül közel egy féltucat bizonyított is, mégpedig múzeumokban és ásatásokon. A kőszegi múzeumban
jelenleg is két volt tanítvány dolgozik ígéretes buzgalommal.

„MAGYARORSZÁG ÁLLATVILÁGA” - A TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUM KIADVÁNYSOROZATA

Jelentős állomáshoz érkezett a Természetudományi Múzeum Állattárának tudományos összefogásával készülő faunamű, nyomdába került a „Magyarország Állatvilága” c. könyvsorozat 150. kötete. A korábbi, hazai faunisztikai kutatások eredményeit a múlt század végén a Millennium emlékére kiadott nagyszabású és a mai viszonyok között is egyedülálló jelentőségű munkában összegezték. Az 1896-ban kiadott „Fauna Regni Hungariae” az egysejtűektől az emlősökig három kötetben foglalja egybe az akkor ismert teljes magyar faunát. Olyan vállalkozás volt ez, amelyre azóta sem találunk példát a nemzetközi irodalomban. A hazai faunisztikai kutatásokban e nagyszabású és jelentős mű elenére is igen komoly hiányosságok mutatkoztak. Ezen hathatósan csak a felszabadulás után megindított szervezett és tervszerű faunakutatás segített. E kutatások első eredményei már 1953-ban a „Bátorliget élővilága” című kötetben napvilágot láttak, amelyben hazai zoológusok, de elsősorban a múzeum kollektívája összegezte az egyik legérdekesebb hazai természetvédelmi objektumunk, az alföldi ősi flórát és faunát őrző lápvidék kutatásával felszínre hozott ismereteinket.

A zoológiában valamennyi rokon tudományág közül a rendszertani kutatásoknak van a legnagyobb jelentősége. Rendszertani alap nélkül az ökológia, cönológia, összehasonlító anatómia, morfológia és fiziológia stb. eredményei nem értékelhetők tudományos alapossággal, ugyanakkor mindezen tudományok végső eredményeit az állatrendszertan a filogenetikus rendszer megalkotásában, a legfelső szintézisben használja fel. Ezekén túlmenően, az állatrendszertani kutatások alapul szolgálnak több világnézetileg fontos tudományág, mint a származástan, törzsfajlódéstan, örökléstan és más hasonló tudományágak munkáihoz.

Már e kutatások kezdeti szakaszán, elsősorban az ökológiai, cönológiai, talajzoológiai irányzatok megerősödése, az alkalmazott állattani kutatásokban fellépő újabb irányzatok, főleg a biológiai védekezés előtérbe helyezése, továbbá a növényvédelem, a mezőgazdaság és erdőszet, az állat- és emberegészségügy, valamint az ipari és mezőgazdasági termékek készletvédelme mind sürgetőbbé tette egy olyan sorozat megindítását, amely a teljes magyar fauna feldolgozását tűzi ki céljául. Ebben az időben — kisebb mértékben még ma is — az volt a helyzet, —, hogy sem itthon sem a környező országokban nem volt olyan szakmunka, amelynek alapján a magyar állatvilág tagjai megbízhatóan felismerhetőek lettek volna, és amely egyben tájékoztatott volna bennünket a fajok hazai elterjedési viszonyairól, ökológiájukról, életmódjukról, a természetben való szerepükről stb.

Joggal mondhatjuk, hogy a gyakorlati szükség hívta életre a „Magyarország Állatvilága” sorozatot. Ezt az igényt Dr. Dudich Endre már korábban felismerte, aki 1928-ban „A magyar állatvilág kutatásának megszervezése” címen először adott az ország faunisztikai feltáráshoz jól átgondolt, tudományos alapokra fektetett programot. Tulajdonképpen, annak ellenére, hogy egy ilyen volumenű tervek végrehajtására vagy legalábbis annak beindítására meg lett volna a szakembergárda, mégis hosszú évek teltek el, amíg a valódi előkészületek 1953-ban megindultak. Ekkor a Magyar Tudományos Akadémia Biológiai Osztálya Dudich Endre akadémikus előterjesztésére elfogadta a sorozat elkészítésére vonatkozó tervet, és még abban az esztendőben megindult a nagyszabású munka szervezése.

A célkitűzés nagyon egyszerű és világos volt: kézikönyvet kell adnunk a legkülönbözőbb területeken dolgozó szakemberek számára, amelyből a Magyarországon előforduló és területünkön várható állatfajok biztosan meghatározhatóak. Már az alapvető tervezésnél szempont volt, hogy a feldolgozást belátható időn belül be kell fejezni. A feldolgozás alapja valamennyi állatcsoport részére a teljes magyar faunisztikai és rendszertani irodalom, valamint a Természettudományi Múzeum Állattárának rendkívül értékes, több mint 100 év során összegyűjtött, részben történeti szempontból is nélkülözhetetlen dokumentációs, gyűjteményes anyaga, részben a felszabadulás utáni, tervszerű munkával begyűjtött újabb anyagai voltak. A program végrehajtásában a szervezés valamennyi hazai zoológussal számolt, de annak megvalósításába betervezte a nemzetközi kutatási tervek összehangolásából származó, ill. a szomszédos országok faunakutatásainak előrehaladásával várható eredményeket, valamint a munkába konkrétan bekapcsolható külföldi szakembereket is.

A magyar zoológusok lelkesen magukévá tették a tervet, és ennek köszönhető, hogy már 1955-ben megjelenhettek az első füzetek. Eleinte évi 100, majd 1960-tól évi 50 nyomdai ív terjedelemben láttak napvilágot a sorozat kötetei. Az első szerkesztő bizottság elnökévé Dr. Dudich Endre akadémikust nevezték ki, majd 1965-től új szerkesztő bizottság élére Dr. Kaszab Zoltán akadémikus került. A füzetek a mai napig zökkenőmentesen és folyamatosan jelentek és jelennek meg, ennek következtében 1970-ben már a századik füzet is napvilágot látott, és napjainkban készült el a sorozat százötvenedik kötete. Az eddig megjelent könyvsorozat óriási anyagot ölel fel. A több mint 15 000 oldal tartalmú anyagban mintegy 14 000 állatfaj határozókulcsát és leírását találjuk. A leírt, tárgyalt és a meghatározásokban szereplő rendszertani kategóriák száma csaknem eléri a 16 000-t. A sorozatban mintegy 5000 ál-

latfaj művészi habitusképét és több mint 20 000 részletrajzot közlünk, amelyek mind a tárgyalat taxonok meghatározását, azonosítását segítik elő.

A 150 füzet 64 szerző munkája, akik nagyobb részben hazai, kisebb részben külföldi szakemberek, többségük nemzetközi viszonylatban is elismert specialistája az általa leírt anyagnak. A 25 év során publikált 150 füzetben a magyar fauna mintegy 65 %-át dolgoztuk fel. Felméréseink szerint még mintegy száz füzet anyaga van hátra, amelynek megjelenetése biztosítottnak látszik.

FÜZES ENDRE

MEGJELENT AZ AGRÁRMUZEOLÓGIAI FÜZETEK ELSŐ SZÁMA

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum a fenti címmel, *Balassa Iván* szerkesztésében új periodikát indított. A kiadvány célja – amint *Szabó Lóránd* főigazgató bevezető soraiból kitűnik – a mezőgazdasági gyűjteményekkel kapcsolatos gyűjtő-, feldolgozó és speciális muzeológiai munka fejlesztése; módszereinek tisztázása, a gyűjteményekben dolgozó fiatal muzeológusgárda képzése, továbbképzése, a magyar agrármuzeológia előtt álló feladatok igényes megoldása érdekében. Az első számban *Balassa Iván* a mezőgazdasági jellegű tárgyak gyűjtéséről, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum kiállításai tudományos előkészítéséről, *Kiss László* a múzeumi gyűjtemények nyilvántartásának általános és időszakos kérdéseiről, *Csajághy Rezső* a kiállítások művészeti tervezéséről és kivitelezéséről, *Éri István* pedig a kiállítások műtárgyvédelmi feladatairól írt tanulmányt. A füzet tartalmazza a Magyar Mezőgazdasági Múzeum fontosabb kiadványai listáját. (Agrármuzeológiai Füzetek I. Szerk.: Balassa Iván, Bp. 1980.)

KIÁLLÍTÁSOK

BARABÁS JENŐ

AZ ÖSTÁRSADALMAKTÓL A CIVILIZÁCIÓKIG

(A NÉPRAJZI MÚZEUM ÚJ ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSÁRÓL)

Nagy várakozás és hosszas előkészület előzte meg az új helyiségbe költözött Néprajzi Múzeum első állandó kiállítását, amely 1980. decemberben nyílt meg. Ez lényegében a múzeum Európán kívüli gyűjteményeinek anyagára épült, s ezt követi majd – reméljük mihamarabb – az állandó kiállítás második része, amely a magyar anyagot mutatja be. A most megnyílt első rész igényes célt tűzött ki maga elé, 14 teremben, 19 reprezentatív életformán keresztül az emberiség fejlődésének fő állomásait kívánja érzékeltetni a kultúra produkciói révén. Tegyük hozzá rögtön: ezt a célt a kiállítás nagyjában és egészében el is érte, a látogató ismeretekkel és élményekkel gazdagodva hagyhatja el az épületet.

Nem ilyen egyértelműen pozitív azonban a kép, ha némileg mélyebben tekintünk a részletekbe, s ilyen igény nemcsak a szakemberekben, hanem a látogatók egy részében is felmerül. Manapság a múzeumokba látogató több milliós tömeg nemcsak arra figyelmeztet bennünket, hogy mennyire megnövekedett ezeknek az intézményeknek a közművelődésben betölthető szerepe, hanem arra is, hogy fokozottabb figyelmet kell szentelni nemcsak a szakmai, hanem a múzeumpedagógiai kérdéseknek is. Világszerte, így hazánkban is folynak ide kapcsolódóan kísérletek, amelyekben számos jó gondolat mellett, érthető módon nem egy elvetélt ötlet is testet ölt. Akárhogy is értékeljük a kísérletezéseket, az nem kérdéses, hogy a múzeum közműveltséget szolgáló lehetőségeinek legfontosabb eszköze a kiállí-

tás, s éppen ezért igen fontos, hogy ezek kiaknázzák azokat a didaktikus lehetőségeket, amelyek adottságaik folytán csak itt és sehol másutt nincsenek jelen.

De másik oldalról tisztában kell lennünk a lehetőségek korlátaival is, amelyek eleve gátat szabnak a maximális igények kielégítésének. Ha erre nem gondolunk, akkor a kiállítási cím ígerte felfokozott várakozás csalódáshoz vezethet. Jelen esetben nem táplálhatunk olyan illúziót, hogy a Néprajzi Múzeum Európán kívüli gyűjteménye komplexitását tekintve versenyezni tud a világ nagy múzeumainak, London, Párizs, Leningrád, Berlin, s még bőven sorolhatnánk a továbbiakat, hasonló gyűjteményeivel. Igaz, hogy vannak világviszonylatban is számon tartható és tartott gyűjteményegyüttesei, részletei, de ezek mellett kiáltó örök is nehezítik a célul kitűzött folyamat maradéktalan illusztrálását. Ez érthető adottság, amivel a jó szakemberekből álló rendező együttes számolt is, igyekezett a reprezentatív példákat úgy összeválogatni, hogy az adottságok korlátai minél kevésbé csorbítsák a bemutatni kívánt folyamat teljességét. Ez a törekvés, ha nem is maradéktalanul, de lényegében sikeres volt. A mondott általános észrevételeket a következőkben világítsuk meg konkrét megoldási példákkal, mert csak így lesz teljesen világos és félreérthetetlen.

A sivatagi-félsivatagi életformát bemutató I. terem tárgyszegénysége még valamennyire indokolható e kultúra eszközkészletének valóságos szegénységével. Mások azonban az adottságok ilyen tekintetben az eurázsiai pásztoroknál, ahol a valóság nem indokolja a IX. terem szellősségét. Tudjuk, hogy régi kiállításrendezési probléma, hogy mennyire helyes, illetve káros a tárgyak tömeges szerepeltetése. A tapasztalat azt mutatja, hogy a szélsőséges megoldásokat kerülni kell. Koncepcionális válogatási kérdés viszont már az, hogy mennyire tolong előtérbe a díszített tárgyakat, szemben az életformát jobban reprezentáló eszközökkel. Ilyen tekintetben a kiállítás nem eléggé egyenletes. A művészetkedvelő látogató némelyik termet elégedetten hagyja el, csalódott viszont az életforma megismerésére vágyódó, annál is inkább, mert a cím ilyen irányú reményeket kelt. Ez utóbbi tekintetben a várakozásnak legjobban megfelel az eszkimókkal és a dél-amerikai piaroakkal foglalkozó rész. Itt legfeljebb azt jegyezzük meg, hogy az eszkimók hungarocellből készült jégkunyhójának tulajdonképpen jó ötletét némi technikai fantáziával tovább lehetett volna fejleszteni, az anyagot jégszerűbbé téve, s ezáltal kiküszöbölve az illúzióromboló hatást. A Melanézia őslakóival foglalkozó V–VI. terem, de még a libériai főnökség rendszerét ábrázoló VII. terem is tele van szemet-lelket gyönyörködtető tárgyakkal — pajzsok, faszobrok, maszkok, dobok stb. —, de pl. a libériaiak termelő tevékenységéről szinte csak egy díszkapa sejdít valamit. A szöveg a helyzetről kétségtelenül korrektül tájékoztat ugyan, csak ez kevés. A rendezés a tárgyi adottságokból adódó korlátokat az evolúciós koncepcióval kétféle módon is próbálta egyeztetni, összehangolni. A minden teremben elhelyezett rövid, világos, lényegremutató szöveggel pótolta azt, amit didaktikusabb lett volna tárgyakkal, fotókkal, rajzokkal, térképekkel, diagramokkal kifejezni. Megfigyelésem szerint a látogatók a szövegeket alig olvassák el, aminek egyik oka ezeknek nem szerencsés elhelyezése, a látványosságot nyújtó részekből való elszakítottasága. Ez az elkülönítettség megítélésem szerint elemi rendezési hiba, ami nagymértékben csökkenté a kiállítás haté-

konyságát, bármennyire is meg lehet indokolni installációs érvekkel. Ez viszont csak másodrendű érv, a pedagógiai megfontolások az elsőrendűek, s nem fordítva.

A másik áthidalási kísérlet lényegében jónak és eredményesnek mondható. A kiállítás központja minden teremben egy dioráma, s ezen belül legtöbb esetben egy szembetűnő, vezérmotívumként felfogható tárgy, építmény, ami lenyűgözően megfogja a látogatót, s egyben gyorsan orientálja a lényeges mondanivaló irányába. Ha néhány esetben vitatható is a vezérmotívum részletmegoldása, ez inkább csak szűkebb szakmai probléma lehet, nem gyengíti az alapgondolat helyességét, mely szerint, ha kicsit leegyszerűsítetten is, de azért valamilyen karakterisztikus vonásra hívja fel a figyelmet, amely köré további részletek csoportosulnak. Arra gondolva, hogy a látogatók zömében az egyes kultúrákról úgyis csak összkép, illetve néhány részlet marad meg, ez a megoldás igen célszerűnek, pedagógiai szempontból szerencsésnek, pozitív kezdeményezésnek tekinthető.

Az eddig említett kérdések a kiállítás részletmegoldásaira vonatkoztak, s technikai vonatkozásoktól eltekintve nem érintették az összkoncepciót. Lényegbevágó észrevétel ezzel kapcsolatban csak a kiállítás utolsó három, csekélyebb mértékben a XI. teremmel kapcsolatban vethető fel. Megítélésem szerint az utolsó három terem koncepcionálisan elhibázott, különféle módon nem ide illő, nincs összhangban a címben jelzett alapgondolattal, sőt múzeumszerűtlen megoldásokat erőltet. A XII. terem Mexikó és Peru címet viseli, de amit itt látunk, abból legfeljebb annyit tudunk meg a prekolumbián indián kultúráról, mint amennyit egy nemzetközi vásár nemzeti pavilonja is elárul. A nagy termet betöltő fotó-piramis kb. annyit mond a két országról, mint pl. a Tower makettje az angol kultúráról. Az itt elhelyezett csekélyke tárgyi anyag semmit sem reprezentál, a látogató ismerete aligha gyarapszik. Túl azon a gyakorlati kérdésen, hogy a Néprajzi Múzeumnak van-e érdemleges anyaga a jelzett országok, illetve kultúrák bemutatásához, elvileg is kérdéses és erősen vitatható a prekolumbián magaskultúrák szerepeltetése lényegében az őstársadalmakat tárgyaló kiállításban. Vajon nem egy elavult szemléletről van-e itt szó, amelynek szülőanyja az egykori monocentrikus világkép, s az európai kultúrfőlény tudatának máig is kísértő csökevénye? Nyilván nem kell ilyen messze mennünk, csak átgondolatlanságról van szó és következtelenségről, hisz teljes joggal és helyesen mellőzte a kiállítás a mezopotámiai és egyiptomi archaikus civilizációkat, s lényegében az indusmenti, kínai s indonéz civilizációknak is inkább csak az utóéletét, művészi vetületét villantotta fel, amelynek hovatarozásáról elvileg lehetne vitatkozni, viszont itt nem éleződik ki annyira a kérdés, mert van érdemleges, bemutatásra méltó anyag.

Valójában kitűnő ötlet a XIII. teremben látható mai mexikói és perui piac bemutatása, amit ha egy külön kiállításban látunk, csak dicsérettel szólnánk róla, de sehogyan sem illik bele a kiállítás egészébe, annyira más korszaknak a terméke. Megkapó és látványos, de aligha mexikói és perui specialitás, Dél- és Közép-Amerika jelentős részére biztosan jellemző — ez csak mellette szól — de európai mai válfajai is ilyesfélék, legfeljebb részletekben eltérőek.

Az utolsó, XIV. terem, talán inkább csak folyosó sokat ígérő címe „A gyarmatosítás és a fejlődő országok”, igen vegyes érzelmeket kelt. Itt egyértelmű mondanivalója van a gyarmatosítás kegyetlenségét ábrázoló egykori rajzok reprodukcióinak, csak ez eléggé közismert, s a sablon szintjét nem haladja meg. Többféleképpen értelmezhető az a néhány színes fotó, amely talán a fejlődő országok népének nehéz életét hivatott érzékeltetni, de némelyik másként is felfogható, sőt sértődésre is alkalmat teremthet, kielégítő magyarázat híján.

A kiállítás technikai, esztétikai kivitelezése kifogástalan, jó, sőt túl jó. Ez utóbbi megállapítás úgy értelmezendő, hogy a berendezés vált fő céljá, s nem a múzeumi anyag mondanivalója. Az egyes termek színben is megkomponáltak, a térharmónia megnyugtató, a kivitelezés izléses. Mindez dicséretes dolog, hatását tekintve pozitív, hisz hozzájárulás a közlés emeléséhez. Ebből világosan kitűnik, hogy az igazi rendező a belsőépítész, a dekoratőr, a berendező volt, az etnográfus szerepe alárendelt. Kérdés, hogy ennek így kell-e lennie, s érdemes volna a filmrendezés példáján a múzeumi kiállítások szerepköreinek pontosabb tisztázása, mert ez eltér a gazdasági-kereskedelmi jellegű kiállítások szereposztásától. Benyomásaink szerint ez nem kielégítően szabályozott, ha nem is vitás, hogy a forgatókönyv írása múzeumi feladat, s a „kellékes” néprajzi szakember, csak hogy ennek a szerepe korántsem hasonlítható filmgyári „kollégájához”, mert itt a tárgyak a fő szereplők, ezek kiválogatása, elhelyezése, megszólaltatása az igazi rendezői feladat. A kiállítás készítésében tehát a fő személy a kellékes-rendező, akit az operatőr-berendező saját szakértelmével kiszolgál. Tudom: kettőn áll a vásár, a szerepeket igényelni is kell, mert a légüres térben torzulások jönnek létre.

A mondottakhoz kapcsolódva „Az őstársadalmaktól a civilizációkig” c. kiállításról a kritikus véleménye egy mondatban így summázható: szép, de nem eléggé didaktikus. Részletesebb kifejtésben az indoklás is kitűnik. Említettük már a tárgyak és szövegek egymástól való elszigetelését, ami berendezéssileg teljesen indokolt, didaktikusan nem. A fotók alkalmazásában túlteng a gazdasági vásárokon szokásos monumentális, háttérképző, falat betöltő, élményszerűséget teremteni akaró fotó. Nem vitathatjuk múzeumban sem alkalmilag ennek a létjogosultságát, de ilyen mértékben, mint itt, semmi esetre sem. Ugyanis ennek szükségszerű következménye az, hogy elmaradnak azok a kisebb méretű fényképek, amelyek az illető nép életmódját, a tárgyak funkcionálását oly életszerűen, sőt élményszerűen illusztrálják, minden szövegnél gyorsabban felfoghatóvá teszik. Mellesleg a nagyméretű fotók túl rasztereseek, így nem is szépek, sőt néha nehezen érthetők.

A diorámák alkalmazása kétségtelenül a kiállítás szerencsés és ügyes gondolata, de a vitrinek teljes elhagyása furcsa keveredést eredményezett. A dioráma az életképszerű bemutatást szolgálja, s ennek a rendeltetésnek itt is jól megfelel. A zavar ott keletkezik, amikor ezen belül megjelenik egy másfajta rendszerező elv, a tárgyak, eszközök típusok szerinti csoportosítása, ami önmagában indokolt lehet, csak nem illik bele a dioráma funkcionális rendjébe. A kiállításon illusztráló rajzok, grafikonok alig vannak, a térképekkel is nagyon fősvényen gazdálkodtak, kizárólag csak akkor használták, amikor a különböző kontinensekről bemutatott népek lakhelyét egy ponttal megjelölték. Pedig a látogatónak

okulására szolgált volna, ha tájékoztatják arról, hogy az egyes reprezentatív példákon bemutatott életforma még mely vidékeken található meg. Az eszkimók lakta vidékről vagy inkább az arktikus vadászok, a sivatagi gyűjtögetők, a különféle pásztorkultúrák, korai afrikai államok, nyelvcsaládok, vallások stb. területéről egy-egy elterjedéstérkép segített volna a látott kultúrák elhelyezkedésének és jelentőségének gyors megértésében. Íjak és nyílvevők több teremben is felbukkannak, de ezek fajtáiról hiányzik az összegező tájékoztatás, holott különféle válfajai egészen eltérő kultúrákat reprezentálnak. Kapás, ásóbotos művelésről több ízben olvashatunk, a tárgyakat láthatjuk is, de ezek jelentősége a látogató számára felfoghatatlan, ha térképen nem látja, hogy milyen óriási területen művelték ezekkel a földet, s még a 20. században is az emberiség nagyobb felének táplálékát ilyen szerszámokkal termelték meg. Példákat még lehetne említeni, de talán ennyi is elég annak belátására, hogy a nagyobb összefüggések megértetése érdekében a kiállítás nem tett meg mindent.

De nem megnyugtatóak a részletmegoldások sem. Legtöbb látogató számára egy-egy tárgy használatának, szerepének megértéséhez egy fotó vagy rajz minden feliratnál vagy szöveges magyarázatnál többet, s ami nem mellékes, gyorsan mond. Ha mind a kettő hiányzik, akkor az ismeretátadás hatékonysága csak alacsony szintű lehet. Így pl. ezen a kiállításon a látogató megnézhetett egy sor bumerángot, de azt már nem tudta meg, hogy ezek túlnyomó részben nem visszatérők — a köztudattól eltérően. Az ásóbotok kőnehezékeit ömlesztve láthatjuk, de szerepükről semmit sem közölnek. Megfigyelhettem, hogy az alaposabban körülnéző látogatók hogyan tanakodtak egy-egy tárgy szerepéről, s a megjegyzésekben képtelen ötletek is elhangzottak, s félő, hogy talán rögződtek is. Bennem viszont az szűrdőtt le, hogy múzeumpedagógiánk még gyerekcipőben jár, nem tanulmányoztuk még kellőképpen a látogatók reagálását, befogadó és megértő képességét, holott csak ennek beható ismeretében leszünk képesek arra, hogy a múzeumi tárgyak nyújtotta ismereteket igazán közkinccsé tegyünk. Lehet, hogy nem minden múzeumi kiállításnál merül fel ez a kérdés ilyen határozottan, de „Az őstársadalmaktól a civilizációkig” c. kiállítás esetében minden bizonnyal, hisz itt a modern mai élettől bizony igen távoli világgal ismerkedik a látogató.

A Néprajzi Múzeum új kiállításával kapcsolatos megjegyzéseim nagyobb része nem a tudományos kutatás oldaláról közelítette meg a kérdést, hanem a látogató szemszögéből, elsősorban didaktikus szempontból. Szigorúan szűk szakmai szempontból is lehetne csekélyebb számban részletmegjegyzést tenni, de ezek itt most mellőzhetők annak nyugtázásával, hogy alapvető probléma — a lehetőségeket is figyelembe véve — nincs, a szakszerűség biztosított. A rendezők tájékozottságáról a tömör és világos magyarázó szövegek egyértelműen tanúskodnak.

A kiállítás megnyitása nemcsak a Néprajzi Múzeum és a magyar néprajztudomány történetének jelentős eseménye, hanem fontos állomás a hazai közművelődés láncolatában is. Éppen ezért nagy örömmel nyugtázzuk elkészültét, s nagyon várjuk a II. rész megnyitását is. Ugyanakkor hangsúlyozni szeretnénk azt, hogy az állandó kiállítás semmi esetre sem értelmezhető úgy, hogy a fennállásáig minden részletében mozdíthatatlan, változtathatatlan. Kívánatos lenne, hogy az itt elmondottak, de még in-

kább a látogatók korosztályok szerinti reagálásának folyamatos megfigyelése révén összegyűjtött tapasztalatok, a további kritikák figyelembevételével hajtsanak végre olyan kisebb módosításokat, amelyek növelnék a közérthetőséget, a könnyebb áttekinthetőséget, azaz a múzeum közművelődési hatékonyságát.

SÁRKÁNY MIHÁLY

„A ‚MATYÓ‘ JELZŐ VÉGLEGESEN VÉDJEJEGY LETT”

(FELIRAT A NÉPRAJZI MÚZEUM „A NÉPMŰVÉSZET SZÜLETÉSE” KIÁLLÍTÁSÁBAN)

Jóllehet a néprajz modern, az ember minden nem biológiai alkotótevékenységének eredményét átfo-
gó kultúra fogalmának kialakításában úttörő szerepe volt a talán első szisztematikus kultúrhistoriái
tárggyűjtemény kialakítójának, Gustav Klemmnek, mégsem mondhatjuk, hogy a néprajzi muzeoló-
gia tökéletesen mentes volna a fogalomnak egy korábbi, a német felvilágosodás eszmevilágából örö-
költ, Adelung, Herder képviselte felfogásától, amely csak az ember nemesedését, kifinomulását, kimű-
velését szolgáló jelenségeket utalta a kultúra fogalmának körébe. Különösképpen a népművészeti ki-
állítások jelentik azt a teret, ahol a két elképzelés összeütközik, mert ezek esetén a tradíciók vállalásá-
nak elsődlegesen társadalmi kérdése az esztétikai értékelés szűrőjén keresztül érvényesül, és a bemuta-
tott tárgyak nem csupán egy másik vagy elmúlt világ reprezentánsai, hanem – éppen mert művészi
formakincs hordozói – közvetlenül ízlésformáló tényezők. Mondhatni íratlan szabályként érvényesült
népművészeti kiállításokon az az elv, hogy rendeződjön bár el az anyag szociológiai, kronológiai vagy
akármilyen egyéb szempont szerint, a bemutatott tárgyak jó minőségűek legyenek vagy legalább jelez-
zék az utat, ami egy adott stílusstartományon belül a kutató szerint jellegadóan és ’szép’-nek tekint-
hető tárgy felé vezet. E hagyományhoz képest merésznek kell neveznünk a Néprajzi Múzeum „A nép-
művészet születése” kiállítását, amelynek alkotói az esztétikai szempontokat félresöpörve – arra tet-
tek kísérletet, hogy bemutassák a matyó népművészet átlényegülését önellátást célzó közösségi tárgy-

formálásból a kézműves hagyományok beépítésén át háziiparrá, amely szóban a hangsúly az idő múlásával egyre inkább az ipar tagra kerül. Ez a folyamat nem mezőkövesdi, még csak nem is magyar sajátosság, bár méreteit és színeit tekintve, talán Mezőkövesden volt a legfeltűnőbb Magyarországon. Magyarázata a világtörténeti méretű mozgásokban, a kézműves technológián alapuló családi agrártermelés és a városi, a nagyüzemekben mindinkább társadalmi méretet öltő ipari termelés ellentmondásának mozgásában kereshető, ami a parasztok magángazdaságában termelés és fogyasztás önmegújító ellentmondásaként jelent meg Magyarországon a múlt század második felében, mint azt éppen Hofmann Tamás a Néprajzi Múzeum főigazgatója világította meg több tanulmányában.¹ Ez a feszítő erő vezetett, ha behatárolt időszakban is, olyan – a város kultúrájával szemben mindenképpen – ellenkultúra kialakítására, amely a városi ipar termékeit felhasználva, a kézműves mesterek szaktudására is támaszkodva, színpompás külsőségekkel juttatta kifejezésre egy-egy agrártermelő (vagy vágyaiban legalábbis agrártermelő) közösség egymástól mindinkább távolodó tagjainak összetartozását, „mechanikus szolidaritását”, ha hosszabban nem is, egy-egy ünnep idejére. A múlt század végén kibontakozó romantikus mozgalom ezt a célszerű tárgyformálástól már elszakadó funkcióját – miként először Hofer Tamás hangsúlyozta – az identitás megadásában rejtő díszítésmódot² regisztrálta népművészetként (sőt emelte „magyar stíl”-lé) – erre utal a kiállítás paradox címválasztása –, a cél, az anyag, a forma és a technika harmóniáját képviselő alkotások felderítését a tudományra hagyva³.

Mi érzékelhető ezekből a meggondolásokból a kiállításon? Szerencsére sok és semmi. Nincs egyetlen elvont utalás a feliratokban, viszont megismerhetjük azokat az adatokat Mezőkövesdről, melyek hasonló következtetések levonását lehetővé teszik. A bemutatott anyag azonban nem csupán egy elképzelés verifikálását célozza, hanem átfogó képet ad a matyó kultúra alakulásának fő összetevőiről az utolsó száz év során.

A bemutatás módja a célkitűzésből következően kronológiai, a jobbágység korának évszázadokon át hagyománnyá érlelt kultúráját idéző, 1880 előttről származó piros-kék szálás hímzésektől a harsány cifrázkodás időszakát reprezentáló lakodalmi ruhákön át halad a ma készülő viseleti darabokig, alátétekig, amelyeket előállítóik már jó ideje nem használnak. A látogatónak lehetősége nyílik így nem csupán a jellegváltozások, hanem az apróbb változások érzékelésére is. Különösen sokatmondó az a tárló, amely az 1880 táján megindult nagy átalakulás mechanizmusával, a szűcs- és szűrhimzésnek a vászonanyagra átkerülésével ismerttet meg, a két Kis Jankó Bori családfájával és egymás mellé állított tárgyakkal igazolva az állítást, hogy a közvetítők szűcs családokból származó íróasszonyok voltak. A változások figyelemmel kísérését nagymértékben segíti egy kitűnő grafikon, ami a hímzéstípusok, alkalmazási területük, az alapanyagok, a fonalanyagok és -színek, valamint a „ragyogók” (a réklíken, kötényeken alkalmazott arany, ezüst díszítések) 1800 és 1930 közötti alakulásáról, alkalmazásáról tájékoztat.

A tárgyakat, fényképeket többségükben találó feliratok, jól eligazító térképek, statisztikák kísérik, melyekből megismerhető az egyre inkább túlzásfolttá váló és elszegényedő település népességének

sorsa, amelyben szomorú fejezet a megdöbbentő méretű kivándorlás a századfordulón. Megjegyzendő azonban, hogy a mondandót nem jól szolgálja az egyik tárló címfelirata, „A jobbágyvilág emlékei”, mert abban 1880 előtt és után készült tárgyak egyaránt láthatók. A kronológiai alaptól elszakadás ebben az esetben azt sugallja a látogatónak, hogy a matyó népművészet 1880 utáni egész kibontakozása a jobbágyvilág emlékeként fogható fel és akkor kérdés, hogy miért csak egy kisebb egység kapta ezt a címet?

Az írásos tájékoztatáson kívül tárgycsoportok is képet adnak azokról a kulturális-társadalmi feltételekről, amelyek közepette a matyó népművészet formálódott. Ezek sorából kissé kilóg a tüzelősólat felidéző sarok, amely keveset mond az adott megjelenítési formában annak, aki nem tudja, hogy mire

szolgált a tüzelősól, ugyanakkor nem kapcsolódik semmilyen szálón a díszítőművészeti anyaghoz. Teltalát viszont a summások ruházatának, tárgyi világának felidézése, ami éppen a díszes lakodalmi öltözékekkel átellenben kapott helyet. A két világháború közötti kulturális miliőt pedig, amikor a korábban sem csekélyhez képest még fokozódott az egyház kulturális szervező szerepe, hitelesen közvetíti a Mária-leányok körmenetét és mögöttük a Mária dajkáit megjelenítő csoport.

A matyó hímezések már az I. világháború előtt is vevőre találtak. 1912-től 1924-ig Hímzőipari Szövetkezet működött Mezőkövesden, ami az egységes formakincs megteremtésében bizonyára közrejátszott. 1951-ben alakult a ma is fennálló Matyó Háziipari Szövetkezet, amely három és félezer tagjával, százezer meghaladó termelési értékével szinte középüzem nagyságrendű gazdálkodó egység – minimális beruházás mellett. 27 falu asszonyai dolgoznak benne kiadott minták után, főként exportra. E szövetkezet termékei láthatók a záróteremben, és a kiállított tárgyak arról győznek meg, hogy – a minden előzőnél gazdagabb színhasználat ellenére – egyre fakul a matyó jelleg. A tárgyak mindinkább a világpiac „népi” elképzeléséhez idomulnak, némelyik akár Mexikóból is származhatna. Ez a váltás már egy életformájában a parasztitól jelentősen eltávolodott közösségben megy végbe, amely meggazdagodott, rendelkezik a kényelmesebb élet azon feltételeivel, amellyel a hasonló méretű települések ma Magyarországon, amint az egyik falat borító, nagyszerű fotómontázból látható. A megváltozott életet jelképezi a kiállított mai szobabelső is, ami összevethető a múlt századvégével (az utóbbit sajnos más szinten helyezték el, így nem igazán szerves része a kiállításnak). A tárgyak származási helyüket, díszítésmódjukat tekintve két világot jelenítenek meg tökéletes kontrasztban: a kézműves világot és az ipari termékek korát. Közöttük kapcsolatot szinte csak az énekeskönyv teremt, ami mellett a mai szobában, korunk jellemző tartozékeként ott áll az idegcsillapító fiola is.

A kiállítást a jelenben a szegénység évszázadait idéző fekete ruhás öregek alakjai zárják le.

Eltérő gondolatokkal távozhatnak innen azok a látogatók, akik elsősorban szép népművészeti alkotásokat szerettek volna viszontlátni, és azok, akik a matyó népművészet alakulásának nyomkövetését, szociológiájának feltárását érdemes tudományos feladatnak tekintik. Az utóbbiak jártak jól. Egy jól rendezett, látványokban és információkban bővelkedő kiállítás hozzásegítette őket a díszítőművészet jellegében a múlt század második felében bekövetkezett változás és a népi iparművészeti termelés mai valóságos funkciója megértéséhez.

JEGYZETEK

1. Különösen „A parasztság csődje és kultúrája”. Néprajzi Értesítő LIV (1972) 105–114. és „Mi a paraszt?” In: Gunst P. (szerk.): Mezőgazdaság, Agrártudomány, Agrártörténet. Bp., 1979. 175–196.
2. „Három szakasz a magyar népi kultúra XIX–XX. századi történetében”. Ethnographia LXXXVI (1975), 398–414., különösen 404–407.
3. Vö. Viski Károly fejtegetését a Magyarország Néprajza II. kötet (3. kiadás, Bp. é.n.) 226–228. oldalán.

EGY KIÁLLÍTÁS TANULSÁGAI

(RÉGÉSZET '80 – ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUM, SZÉKESFEHÉRVÁR)

A minden év októberében megrendezésre kerülő Múzeumi Hónap, már-már úgy tűnik betöltötte régen megfogalmazott küldetését; változatos programokkal, kiállításokkal, az egész országban, minden múzeumban, az őszi hónap minden napján felhívni a társadalom figyelmét a tanulságos múlt értékeire és szépségeire. Manapság a történelmi érdeklődéssel, múzeumaink látogatottságával, sőt egyre inkább szolgáltatásaink minőségével sem lehetünk elégedetlenek, csupán épp a múzeumi hónapok szürkültek el egy kicsit, nem tudva lépést tartani ötletben-újdonyságban a többi évszak permanens eseményeivel. Mondhatjuk, így van ez rendjén, kulturális intézményhálózatunk harmonikus, hatékony kapcsolatot tudott teremteni a társadalom minden rétegével, életkortól függetlenül. Kialakulóban vannak új művelődési szokásaink, s ezek között a múzeumok tisztességes helyet foglalnak el.

Ha viszont az intézmények oldaláról nézzük ezt, az elmúlt évtizedekben óriási erőfeszítést kívánó, de feltétlenül eredményes „nyitást”, a mennyiségi kiegyenlítődés jelei jó néhány kérdést is felvetnek ma már az eredmények megtartása terén. Az intézményhálózat kiépülésével, a múzeumok számának rendkívüli emelkedésével, viszonylag tisztességes létszám és költségvetési növekedés mellett, a kiállítások és rendezvények is extenzív módon, maximális mennyiségi határhoz érkeztek. Az általános és folyamatos társadalmi érdeklődés biztosításához viszont — azt hiszem igazolhatóan —, csak egyenletesen közepes és alkalmanként nem túl nagy szellemi erőfeszítést igénylő rendezvények vagy látványosságok biztosítása vezethetett. A tartalom szempontjából, a múzeumokban felgyülemlett történelmi források feldolgozási szintjéhez képest vagy a tudományos összefüggések kreatív megelevenítésében csupán néhány, nagyobb szellemi erőforrással, specializált szakembergárdával rendelkező múzeum tudott egy-egy jelentős, alkotás szintű kiállítást vagy rendezvénysorozatot produkálni. A közelmúlt e téren említendő példái, az azokhoz fűződő és nemcsak statisztikailag mérhető „közönségsiker” önmagában is ennek az útnak életképességét és értelmét igazolják. Ezt csak erősíti a magyar múzeumok további fejlődését befolyásoló reális gazdasági helyzet is, amely nem támogathatja az intézmények számának további növelését, a korlátlan létszámnövekedést, s természetesen a gyorsan előállítható közepes kiállítások vagy látványrendezvények mennyiségi fokozását, sőt mai szintentartását sem.

A tudományos alapú múzeumi produkció, mennyiségi mutatóitól függetlenül, legyen az régészeti, néprajzi vagy művészeti tartalmú, olyan új minőségi kapcsolatteremtést jelenthet a bemutató intézmény

és a közönség között, amely a „kevesebb – több” elvét igazolhatja, a már látható elszűrkülés, majd az észrevehető értékdevalválódás veszélye nélkül. Ebben az elvárható folyamatban, természetesen éppen a kötelezően vele járó szemléletváltozás miatt, az intézmények és a közönség mellett, a fenntartó szervek szerepe sem elhanyagolható.

*

Az említett tények és a felvetett problémák egyenes következménye lehetett az a minisztériumi kezdeményezés, amely 1980-ban, nyilvánvalóan több éves szándékkal, éppen a Múzeumi Hónap számára aktuális témát javasolt, s erre az erők koncentrációját természetesen támogatta is. Múzeumaink értékőrző munkájának talán a legfontosabb kérdése, a „műtárgyvédelem” lett a téma, s az országos kiállítások egyikének gazdája pedig az a székesfehérvári István Király Múzeum, amelyik már évtizedes gyakorlatokkal teremtett a tematikus kiállítások rendezésével.

A „Régészet 80” címet viselő tárlat a műtárgyvédelem legszélesebb értelmezésére vállalkozott, amikor e nagy múltú tudomány legfrissebb hazai eredményeit bemutatta a közönségnek, sőt magának a szakmának is. A hatalmas terekben megjelenő országos kiállítás, tiszta logikai sorrendben, a régészeti munka teljességét „műtárgyvédelemként” fogta fel. Az egymást követő munkafolyamatokat, a lelőhelyek véletlenszerű és tudatos megtalálásától, az ásatásokon keresztül a tárgy és objektumvédelem, sőt bemutatáson át, egészen a szakmai vagy publicisztikai feldolgozásig végigkísérte a kiállítás, metodikai értelemben és konkrét példákkal egyaránt.

Hol tart ma a magyar régészeti kutatás? Milyen törvényes keretek, milyen intézményhálózat biztosítja működését, felfedező, feltáró és védő funkcióját? Ezekkel a természetes kérdésekkel indította a rendező F. Petres Éva a látványában szakmai és társadalmi éberségünket inkább tompító tárlatot, míg a rögtön megadott válaszokkal fel is borzolta a kedélyeket. A műtárgyvédelem, mondhatnánk a hazai föld páratlanul gazdag humán történetének megismerése közügy, s ez a téma igényli csak igazán a múzeumok használatában már szépen kialakult társadalmi harmóniát.

Konkrét, vissza-visszatérő példákon több mint félszáz jelentős ásatás dokumentumai és tárgyai segítségével, reális helyzetfelmérésnek is felfoghattuk ezt a kiállítást. Választ kapott a közönség egyszerű eszközökkel az e tudományt csodálók legizgalmasabb kérdésére – hogyan tudja a régész, hol, mit rejt a föld? A terepbejárás, a légi fényképezés, a felszín alapos tanulmányozása, vagyis a tudatos keresés egyértelműen feloldja ezt a „varázslatot”. A „Hogyan dolgozik a régész” című kiállítási rész a feltárások aprólékos technikáját és a dokumentálás törvényeit hozza emberközelbe. Az ásóval, kaparóval dolgozó, „földbe látó régész” mítoszát a tudományt segítő korszerű technika hazai ásatásainkon való megjelenése deheroizálja.

A kiállítás gerincét természetesen a leghagyományosabb kronológiai sorrendben, egy kicsit igazodva az ország földrajzi tájegységeihez, az elmúlt évtized legfontosabb ásatásainak bemutatása képezi. Az

újkőkortól a magyar középkorig a lelőhelyek és feltárások kavalkádjában ha rejtve is, de több, kutatásunkat nagyon is jellemző tendencia észlelhető. Ezek már elsősorban csak a szakmának mondanak valamit, bizonyítva, hogy egy-egy ilyen áttekintő kiállítás néha többet érhet száz szakmai jelentésnél vagy vizsgálódásnál. A tervszerű tájegység- vagy korszakkutatások, a Tisza-vidéki tell-program, a mezőföldi bronzkori földvárkutatás, a késő bronzkori és vaskori települési központok szisztematikus feltárása, a római város- és úthálózatkutatás, a rendkívüli módon megélenkült népvándorláskori telep kutatás, mint a magyar régészet kiemelt feladatai, a lelőhely- és leletsokaságban csupán csak érzékelhetők. Nem kétséges, hogy ez nem a kiállítás rendezésének számlájára, hanem kutatásunk szervezési és koordinációs állapotának helyzetére írható. Feltűnő a ma már nélkülözhetetlen régészeti segédtudományok jelenlétének szűk keresztmetszete is a bemutatott anyagban. Az antropológia, a paleobotanika és paleozoológia, s ugyanúgy a korszerű technikával végezhető abszolút kormeghatározás, nem véletlenül ma még csak mint módszerbeli lehetőség van jelen a hazai régészetben.

A Székesfehérváron megrendezett „Régészet 80” című kiállítás összességében tehát mint bemutatási módszer, mint vérfrissítő, s feltétlen közönségsikerre számító múzeumi rendezvény példásnak tekinthető. Úgy gondolom ilyen rendszeres, mondjuk ötvenként visszatérő, s a múzeumi tudományokat nemcsak a műtárgyak, hanem a kutatási módszerek egy-egy rejtettebb oldaláról bemutató kiállításokat akár a szakmai továbbképzés kötelező részeként is érdemes megrendezni.

HAGYOMÁNY ÉS KORSZERŰSÉG

PUNGOR ZOLTÁN

A CSEMPESZKOPÁCSI RENEZSÁNSZ KASTÉLY

A Vas megyei Csempeszkopács nevét román kori temploma tette ismertté. Noha ezt az építményt nem „hirdetik” úgy, ahogyan megérdemelné, mégis sok ezren keresik fel az ország minden részéből, sőt külföldről is.

A mai falu a múlt század elején két középkori településből, Csempeszházából és Kopácsból egyesült. A híres templom a XIII. században Kopácson épült, míg az alább bemutatandó kicsi kastélyt — e település másik, kevésbé ismert ékességét — Balogh Bertalan a XVI. században építette.

A kastély fogalmát ma sokan a török uralom után készült, nagyobb méretű épületekre vonatkoztatják, de a szóban forgó építmény egykori tulajdonosa, Béri Balog Ádám, a híres kuruc kapitány ugyanúgy kastélynak nevezte e házat, mint a falu mai lakói.

Mielőtt az épület múltját komolyabban kutatni kezdtük, annyit tudtunk róla, hogy a XIX. század elejétől a Sarlay család birtokolta egészen 1949-ig; majd állami gazdasági központ lett; később pedig szolgálati lakások kaptak benne helyet. 1959-től ott székel a községi tanács, a helybéli termelőszövetkezet irodája és a községi klub.

Az időközben bekövetkezett összevonások és átszervezések után az is szóba került, hogy lebontják. (Annál is inkább, mert máig sem nyilvánították műemlékké.)

Egy dicsérendő döntés nyomán azonban 1973–1974-ben a vasszécsényi közös községi tanács felújít-

totta és benne kapott helyet a községnek és környékének a helytörténetét, néprajzát bemutató gyűjtemény. Ez a kis múzeum most hat éve, 1975-ben nyílt meg.

A kastély múltja iránt érdeklődő szakemberek tovább kutattak, és bűvárkodásuk eredményeképp – főként az 1771. évből származó – periratok tanulmányozása során fény derült az épület korábbi, XVI – XVIII. századi történetére is. Az említett pert Béri Balog Éva és leánya, Palotai Mária indította Vörös Imre, Teréz és Magdolna ellen a csemeszaházi kastély és a hozzá tartozó birtokok visszaszerzéséért. A periratok a kiskastélyt a néhai Csemeszaházi Balogh Bertalan kúriájaként – ekkor már ugyanis ez volt az ilyen kicsi épületnek a neve – emlegetik.

A Csemeszaházi Balogh Bertalanra utaló irat 1586-ból származik. Fia, Pál 1607-ben éhínség miatt a Csemeszaházán levő kastélyát a gyümölcskerttel együtt Kondorai Györgynek, az egerszegi kastély urának elzálogosította. 1614-ben eladó lett a kastély és a birtok. (Ezután bizonyos Balogh Ferenc szerezte meg. Tőle 1667-ben István fia örökli.)

Béri Balogh István halála után 1685-ben Ádám fia és Judit lánya birtokába került az időközben ismét zálogba adott birtok. Ám Béri Balogh Ádám kiváltotta és a kastélyhoz tartozó birtokokat kb. 2000 aranyforint értékben megnövelte. Gazdáról gazdára szállt ezután a tulajdonjog, mígnem 1743-ban Mária Terézia Koltay Lászlónak és feleségének adományozta a kastélyt és a hozzátartozó birtokokat. A birtokba helyezést azonban Rosthy István – egy későbbi birtokos (amúgy nemesi adóbeszedő) és társai megakadályozták. Rosthyné halála után a kastély meg a hozzá tartozó birtokok a Vörös testvérek kezébe kerültek. Ellenük indított pert 1771-ben a már említett Béri Balog Ádám leánya, Éva, majd annak lánya, Mária. A sok-sok iratból az is kiderül, hogy a kicsi kastély a magyar falusi reneszánsz építészeti stílusát bemutató épségben maradt épület.

Noha a legutóbbi felújítás építészeti stílusát, a külső képet tovább szegényítette, a gazdag párkánnyal együtt szerencsére megmaradtak a lizénák. A földszint ajtóí és az egész épület ablakai helyébe azonos méretű mai „nyílászárók” kerültek.

**A XVI. SZÁZADI ÉPÍTETŐ
CSEMESZHAZI
BALOGH BERTALAN
ÉS A KÉSŐBBI TULAJDONOS
BÉRI BALOGH ÁDÁM EMLÉKÉRE
A SZAKMUNKÁSTANULÓK ORSZÁGOS
HONISMERETI TÁBORA
1979.**

A földszinti dongaboltozatos terek az eredeti belső képet mutatják.

A lépcsőház és az emeleti szint az elmúlt századok során lényegesen nem változott. Vakolatának nagy része is eredeti. A vakolatból formált egyszerű díszítés az emeleti szint északi szobáiban épségben megmaradt. 1980 júniusában a lépcsőházat és a déli emeleti szobát újra meszelték. A mész- és a festékrétegeket leszedve előbukkant az eredeti vakolat és a fehér alapmeszelés. Az emeleti folyosón a símára faragott kőfalazást utánozó vonalas osztásdíszítés töredékeit is megtaláltuk. (Az épület felmérése és dokumentálása Pungor Zoltánné munkájaként ez év nyarán készült el.)

A helyreállítás során kiderültek azok az apró pontatlanságok is, amelyek az emeleti rész teknőboltozatainál a fiókboltozatok falazásakor keletkeztek. Az alaprajzi elrendezés jó mesterségbeli tudásra vall: zárt és egységes.

Az épület hajdan egy gyümölcsös vagy szilvás kert közepén állt, jelenleg park veszi körül. Az épület most múzeum. Az egyik emeleti szobában a kastély történetét bemutató és a Balogh családokra utaló kiállítást is megtekinthetnek a látogatók.

1979. augusztus 7-én a Szakmunkástanulók Országos Honismereti Tábora a következő szövegű emléktáblát helyezte el az épület falán:

„A XVI. századi építtető Csempeszházi Balogh Bertalan és a későbbi tulajdonos Béri Balogh Ádám emlékére 1979.”

GYÖRGY ESZTER

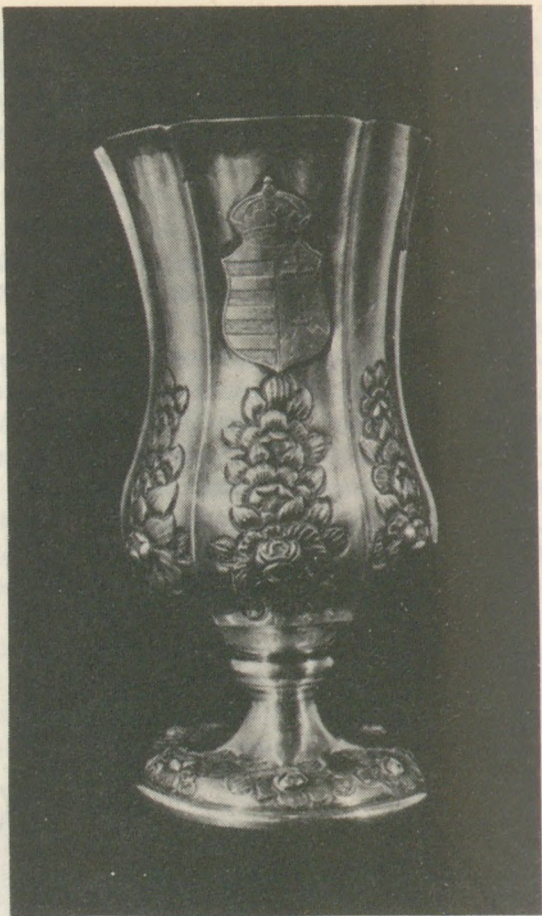
A LÁTHATATLAN MÚZEUM

Budapesten hatvanöt múzeum és kiállítóhely működik. Hatnak nincs kiállítása. Közülük legrégebbi múltra — huszonnyolc esztendőre — a színháztörténeti múzeum tekint vissza.

1881-ben Rakodczay Pál rendező és színházelméleti író Színészetünk történetének ügyében címmel, a Fővárosi Lapok hasábjain fejtette ki, hogy a magyar színészet története csak úgy írható meg, ha előbb elvégzik az emlékek összegyűjtésének és feldolgozásának alapmunkálatait. Az összegyűjtött emlékeket lenne majd hivatva megőrizni valamely „színészeti közintézet”.

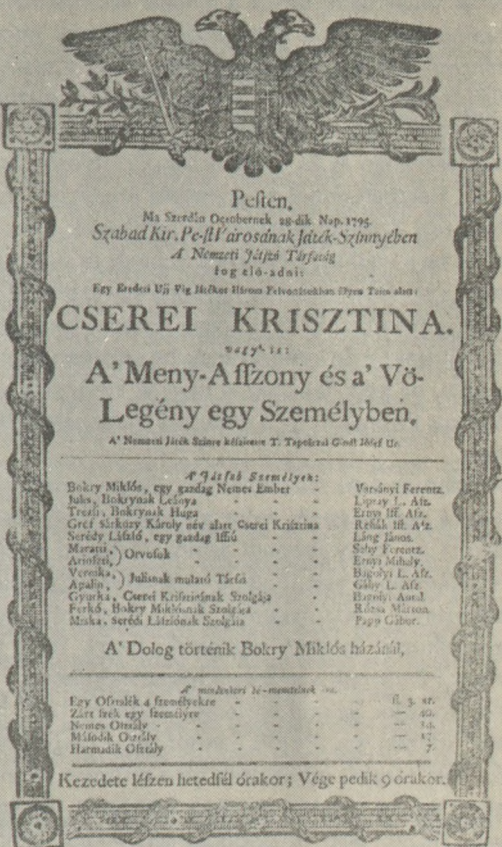
JÁSZAI MARI, MINT ÉVA
AZ EMBER TRAGÉDIÁJÁBAN

TELEPY GYÖRGY SERLEGE, 1844

Az első lépés 1890-ben történt, ha még nem is múzeum, de mindenesetre már önálló színházi kiállítás érdekében. A hivatásos magyar nyelvű színházi megindulásának centenáriuma kiállítást rendeztek a Városligetben. Ebből az alkalomból számtalan színháztörténelmi emléket mutattak be, java részét a színészek személyes emléktárgyait, tisztelőiktől kapott ajándékokat. A kiállítás rendezési elve

Pesten,
Ma Szerda Octóbernek 28-dik Nap. 1795.
Szabad Kir. Pe-*st* Városának Játék-Színhelyében
A Nemzeti Játék Társaság
fog előadni:
Egy Erdesi Új Vig Jétkor Három Felvonásban Ezen Tízbe alati:

CSEREI KRISZTINA.
1795. évi.
**A' Meny-Affzony és a' Vö-
Legény egy Személyben.**
A' Nemzeti Játék Színe előadásra T. Tapóházi Gombóczy U.

A' Játék Személyek:

Bokry Miklós, egy gazdag Nemes Ember	Vardóczy Ferencz
Jula, Bokrynak Leánya	Lipsey L. Aff.
Trosta, Bokrynak Huga	Ermey III. Aff.
Gróf Sárkány Károly név alatt Cserai Krisztina	Reháli III. Aff.
Neredy László, egy gazdag Uő	Láng János.
Morari, Orvosok	Sely Ferencz.
Aratófi, Orvosok	Ermey Mihály.
Verecki, Julának matróz Törte	Bigóczy L. Aff.
Apáthy, Julának matróz Törte	Gály L. Aff.
Gyurka, Cserai Krisztinának Szolgája	Erdösi Áron.
Ferkó, Bokry Miklósnak Szolgája	Róza Márton.
Miska, szereti Lázának Szolgája	Papp Gábor.

A' Dolog történetik Bokry Miklós házánál.

A' mulatsági be-mutatások.

Egy Orvokok a franszyokra	fl. 5. ar.
Zárt Irók egy franszyokra	— 40.
Nemes Dittaly	— 10.
Mások Orvoly	— 17.
Harmadik Orvoly	— 7.

Kezedeete léfzen hetedfél órákor; Vége pedig 9 órákor.

SZINLAP A XVIII. SZÁZAD VÉGÉRŐL

színészek gyűjteményének bemutatása volt, a tudományosság igénye nélkül. A magyar színház múltját csupán néhány kötegni színlap és színházi zsebkönyv képviselte.

1919-ben került újra napirendre a színházeti múzeum ügye. A Színházi Élet 1919. április 17-i számában a következőket olvashatjuk: „A Közoktatásügyi Népbiztosság a művészi élet kiépítését akarja, te-

hát valószínűleg rákerül a figyelme a nevezetes kultúrkérdés megoldására is... Erélyes kéz, hozzáértő elme vegye gondozásba a magyar színházművészet értékeit, a régi korból fennmaradt tárgyakat... E relikviákat mind a létesítendő Színészeti Múzeum részére leltározva, rendezve kell átadni... ezzel a ténnyel egy régi adósságot törlesztünk a magyar színházművészet számára". Az első sikeres lépés Hevesi Sándornak, a Nemzeti Színház egykori igazgatójának nevéhez fűződik, aki 1925-ben házi múzeum felállítását kezdeményezte. A nemzeti színházi emlékgyűjtemény ereklyéinek egy részét a színházi cukrászdában és az emeleti páholyfolyosón helyezték el, másik része egy közeli épületben kapott helyet. Részben ebből az anyagból rendeztek emlékkiállítást 1937-ben az Iparművészeti Múzeumban a Nemzeti Színház százéves fennállásának évfordulója alkalmából. Mintegy ezer tárgy segítségével mutatta be a kiállítás a Nemzeti Színház és a létrejöttét megelőző évtizedek színház történetét. Az előrelépést a színházi múzeum ügyében egy szomorú esemény hozta meg. 1951. február 12-én meghalt Bajor Gizi, a Nemzeti Színház tagja. Ezután javasolta Gobbi Hilda, hogy az üresen maradt Stromfeld Aurél úti villalakásban rendezzenek be emlékmúzeumot. Mindenekelőtt egykori tulajdonosa, Bajor Gizi emlékére, de nem feledkezve meg az elődökről sem, két kimagasló színészegyéniségről, Jászai Mariról és Márkus Emíliáról. Ez a muzeális emlékhely 1952 februárjában, Bajor Gizi halálának évfordulóján nyílt meg.

Az háborús évek bizonyították, hogy a magántulajdonban levő emlékek mennyivel inkább ki vannak téve a pusztulásnak, mint a közgyűjteményben őrzöttek. A Bajor Gizi Emlékmúzeum szervezésekor derült ki, hogy mennyi színház történeti emlék vár még múzeumi gondozásra szerte az országban. Nyilvánvalóvá vált, hogy a még fellelhető emlékeket mielőbb össze kell gyűjteni, és feldolgozás után bemutatni a közönségnek. Ezt a feladatot már csak központilag szervezett és szakszerűen irányított apparátussal lehetett elvégezni. Ezért 1952 tavaszán a Népművelési Minisztérium megbízást adott Hont Ferencnek a múzeum megszervezésére.

Az Országos Színház történeti Múzeum 1952 novemberében hivatalosan is megkezdte működését, az első időben egy Petőfi Sándor utcai bérház négyszobás lakásában. Még ugyanebben az évben hét és fél ezer tárgyat gyűjtöttek be a múzeum munkatársai. 1953 nyarán a múzeum a Krisztina krt. 57. sz. alatti épület emeleti szintjére költözött. Az egykori Áldásy-palotának színház történeti vonatkozása is van, hiszen első tulajdonosának, Áldásy Antal főkapitánynak nagy érdeme volt a hajdani Molnár György-féle Budai Népszínház megnyitásában.

A Krisztina körúti évek kívülről nem sok változást hoztak a múzeum életében, hiszen ugyanúgy, mint az induláskor, ma is másokkal osztozik műemlék jellegű palotán. A belső változásoknak a múzeumlátogató közönség számára leginkább érzékelhető jele, hogy immár több mint egy évtizede nincs tárlat a Krisztina körúton. Az 1954-ben megnyílt kiállítás (A magyar színház hősai 1790–1814) 1962-ig volt látható. A múzeum 1967-ben zárta be utolsó kiállítását, hogy mindegyik kiállítótermét átadja munkaszobáknak, amelyeknek többsége egyben raktárul is szolgál. A múzeum a mai magyar

színházművészet gyakorlati és elméleti kérdéseivel foglalkozó Magyar Színházi Intézet Színháztörténeti Múzeumaként működik.

Az említett munkaszobák és raktárak több mint 150 000 magyar színháztörténeti vonatkozású emléket rejtenek. Leggazdagabb a színháztörténeti fotóarchívum. Az első magyar színházi vonatkozású emlékeink képzőművészeti alkotások. A fényképezés feltalálása, majd elterjedése azonban újabb képi forrásanyaggal gazdagította a színháztörténeti emlékek sokaságát. Az első, még műteremben készült jelenetképektől kezdve, a modern fényképezés-technika adta lehetőségeket felhasználó színházi próbaképek sorozatáig, gazdag a skála. Becsesek „Az ember tragédiája” ősbemutatója kapcsán készült felvételek, amelyek Jászai Marit ábrázolják, mint az első Évát. Számos életrajzi vonatkozású képet is őriz az archívum, amelyek a színész magánéletének pillanatait örökítik meg. A színművészetnek, a vizuális élmény mellett másik alapvető alkotóeleme az auditív élmény. Ezt rögzítik a lemezek, hangszalagok. A múzeum hangtára például őrzi Beregi Oszkár tiszta ejtésű, mély zeneiségű, de modorosságtól nem egészen mentes szavalását, Somlay Artúr érces, férfias, a gondolati tartalomra erősen koncentrááló szövegmondását, Márkus Emília néhány epizódalakítását Az ember tragédiája rádiófelvételéből. Ditrói Mór, Hegedűs Gyula, Góth Sándor, Somló István és Somogyváry Rudolf hangjával valósággal kirajzolódik a Vígyszínház története. Ugyanígy a magyar kabaré klasszikus korszaka is Nyáray Antal, Nagy Endre, Király Ernő, Sólyom Janka, Békeffi László hangfelvételei által.

A képzőművészeti gyűjteményt szobrok, domborművek, plakettek, festmények és grafikai ábrázolások alkotják. A képzőművészeti alkotások többnyire színészábrázolások, szerepképek vagy civil portrék. Készüljenek a művek bármilyen technikával, a színháztörténet szempontjából mindig azok a képek, szobrok a legértékesebbek, amelyek a művészt valamely szerepében örökítik meg. Ezek művészi értékük szerint nem mindig sorolhatók a teljes értékű műalkotások közé, de mégis sokat mondhatnak el a szerepformálásról, a rendezésről, a színpadról, egy-egy gesztus rögzítése vagy valamely jelmez, kellék, némely esetben a háttérkulisszák megfestése által. A közel két és fél ezer darabból álló képzőművészeti gyűjtemény legértékesebb darabjai a magyar úttörő-színészek vonásait megörökítő kőrajzok és a XIX. század első feléből származó olajképek.

Telepy György színész és díszletfestő portréja neves festő-fiától, Telepy Károlytól maradt a múzeumra. Egyik Szerdahelyi Kálmán-portré Orlai Petrich Soma alkotása. De vannak értékes képek modern festőktől is, ilyen Szüle Péter Újházy Edéről készült festménye vagy Beck Judit olajportréi, pasztelljei. Egykori színészek festői tehetségéről tanúskodnak például Jászai Mari férjének, Kassai Vidornak a pályatársakat megörökítő jellegzetes, finom portréi.

Több mint kétszáz szobra közül említést érdemel Izsó Miklós szobra Egressy Gáborról és Megyeri Károlyról, Stróbl Károlyról, Stróbl Alajos szobra Jászai Mariról Medeia szerepében, vagy Kisfaludy Stróbl Zsigmond első színészportréja, Rákosi Szidi márvány mellszobra. Vilt Tibor modern látásmódú Kelemen László-szobra az épület udvarát díszíti.

XIX. SZÁZADI BÁBFIGURÁK

A múzeum kezdettől fogva gyűjti a kéziratokat, felismerve ezeknek jelentőségét a színháztörténeti kutatás számára. Több mint tizennégyezer darabos kéziratgyűjteményből csak illusztrációképpen említjük meg Balog István, Szigligeti Ede és Telepy György, valamint két rendező, Hevesi Sándor és Horváth Árpád hagyatékát. Romvári Várady Lajos kéziratosszínházi naplója a múlt század utolsó harmadának vidéki színházi életéről fest érzékletes képet. A magánélet szférájába ad betekintést a levelezések másik csoportja, a személyi természetűek. De ezek közül is sok példázta, hogy egy művész életében a darab, a színház, a szerep, az alkotótárs irányában táplált rokonszenv miként fonódik össze. Küry Klára több mint ezer darabos levelezéséből hatszáz levél Braun Sándortól, a Budapesti Napló és a Nap főszerkesztőjétől való, amelyekből a rajongás, az elragadtatott tisztelet, de a művészetben nap mint nap felmerülő kétségeket oszlató biztatás is árad. Emléktárunk tárgyai a szakembereknek sok buktatót jelentenek. Az emlék hitelességéről gyakorta vall maga a tárgy, például az azon található véset, de mások csak hosszú kutatómunkával lehet kideríteni a hagyomány által a tárgyhöz fűződő színháztörténeti hitelességét.

A cél mindig az, hogy olyan tárgyak kerüljenek a múzeumba, amelyek túl a személyes jellegén, színháztörténeti jelentőséggel is bírnak. Egy-egy régi legyező, kendő vagy tárca a maga korában kellék is lehetett az adott színész fellépésekor, ma úgy mondjuk, „játszott” valamelyik darabban. Egyértelműen színházi kellék kevés van a múzeumban, hiszen azok a színházi rend szerint a színház tulajdonában maradnak. Számos ereklye nemcsak színháztörténeti, hanem iparművészeti emlékeknek is számít, min-

denekelőtt például a szép ezüst serlegek, amelyeket egy-egy színész, Egressy Gábor vagy Szentpétery Zsigmond kapott. Vannak olyan tárgyak is, amelyeknek egyértelműen „csak” színháztörténeti értéke van. Ilyen például az Erdélyi Magyar Színház Társaságnak 1792-ből származó pecsétnyomója. Érthető módon legnagyobb mértékben gyarapodó gyűjtemény a színlaptár. Legrégibb darabjai az első magyar hivatásos színtársulat két előadását hirdetik 1795-ből.

A gyűjtemények közül a díszlet- és jelmeztervekből láthattak eddig a legtöbbet a tárlatlátogatók. A történeti anyag azonban szinte teljesen ismeretlen a nagyközönség számára, egyedül a XVIII. századi jezsuita díszletterveket volt alkalma látni 1976-ban a Liszt Ferenc múzeummal közösen rendezett kiállításon.

Az európai rangú, részben XIX. századi vásáribáb-gyűjtemény először Tihanyban került bemutatásra 1974-ben.

A múzeum munkatársai számára egyszerre nehéz és szép feladat a gyűjtemények gondozása, szakszerű tudományos feldolgozása és raktározása. Mindezek mellett keressük a megoldást azokra a sürgető kérdésekre, hogy miként tudnánk az egyre növekvő mai színházi információs anyagot az élő színház számára hozzáférhetővé tenni, valamint hogyan lehetne korszerűen gyűjteni és megőrizni napjaink művészi eredményeinek holnap már színháztörténeti emlékeit. A tudományos feldolgozó munka mellett gondolunk az ismeretterjesztésre is. Évente több kiállítást rendezünk művészeti, politikai eseményekhez, évfordulókhoz kapcsolódva. Az elmúlt tíz évben 148 kiállítást nyitottunk meg fővárosi és vidéki színházak, művelődési központok előcsarnokában. Legutóbb a gyöngyösi Mátra Művelődési Központtal közösen rendezett kiállítást láthatta a közönség, az I. Országos Monodráma Szemle alkalmából.

A hetvenes évek közepén az NDK-ban, Ausztriában és Franciaországban rendezett kiállítást a múzeum. 1971 óta pedig rendszeresen bemutatjuk a magyarországi scenika legújabb eredményeit a Prágai Quadriennálén.

Múzeumi kiadványaink a huszonnyolc évvel ezelőtt elkezdett hagyományt folytatják. Két sorozatunk, a Színháztörténeti Füzetek és a Színháztörténeti Könyvtár, részben adatfeltárásokkal és bibliográfiai összeállításokkal, részben forrásközlésekkel segíti a szaktudományt, tájékoztatja a szűkebb érdeklődő közönséget.

NÉPI MŰEMLÉKEK MŰZEUMI BERENDEZÉSÉRŐL

A helyben megőrzött népi műemlék lakóházak bemutatásának gyakorlata szerint a múzeumok a két- és többszortatú épületeket az egykori használatnak megfelelően bútorzattal rendezték és rendezik be. A többnyire a XIX. század végét, a XX. század első évtizedeit megelevenítő bútorokat, a háztartás tárgyait, emellett a paraszti gazdálkodás eszközkészletét felvonultató kiállítóhelyek keresztmetszetet nyújtanak a megjelenített parasztcsalád életmódjáról. A lehetőségekhez igazodva jelzik a település „átlagpolgárának”, esetenként nagygazdájának (kisnemesének) vagy éppen zsellérének életmódját. A kiállítók a látogatóra bízzák azt, hogy elképzelje a hajdani hétköznapiak és ünnepek lezajlását a falak között és a portán.

Heves megye muzeológusai a helyben megőrzött, helyreállított és bemutatott népi lakóházak terén feltétlenül úttörő munkát végeztek. *Bakó Ferenc* és munkatársai tizenöt évvel ezelőtt Parádon nyitották meg az első tájházat (az ún. „Palócházat”), majd ezt egyre-másra újabbak követték. Átányon „Kakasház”, Kisdánán „Szlovák parasztház”, Mikófalván „Göbolyház” (kisnemesi lakóház kovácsműhellyel), Nagyrédén „Zsellérház”, Noszvajon „Gazdaház” (módos parasztgazda lakóháza) nyílt meg. Igen korán, még 1964-ben avatták Verpeléten egy XVIII. századi kovácsműhely, XIX. század végi berendezésével a vidék első kézművesipari műemlékét. (Múzeumi szervezetünknek a folyamatos üzemeltetését nélkülözhetetlen műszaki-karbantartási feltételeit mindeddig nem sikerült biztosítani, ami az egész tájházhálózat jelenlegi legnagyobb gondja.)

A Heves megyei távlati feladatok között szerepel még néhány paraszti lakó- és gazdasági épület, valamint kézművesipari emlék megmentése és múzeumi bemutatása.

Jelentkezett azonban az a probléma, hogy a turisztikai-idegenforgalmi útvonalakon egymás közelében több hasonló múzeumi kiállítóhely fogadja a látogatókat. Az egyhangúság semmiképpen sem szolgálja sajátos közművelő céljaink megvalósulását, így tehát indokolt a helyben megőrzésre kerülő népi műemlékek láncolatát átgondoltan tervezni, berendezésüknek, hasznosításuknak új lehetőségeit keresni. A népi műemlékek hasznosításának egyik kevésbé alkalmazott módszeréről igyekszem számot adni a továbbiakban. Vannak példáink arra, hogy népi műemlékek településtörténeti kiállításnak (pl. Szendrő–Festőház), irodalomtörténeti tárlatnak adnak teret (Balmazújváros, Kiskőrös). Heves megyében két

AZ ABASÁRI „KAPÁSHÁZ”

olyan népi műemléki lakóház berendezésére és átadására került és kerül sor, ahol mindkét esetben múzeumi falak között megszokott kiállítást rendezünk. Abasáron (Múzeum u. 15.) egy háromosztatú alápincézett lakóépület a kiállítás kerete. A hagyomány szerint a ház a XVIII. század végén készült a földesúr egyik kézműves mestere számára. A felújítás után az épület falain belül csupán a tűzelőberendezés marad meg: a *pítarban* a féloldalas szabadkémény a tűzelőpadkáival, a *házban* a csonka gúla alakú búboskemence sár ülőpadkáival. Az épületben felállított kiállítás a szőlőművelés és borgazdaság szerepét mutatja be a település történetében. Jelzésszerűen a honfoglalást követő időszakról bemutatjuk

az Aba nemzetség jelentőségét Abasár középkori életében, a nemzetségi monostor hatását a szőlőművelés fejlesztésére. A szőlőművelés késő középkori technikáját metszetek és egy szőlősgazda elrejtett munkaeszközei segítségével ábrázoljuk.

A település újkori és legújabb kori életét egyre gazdagabb tárgyi együttesekkel mutathattuk be, ahol a szőlőnek és a bornak a társadalom rétegződésére és átalakulására gyakorolt hatását is nyomon lehet kísérni. A kiállítás végül a falu termelőszövetkezetének mai termelési technikájáról és fontosabb eredményeiről ad képet.

A kiállítás technikai megrendezésénél abból a felfogásból indultunk ki, hogy maga az épület önálló „műtárgy”, amelynek valamennyi – a műemléki helyreállítás során megtartott – építészeti elemét tiszteletben tartjuk. Az installáció a legnagyobb mértékben igyekszik alkalmazkodni a belső terek adottságaihoz, így pl. a vitrinek, tablók, világítótestek őrzik a lakóterek fehér színét, formáik a lehető legcélyszerűbbek. A kiállításához felhasznált fotók, grafikák ugyancsak a legegyszerűbb fehér-fekete színből építkeznek.

Szilvásváradon, az ún. „Orbán-ház”-ban (Miskolci u. 58.) ugyancsak múzeumi eszközökkel megrendendő kiállítás készítését tervezzük. Helyzetünk az abasári kiállítóhellyel szemben annyival egyszerűbb, hogy a hét lakótérből álló ház egyetlen helyiségében sem maradt olyan tüzelő- vagy más berendezés, amelyet a rendezés során feltétlenül figyelembe kell venni.

Az épület falainak megkutatása azonban igen komoly értéként előtárta a ház gerendákból ácsolt eredeti falszerkezetét, amit viszont a helyreállítás befejező stádiumában remélhetőleg sikerül majd bemutatni. A szilvásváradon kiállítás tárgyának tervezésekor figyelembe vettük azt, hogy a jeles idegenforgalmi-turisztikai központ már rendelkezik egy erdészeti szabadtéri múzeummal (ahol az erdei mesterségek emlékeanyagával ismerkedhet a látogató) s egy lótenyésztéstörténeti kiállítással (ahol a lipicai ló tenyésztésének történetét, a bognár és kovácmesterségek munkaeszközeit, termékeit mutatják be). Az „Orbán-ház”-ban tehát olyan állandó kiállítást készítünk elő, amely a Bükk életét természettudományos szempontból tekinti át. A vezérfonal a földtörténeti kronológia. Az őslénytani anyag négy termében a földtörténeti ókortól mutatjuk be a flóra és a fauna ősmaradványait, majd a további termek átvezetik a látogatót a fosszilis élővilágból a récens állatok és növények világába. A kiállításban rá szeretnénk mutatni a Bükki Nemzeti Park tevékenységére és munkájának jelentőségére is.

A két újabb Heves megyei kiállítóhely bemutatásával az volt a célom, hogy ráirányítsam a figyelmet az egyre szaporodó tájházak (helyben megőrzött népi műemlékek) hasznosításának arra a lehetőségére, amellyel múzeumaink mindeddig kevés alkalommal éltek. Számontartásra és megvalósításra érdemes lehetőség ez különösen azokon a területeken, ahol jelentősebb számban mentettek meg vagy készülnek megővni népi műemlékeket. Egyre fontosabb lesz ugyanis a tájházhálózat koncepciózus, átgondolt telepítése, hogy ezek a speciális kiállítóhelyek ne egysíkú tartalommal, hanem a muzeológia gyarapodására és a nagyközönség örömére gazdag és változatos látnivalóval fogadjanak minden érdeklődőt.

FÜLEP FERENC

TANZÁNIAI ÚTIBESZÁMOLÓ

A magyar régészettudomány a felszabadulás után már a hatvanas években kapcsolatba került Tanzániával, közelebből az emberiség egyik bölcsőjének tekinthető Olduvai-jal, amikor a vértesszőllősi előember telepét megtaláló és feltáró VÉRTES LÁSZLÓ látogatást tett az ottani ásatásokat vezető LEAKEY-házaspárnál Olduvai-ban, ill. Leakey-ék Vértesszőllősi meghívására eljöttek Budapestre és Vértesszőllősi-re. Azóta Vértesszőllősi is, Louis Leakey is meghaltak, a kapcsolatok eléggé megszakadtak. A feleség, Mary Leakey Olduvaiban telepedett le és szorgalmasan dolgozik – asszisztensei segítségével – az óriási régészeti és embertani anyag feldolgozásán. Fáradhatatlanul kutatja Kelet-Afrika szavannáit, hogy újabb leletekkel, láncszemekkel vigye közelebb a megoldáshoz az ember kialakulásának még ma is sok-sok problémát magában rejtő folyamatát. Fáradhatatlanul kutat, és 1978-ban kutatásait újabb siker koronázta: kb 50 km-re Olduvaitól, Laetoliban 3,5 millió éves, a mai emberéhez hasonló lábnyomokat talált. A tanzániai kormány ezek megóvására, helyszíni konzerválása és bemutatása érdekében az UNESCO-hoz fordult. Az UNESCO – szokásához híven – a helyszínre kiküldött szakértő véleményét kéri ki minden esetben, mielőtt az ügyben döntene és anyagi támogatást adna. 1980 tavaszán levélben fordult az UNESCO Magyar Bizottságához, hogy e sorok íróját, mint később kiderült, a Laetoli Site Museum ügyében szándékozik kiküldeni szakértőként Tanzániába. A választás két ok miatt eshetett magyar szakemberre: 1. Az ICOM Magyar Bizottsága 1972-ben vendégül látta Magyarországon a nemzetközi múzeumi szervezet Régészeti és Történeti Múzeumok szakbizottságát. A magyarországi konferencia témája a helyszínen megőrzött régészeti leletek védelme és bemutatása (Site és Site Múzeumok problémája) volt, és az ICOM ismeri ezen a téren elért eredményeinket, többek között az em-

KILÁTÁS AZ OLDUVAI VÖLGYRE

beri lábnyomokat őrző Vértesszöllőst is; 2. E sorok írójának papírjait sok évvel ezelőtt a Magyar Unesco Bizottság egy szakértői listán elküldte Párizsba, és most, 1980-ban ezt elővették a nyilvántartásból.

Az UNESCO 1972-ben határozatot fogadott el és ajánlást tett a tagországoknak a világ kulturális és természeti örökségének védelmére. Ez a konvenció 1975-ben lépett hatályba, és jelenleg 53 ország csatlakozott hozzá (sajnos hazánk nem). A konvenció értelmében a csatlakozott országok védelemben részesítik azokat a történeti és természeti objektumokat (műemlékeket, régészeti szabadtéri múzeumokat, épületeket és városrészeket; geológiai formációkat, természetvédelmi területeket, ősparkokat stb., stb.), amelyek az emberiség kiemelkedő örökségét képezik. Ezeket listába foglalták a tagországok javaslatai alapján. Az egyes országok kérhetik új objektumok felvételét erre a listára. Elsősor-

OLDUVAI, EGYIK BEMUTATÓHELY

ba a fejlődő országoknak az UNESCO támogatást is nyújt ezek védelméhez, megóvásához. A tanzániai kormány kérte a Laetoli Site felvételét a listára és védőépület megépítését a lábnyomok fölé. Ezért küldött ki szakértőt az UNESCO a helyszínre – a döntés előtt. 1980. szeptember 27. és október 14. között tartózkodtam Tanzániában.

Dar es Salaam-ban az Egyesült Nemzetek kirendeltsége (UNDP) volt a házigazdám, ez látja el az UNESCO helyi képviselőjét, majd felvettem a kapcsolatot A. MTURI úrral, a Régészeti ügyek igazgatójával és elkészítettük 3 hetes programomat. Három napot a fővárosban töltöttem, és ismételten felkerestem a Nemzeti Múzeumot. Itt találkoztam igazgatójával, régi barátommal; Dr. F. T. MASAO úrral is.

A tanzániai Nemzeti Múzeum a főváros közepén, virágos parkban fekszik, több pavilonszerű épület-

ÁSATÁS OLDUVAIBAN 1980-BAN

ben elhelyezve. Régészeti, történeti, néprajzi és természetrajzi kiállítást foglal magában. A régészeti kiállítás gerincét természetesen az Olduvai szurdok leleteinek, általában az ember származásának bemutatása képezi. Részletes fejlődési családfa látható itt, az egyes rétegekből (Olduvai-ban Bed) előkerült embercsontokkal, a flórával és faunával, s ahol előfordult, az eszközökkel. Az emberi csontok rajzai be vannak illesztve (más színnel) egy mai ember csontvázának, ill. koponyájának rajzába. Olduvai bemutatása szinte az egész földszintet elfoglalja, s itt az eredeti leletek vannak kiállítva. A kiállítás az emeleten folytatódik, kevés őskorral, középkorral, majd bemutatják az európai gyarmatosítás történetét. Kevés tárgyi anyag és sok érdekes dokumentum, metszet, majd az újabb korban fotó jellemzi ezt a kiállítást. Megtalálhatók itt a nagy felfedezők, misszionáriusok Stanley-től Livingstone-ig, a német gyarmatosítók, kormányzók stb. Bemutatják a lakosság rabszolgaságba való elhurcolását,

AZ EMBERI LÁBNYOMOK LELŐHELYE LAETOLIBAN. HÁTTÉRBE AZ ULŐ LEAKEY-NÉ

majd igen részletesen foglalkozik a kiállítás a német gyarmatosítás történetének, ill. az ellenük folytatott szabadságharcoknak az ábrázolásával. Az első világháború után megtörténik a helycsere, a németek helyét az angolok foglalják el. Végül a kiállítás Tanzánia függetlenségének kivívását mutatja be. — Virágos udvaron át jut el a látogató egy új pavilonba, amelyben színes néprajzi kiállítás, elsősorban viseletek láthatók; u.itt található a főváros kialakulását bemutató fotókiállítás. Végül külön teremben tengeri kagylókat, csigákat mutatnak be (időszaki kiállítás), amelyek a helyszínen megvásárolhatók.

Október 2-án egy terepjáróval indultunk el a fővárosból, és elhaladva a Kilimanjaro tövében levő, gondosan művelt ültetvények mellett, amelyek mezőgazdasági kooperatívák kezében vannak, 600 km-es út után estére megérkeztünk Arushába. Arusha a Kilimandjaro régió központja, innen in-

dulnak az expedíciók a hegy megmászására és a szafarikra. Reggel meglátogattam az Arushai Regionális Múzeumot, ahol ugyancsak régi ismerős, M. Vedasto MBANGA igazgató fogadott. A múzeum itt is pavilonszerű épületben van elhelyezve. Ez az épület fontos szerepet játszott az ország újkori történetében: a függetlenné válás után az ország vezető négy pártja ebben az épületben mondta ki egyesülését, és az itt elfogadott Arushai Deklaráció jelölte ki a szocializmus építésének útját Tanzániában. A múzeum kiállítása tengelyében ennek bemutatása áll: gazdag tárgyi és fotóanyaggal ábrázolja az eseményt, és bemutatja az új Tanzánia gazdasági és társadalmi életének, az iparnak, mezőgazdaságnak és a kulturális életnek a fejlődését.

A koradélutáni órákban értük el a híres Ngorongoro természetvédelmi területet, majd estére megérkeztünk Olduvaiba, ahol a világhírű régész-házaspár, Louis és Mary LEAKEY 1959-ben felfedezték az 1,75 millió évvel ezelőtt itt élt Zinjanthropus (egyes felfogás szerint ez is Australopithecus africanus) és a hatvanas években a Homo habilis, majd a Homo erectus maradványait. A terület régészeti leletanyaga az 1,75 millió évtől i.e. 10 000-ig terjedő időszakot öleli fel. Az Australopithecus átmenetet jelent az emberszabásúak (Hominoideák) és az emberfélék (Hominidák) között és egyes felfogás szerint ez az ág az emberi fejlődés vakvágányát képviseli. Dr. Leakey a Homo habilist a mai ember egyenes őséneke tartotta, amely az eszközkészítés készségével is rendelkezett. A Homo erectus már igazi előember volt. Olduvaiban az 1,8 millió éves lávarétegen kb. 60 m magas rétegsorok helyezkednek el (Bed I–IV) és ezek tartalmazzák a Leakey-ék által feltárt leleteket. A Bed I-ben találták meg a Zinjanthropus és a Homo habilis csontjait és többek között lakókunyhóját is, amelyet védőépület alatt őriznek. A Bed III-ból származik egy olyan gödörrendszer, amelyben állítólag só pároltak le. Ezt a második védőépület alatt őrzik. A két, helyszínen megőrzött objektum mellett egy harmadik kis épület igazi múzeum. Itt bemutatják az ásatások történetét és az olduvai leleteket (a csontokat hű másolatban). A kis épületben két kiállítási szobát létesítettek. Az elsőben találjuk Olduvai flóráját és faunáját, az egyes rétegek embertani leleteit és eszközkészletét. A második szobában egyetlen vitrin áll, benne egymás fölött elhelyezett üveglapokra festve az Olduvai szurdok geológiai kialakulását szemléltető térképek. A múzeum naponta rendszeresen nyitva tart, és sok autóbuzos látogatócsoport keresi fel. Az őrszemélyzet tagjai angol nyelvű tárlatvezetést tartanak.

Az Olduvairól szóló beszámolót nem lehet befejezni anélkül, hogy néhány szót ne szólnék a lelőhelyek konzerválásáról. Idézek helyszíni naplóból: „a Bed I kunyhójánál...” egy amerikai restaurátor valamilyen ismeretlen szert alkalmazott, amely kb. 2 mm vastag réteget konzervált a föld tetején. De látszik, hogy folyt rajta, sőt (ettől) folyékony sárrá változott a föld, amely száradás után megcserepedett és össze van repedezve”. — A Bed III sólepárló gödreinél alkalmazott hasonló eljárásról: „...az alkalmazott anyag a föld tetejét köti, vékony, filmszerű réteget képez a tetején, és a gödrök mélyén, ahol az ecseteléskor összegyűlt, csillog is. ... A gödrök oldalán ... a rétegeken keresztül a lefolyt anyag csíkokat hagyott, és a felület színét is elvesztette, sötétszürke, mesterséges, egyszínű felület alakult ki”. Ez a konzerválás komoly veszélyt jelent a világhírű lelőhely megőrzésénél.

A 3,5 millió éves lábnyomokat Laetoliban találta meg Mary Leakey. Több ízben kiszálltunk a helyszínre, és a megfelelő rajzok kíséretében bemutatta a terepet. Egy kiszáradt folyó völgyében fekszik a hely. Amint Mary Leakey leírta (Nat. Geographie 1980. ápr.), egy nagy eső után történhetett 3,5 millió évvel ezelőtt, hogy a közeli dombhátról két Hominida lejött, és a folyó felé tartott. A sáros iszapban mély lábnyomokat hagytak maguk után. Két lábon, felegyenesedve jártak. A feltevések szerint a közeli Sadiman vulkán vastag hamuréteggel borította be a nyomokat, és így őrződtek meg ezek a megdermedt mésztufában. A tufaréteg 3–4 cm vastag, alatta vékony homokkő réteg húzódik, ez alatt kemény vulkáni kőzet helyezkedik el. A kormeghatározás a vulkáni hamu K/Ar vizsgálata alapján történt. A lábnyomok ma kb. 30 cm mélyen fekszenek a fű alatt. 1978 óta ezeket fóliával és nagy kövekkel takarták be, konzerválva nincsenek. Az esős évszak idején bizonyára a fólia alá is behatol a víz, s ezenkívül ki vannak téve az emberek és állatok kártevésének.

Mit lehetett a lábnyomokról és lábnyomokból megállapítani? Egy kisebb és egy nagyobb lábnyom rajzolódott ki, esetleg férfié és nőé, de lehet felnőtt és gyerek lábnyom is. A nagyobbik mérete: 21,5, a kisebbiké: 18,5 cm, azaz cipőméretre átszámítva 32-es és 28-as. A lábfej hosszából meghatározott testmagasság 140, ill. 120 cm. Ezt a kis termetet alátámasztja a lépések hosszúsága is: a nagyobbiknál 47,2, a kisebbiknél 38,7 cm. A lábnyomok felépítésben teljesen megegyeznek a mai ember lábnyomaival. Az itt előkerült embercsontok megerősítik ezeket a kis méreteket, tehát a lábnyomokat hátrahagyó Hominidák apró termetűek voltak, és a szakemberek szerint az Australopithecus gracilis változathoz tartoztak.

A két lábon járás forradalmi következménye a kezek felszabadulása volt, s ennek eredménye az eszközök készítésére való alkalmasság és áttételesen az agy fejlődése. Azonban — bár sok emberi és állati csont került elő Laetoliban — mind ez ideig egyetlen szerszámot sem találtak. A közelben még kb. 12–15 lelőhelyen előbukkantak állati lábnyomok: óriás elefánt, zsiráf, húsevők stb; ezek nagyjából azonosak a mai faunával. Tíz napot töltöttem el Olduvaiban és Laetoliban.

Az UNESCO-nak a közelmúltban küldtem el jelentésemet. A közbeeső idő alatt folyt egy védőépület tervezése és a hazahozott kőzetminták vizsgálata alapján a lábnyomok konzerválására javaslat elkészítése. Olyan védőépületet javasoltam, amelyben a látogatók magas galérián mennek végig, és fentről nézik meg a lábnyomokat, anélkül tehát, hogy bármire rálépnének, ill. érinthetnék ezeket. (Ez egyébként a tanzániai szervek és M. Leakey egyöntetű kívánsága volt.) Ezek alapján dolgozta ki a Műegyetem két építésmérnöke, Dr. Balogh István és Dr. Tompos Erzsébet egy pavilonszerű védőépület terveit. Szerencsés véletlen folytán Balogh István korábban két évet töltött Tanzániában és bár Laetoliban nem járt, de rendelkezett olyan helyi ismeretekkel, amelyek birtokában elkészítették a fent leírt galériás épület terveit. Báthy Géza osztályvezető vezetésével — a kőzet vizsgálata alapján — egy kollektív kidolgozta a helyszíni konzerválás módszerét, az alkalmazandó anyagokat. Az Olduvaiban nyert szomorú tapasztalatok alapján a fő szempont az volt, hogy az anyag természetes hatást keltsen, ne filmszerű bevonat legyen a kőzet tetején, és ne változtassa meg a kőzet színét. Az UNESCO-nak elkül-

dött javaslatok ezeknek a követelményeknek igyekeztek megfelelni. Amennyiben az UNESCO és a tanzániai kormány jelentésemet és terveinket elfogadja, az emberiség kulturális örökségének e páratlanul érdekes és értékes helyszíne magyar szakemberek munkája révén marad fenn.

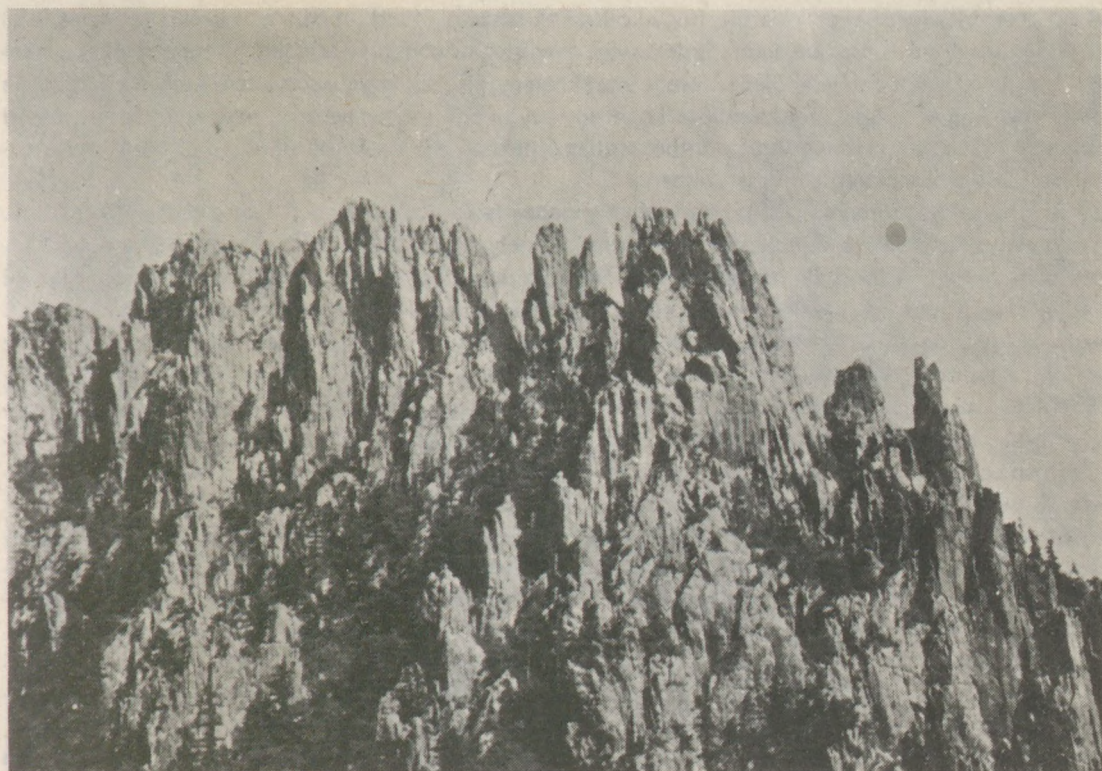
VÁSÁRHELYI TAMÁS

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUM ÁLLATTÁRÁNAK KOREAI EXPEDÍCIÓI

Honfoglaló eleink nyugati portyázásaik során eljutottak az Atlanti-óceánig. Magyar zoológusok az utóbbi évtizedekben örömmel portyáznak keleten is (Bulgária, Kaukázus, Mongólia, India, Vietnam) és egy kis jóindulattal azt mondhatjuk, hogy a Csendes-óceánig jutottak, hiszen Korea keleti partja it a Japán-tenger mossa. Mi persze — és egy kicsit sajnós is — nem lóháton jutunk Koreába, hanem repülön. Pedig ha a földön tennénk meg az utat, útközben nemcsak a délorosz sztyeppéken, Közép-Ázsiában, Mongóliában, de a Kínai-alföldön (sőt Japánban is) feltűnően sok ismerős, itthon is élő állatfajra találnánk, mindazokra, melyek elterjedése miatt Afrika északi részét, Európát és Ázsiának a Himalájától északra eső részét Palearktikum néven egy állatföldrajzi egységként tárgyalja a tudomány.

Korea földrajzi helyzete és a monszun hatása miatt sajátos területe a Palearktikumnak. Egyfelől — a valaha volt szárazföldi híd révén — amerikai, másfelől orientális hatások érződnek faunáján, amely így igen összetett. Faunája viszonylag kikutatlan, ezért is fordult több európai ország figyelve a félsziget felé. Az utóbbi évtizedekben bolgár, csehszlovák, lengyel és szovjet zoológusok mellett hét ízben magyarok is gyűjtöttek a félsziget északi részén, a Korei Népi Demokratikus Köztársaság terüle-

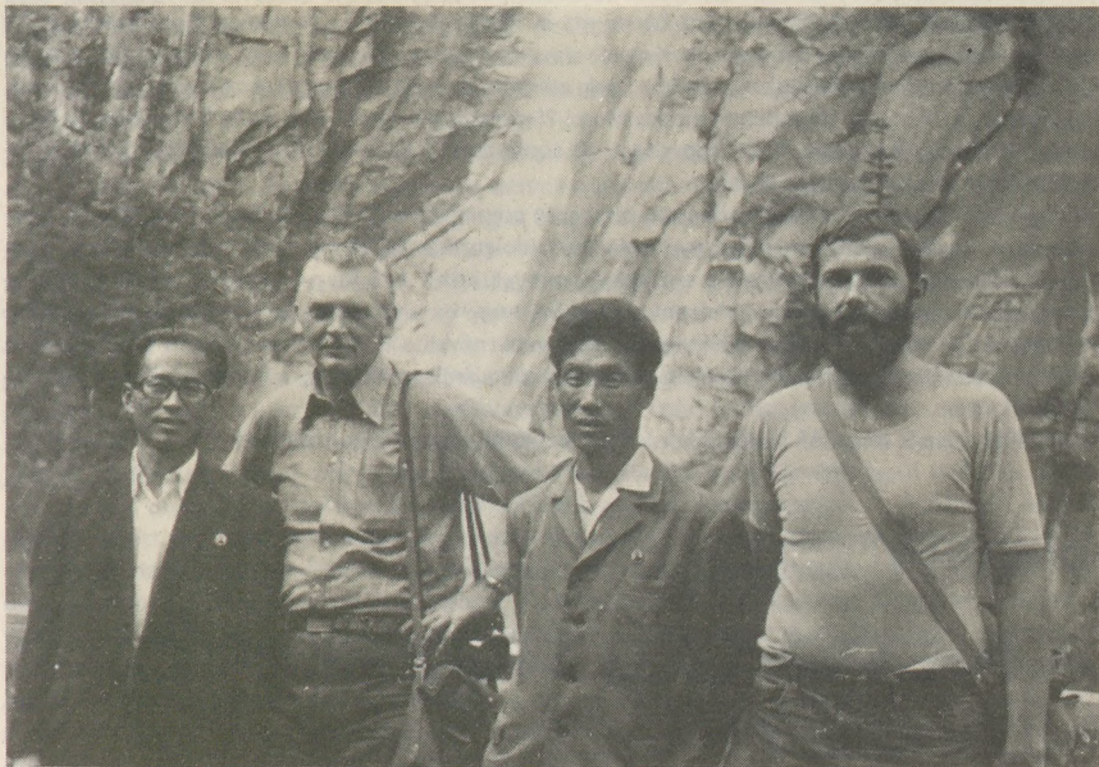
A GYÉMÁNT HEGYSÉGBEN. A HEGYSÉGBEN TÖBB, MINT TIZEZER CSUCS VAN

tén. Erre a két ország Tudományos Akadémiái közötti kulturális csereegyezmény keretében került sor. Az expedíciók sorrendben (zárójelben az ott töltött idő, kerekítve): 1970, Dr. Mahunka Sándor és Dr. Steinmann Henrik (5 hét); 1971, Dr. Horvatovich Sándor és Dr. Papp Jenő (6 hét); 1975, Dr. Papp Jenő és Dr. Vojnits András (4 hét); 1977, Dr. Dely Olivér és D. Dr. Draskovits Ágnes (4 hét); 1978, Dr. Vojnits András és Zombori Lajos (4 hét); 1979, Dr. Steinmann Henrik és Dr. Vásárhelyi Tamás (3 hét); 1980, Forró László és Dr. Topál György (2 hét). A továbbiakban az összefoglaló személyes élményekkel is keveredik, mert nehéz objektívnek maradni, ha fel-felmerülnek a cikkíró agyában az érkezéskor megcsodált ívelt gerincű háztetők, teraszos rizsföldek, sosem látott növények, ismeretlen jelentésű utcai feliratok, egy három hét alatt meg sem ismerhető, meg sem szokható idegen kultúra megnyilvánulásai.

A program kidolgozásakor kiderült, hogy kollégáink beszámolóiból jobbra már ismert területekre látogathatunk el mi is, így anyagunk érdekessége a gyűjtés időpontjából adódik. Az expedíciókat ugyanígy terveztük, hogy lehetőleg más-más évszakban gyűjtsenek ugyanazon a területen. Ez a stratégia be is vált. Míg a nedves monszunidőszakban egy-egy napon esetleg rovarok ezrei gyűjthetők, ősszel ritkább, viszont tudományos szempontból esetleg érdekesebb fajok kárpótolják a gyűjtőt a sovány fogásért. (Ez utóbbi történt a mi esetünkben is.)

Egy-egy expedíció programja általában néhány napos fenjani (Pyongyang) tartózkodással kezdődik. Ezalatt meglátogatják az Állatkertet és a közepén elhelyezkedő Zoológiai Intézetet, a Botanikus Kertet, néhány Fenjan környéki (Svábhegy vagy Népliget jellegű) gyűjtőhelyet, valamint számos, a koreai nép e századi harcait és eredményeit reprezentáló kiállítást, emlékhelyet. A koreai kollégák két-három nagyobb gyűjtőutat is szerveznek, s ezeken Észak-Korea nagyon változatos területeire jutottunk el: az északi tajgaerdőktől a kevert, lombos és tűlevelű erdőkön keresztül magashegységi sziklagyepekig különböző biotópokban gyűjthettünk. Utolsó hetét minden expedíció a reprezentatív, természeti szépségekben bővelkedő Gyémánt-hegységben töltötte. A gyűjtő módszerek is változatosak voltak. A köz tudatban a rovarászok („bogarászok, lepkészek”) „lepkéhálóval” szaladgálnak a réteken, s úgy gyűjtenek. A valóságban a gyűjtésnek ezernyi fortélyja van, s megfordítva is igaz: más állatokat találunk az élfalt fák kérge alatt vagy málló korhadékban, másokat a talajban, s megint másokat a tóparti iszapban megbújva. Kéreg alól a kéreg lehántásával, a korhadó fatest szétdarabolásával gyűjthetünk. A talajból egyeléssel (tehát pl. ásás közben az állatokat egyenként megfogva és az ölüvegbe téve) rostálással vagy futtatással (lényegük, hogy a talaj- vagy avarmintát egy szitára helyezzük, s a lefelé menekülő állatok a szitán át egy tölcsérbe, onnan az ölüvegbe jutnak) gyűjtünk. De már a szintén talajlakó gilisztákat erősen hígtott formalinos oldattal lehet csak a talajból kicsalogatni. Az iszapból kimenekülnek az állatok akkor is, ha óvatosan megtapossuk, akkor is, ha bőségesen meglocsoljuk vízzel. De ezek csak kiragadott példák, a feladat sokrétűségét inkább illusztráljuk azzal, hogy az egy-egy útra vitt gyűjtő- és konzerváló felszerelés 40–50 kg-ot is kített. Minden lehetséges időt igyekeztünk kihasználni, mert a kulturális programok, utazások sokszor a nap legértékesebb óráit vették igénybe. Hajnalban a hidegtől elgémberedett s ezért nem reménytelenül fúrge molnárpóloskákat lehetett jól gyűjteni, meg persze a vízi élőlényeket, talaj- és mohamintákat, vagy a talajcsapdákat üríteni. Egy Kim Ir Szen emlékparkban a lámpák fényére előző este odarepült orrszarvúbogarakat, futóbogarakat fogtunk össze a csinos idegenvezető kislány legnagyobb rémületére. Egy autóparkolóban hasonló módon vízi botpóloskákat gyűjtöttünk. Estéink még a fővárosban is lámpázással teltek: a főútra néző balkon ajtajára fehér lepedőt feszítettünk, s a higanygőzlámpa fényével odacsalogatott rovarokat szedegettük le róla. Az anyag zöme alkoholba került, a szárazon hazahozott példányok szakszerű csomagolására pedig ott volt a következő nap hajnala...

A fentiek, és az, hogy más országok kutatóitól eltérően mi nemcsak a saját állatcsoportjainkat gyűjtöttük, hanem egymásnak is hoztunk anyagot, eredményezték azt, hogy az első hét expedíció kere-

A VI. EXPEDÍCIÓ RÉSZTVEVŐI A KURYONG POPO ELŐTT.
DZO SUNG MÉRNÖK (TOLMÁCS), Dr. STEINMANN HENRIK,
KIM DAE KON (SZAKMAI KISÉRŐ), Dr. VÁSÁRHELYI TAMÁS.
KISÉRŐINK ÉJJEL-NAPPAL VELÜNK VANNAK.

ken kétszáz ezer állatot hozott haza (ezek zöme gerinctelen állat, legnagyobbbrészt rovar). Ebben a számban nincsenek benne a talaj- és mohamintákból kifuttatott, többnyire mikroszkópikus méretű állatok ezrei. Az anyag tartalmaz kiállítási célokra alkalmas hatalmas lepkéket, arasznyi imádkozó sáskákat, sáskákat, tarka énekes kabócákat, csiga- és kagylóhéjakat, kétélűtüeket, emlősöket, és csak a tudomány és a szakember számára értékes, mikron vagy milliméter nagyságrendű állatokat is. Feldolgozását az első expedíció hazaérkezését követően nem sokkal máris nemzetközi kutatógárda kezdte meg, és

Svájctól Japánig sok kutató vesz részt benne ma is. Közleményeik a „Zoological Collectings by the Hungarian Natural History Museum in Korea” című sorozatban jelennek meg, mely eddig összesen 607 oldalon publikált 55 cikket számlál. Ezek zömmel az Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae, az Annales Historico-naturales Musei Nationalis Hungarici és a Folia Entomologica Hungarica című folyóiratokban láttak napvilágot, de ismét csak Svájctól Japánig különböző külföldi folyóiratokban is rájuk bukkanhatunk.

Anyagunk jó része még feldolgozatlan, kis része még preparálás alatt áll. Talajlakó gerinctelenek, valamint egyes bogár, légy és hártványászárnyú családok feldolgozásával 624 fajt sikerült kimutatnunk a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság területéről, melyek közül 123 faj a tudomány számára eddig ismeretlen volt, számosról pedig mi bizonyítottuk be, hogy itt is él. Az új fajok típusanyaga a Természettudományi Múzeumban van elhelyezve, s ez tovább növeli a Múzeum nemzetközi tekintélyét. A megjelenő cikkek nyomán pedig újabb és újabb kutatók ajánlkoznak, hogy a feldolgozásban részt venne.

Nem ülünk, nem is ülhetünk babérainkon. Már készülődik a nyolcadik expedíció...

HOFER TAMÁS

A NÉPRAJZI MÚZEUMOK NEMZETKÖZI SZERVEZETÉNEK (ICME) TERVEI

A szakmúzeumoknak az ICOM-hoz tartozó nemzetközi szervezetei közt, úgy tűnik, a néprajzinak különösen sok nehézséget kell leküzdenie ahhoz, hogy valóban összefogja a hatáskörébe tartozó intézményeket. Az etnográfia fogalmának értelmezése, a néprajzi gyűjtemények története és tárgyi tartalma sokkal nagyobb variálódást mutat világszerte, mint a szépművészeti vagy mezőgazdasági-agrártörténeti múzeumoké, nem beszélve az ICOM olyan speciális szervezeteiről, mint az üveg- vagy a viseletbizottság. Az 1980 októberében Mexikóvárosban tartott ICOM-kongresszuson az ICME (International Committee, Museums of Ethnography) így fontos feladatként jelölte meg, hogy tevékenysé-

gébe bevonja a még kívülálló országokat és múzeumokat. A szervezet azonban több kérdéskörben már rendszeres munkát folytat, ezek a tevékenységi területek tükröződnek a Mexikóvárosban létrehozott (illetve megerősített) tíz munkacsoport feladataiban. Minderről a mexikói kongresszus emlékeztetője és a népművészeti munkacsoport vezetőjének, Anette B. Fromm-nak a tájékoztatása alapján számolok be.

Az ICME tíz munkacsoportja a következő kérdésekkel foglalkozik: 1. *A néprajzi és technikai múzeumok együttműködése*. Ez közös bizottság a technikatörténeti múzeumok szervezetével és a mindkét területen alkalmazható technikai, muzeológiai megoldásokkal foglalkozik. 2. *Zene a néprajzi múzeumokban* – elő kívánja mozdítani a nem nyugati zene bemutatását múzeumokban. 3. *Néprajzi muzeológia* – a néprajzi múzeumok technikai kérdéseivel, így a raktározással, a konzerválással és a restaurálással, a bemutatással, a gyűjtemények biztonságával és a dokumentálással foglalkozik. 4. *Fejlődő területek múzeumai*. Ez a munkacsoport tudományközi, különböző muzeológiai ágakat összefogó testület, általános alapproblémákat vitat meg. 5. *Néprajzi textíliák* – ennek a csoportnak a munkájában az ICME tagjai mellett az ICOM viseletbizottságának tagjai is részt vesznek, és a megőrzés, a dokumentáció és a bemutatás új és viszonylag olcsó technikai megoldásait kívánják kidolgozni és elterjeszteni. 6. *Kulturális javak visszaadása és helyreállítása*. Hatékonyabbá kívánja tenni a néprajz területén az egyes országokból jogellenesen kivitt kulturális értékek visszajuttatását. 7. *A néprajzi múzeumok céljai*. Itt zajlik részben a különböző profilú néprajzi múzeumok feladatainak, funkcióinak fölmérése, áttekintése. Ennek érdekében a munkacsoport egy újabb cikkgyűjteményt és bibliográfiát állít össze. 8. *Néprajzi filmkészítés és fényképezés*. Fő feladatának etikai irányelvek kidolgozását tekinti a filmkészítők és fényképezők számára. 9. *Hamisítványok és utánzatok*. A munkacsoport e kérdéskör valamennyi aspektusát vizsgálja, és a hamisítványok fölismerésére tájékoztató kiadását tervezi. 10. *Népművészet*. Kapcsolatokat kíván létrehozni a népművészeti gyűjteményeket őrző múzeumok közt, ennek érdekében több speciális vállalkozást tervez a dokumentáció és bibliográfia terén. Tervben van egy latin-amerikai albizottságának megszervezése is.

A következő hároméves időszakban minden munkacsoport legalább egy-egy összejövetelt tervez, ezenkívül a bizottságok együttesen is találkozni kívánnak. Már 1981 áprilisában Amsterdamban összejönnek az etnomuzikológiával, a néprajzi muzeológiával, a filmkészítéssel és fényképezéssel foglalkozó bizottságok, kapcsolódva az ugyanekkor Hollandiában, Leydenben megrendezett nemzetközi antropológiai és etnológiai „kongresszusközi kis kongresszushoz”. 1981 novemberében Dániában a kulturális javak visszaadásáról tartanak konferenciát. 1982 áprilisában London látja vendégül a népművészeti bizottságot és a néprajzi textília bizottságot, akkor, amikor ugyanott az ICOM viseletbizottsága is ülést tart. 1982 októberében Lipcsében a néprajzi múzeumok céljait és társadalmi funkcióit vitatják meg. Az NDK mellett egyébként Jugoszlávia is elvállalta egy munkacsoportülés lebonyolítását. Nem folytatva az összejövetelek felsorolását, megemlítem, hogy az ICME egy newsletter kiadását is tervezi a néprajzi múzeumok rendszeres tájékoztatására.

Az „artes populares”, illetve „népművészet” elnevezéssel újonnan megalakított munkacsoport szervezését a latin-amerikai országok kezdeményezték. Javaslatukban rámutattak, hogy „a világ múzeumaiban őrzött kulturális örökségnek egyre növekvő jelentőségű, vitális fontosságú része a különböző népek művészete”, mely azokban a társadalmakban, amelyek létrehozták, a kulturális identitás fontos kifejezője. A népművészeti gyűjtemények dinamikus fejlődése és egyre növekvő szerepe Latin-Amerikában kifejeződik abban is, hogy a javaslattevő országok a nemzetközi szervezeten belül saját együttműködésük biztosítására külön albizottságot alapítottak. A nemzetközi munkacsoport vezetését, illetve a hivatalos szóhasználat szerint „koordinálását” Anette B. Frommra, a clevelandi múzeum fiatal etnográfus-folklorista muzeológusára bízta.

Megalakulásakor a népművészeti munkacsoport négy feladatot tűzött ki, rövid távon a kooperáció kereteinek kialakítására, hosszú távon pedig az együttműködés tartós megalapozására. Első feladat: munkameghatározás kidolgozása az „artes populares”, a népi művészet fogalmáról, illetve a népművészet különböző történeti és társadalmi feltételek közt kialakult fogalmairól. Második: a népművészettel foglalkozó, népművészeti gyűjteményeket őrző múzeumok közt a kommunikáció, az információcsera megteremtése és előmozdítása. Ennek érdekében a munkacsoport minden népművészeti gyűjteményt hív, hogy csatlakozzék hozzá, vagy legalábbis keressen kapcsolatot vele. Harmadik feladat: egy egész világra kiterjedő névsor, címjegyzék kifejlesztése a népművészeti múzeumokról, továbbá egy hasonlóan átfogó bibliográfia fölépítése a népművészetre vonatkozó nyomtatott, filmen, illetve magnetofonszalagon, stb. található információs anyagokról. Negyedik feladat, illetve terv: a gyűjtemények dokumentálására olyan rendszer, olyan módszer kikísérletezése, ami később megkönnyítheti az információcserét az egyes intézetek, múzeumok között. E tekintetben a népművészeti munkacsoport támaszkodni kíván az ICOM dokumentációs kérdésekkel foglalkozó más szervezeteinek az eredményeire, ajánlásaira. Az ICME tevékenységét Nico C. R. Bogaart elnök, Tropicmuseum, Amsterdam fogja össze (Mauritskade 63.). A népművészeti munkacsoport koordinátora, Annette B. Fromm jelenleg Bloomingtonban érhető el, a Folklore Intézetben. (Folklore Institute, 504 N. Fess, Bloomington, Indiana 47401.) Kívánatos lenne, ha a magyar néprajzi gyűjtemények az ICOM szakági szervezeteinek munkájába minél sokoldalúbban bekapcsolódnának.

HÍREK ESEMÉNYEK

1980. MÁJUS 1. – DECEMBER 31.

KONFERENCIÁK TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁSOK TOVÁBBKÉPZÉSEK

Országos múzeumigazgatói értekezlet, Győr
Győr VI. 12–13.
Témája: A VI. ötéves terv irányelveinek megvitatása

A Dunántúl településtörténete
Siófok

Országos honismereti konferencia és akadémia
Szombathely

Ipari régészet Magyarországon
Sopron

Rendező: Magyar Nemzeti Múzeum és a Liszt Ferenc Múzeum

II. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia
Békéscsaba

Műtárgyvédelem a néprajzi muzeológiában
Miskolc

Mária Terézia pénzverése és a pénzforgalom
(osztrák–magyar közös tudományos ülészak)
Sopron

Avar kori Tudományos Konferencia
Kecskemét, X. 21–22.

VIII. Bakonykutató Ankét

Zirc

A magyar köznemesség gazdasági és művelődési viszonyai

A XVIII. század végétől a XIX. század elejéig

Rendező: MTA és a Nógrád m. Múzeumok Igazgatósága

IV. Kézművesipartörténeti szimpózium

Rendező: VEAB Történeti Szakbizottság Kézművesipartörténeti Munkabizottsága

Veszprém

Múzeumi Népművelők Országos Konferenciája

a múzeumpedagógia helyzetéről és feladatairól

Rendező: MRMK

Budapest

Tárgyrestaurátorok VII. országos konferenciája

Rendező: MRMK

Budapest

Országos Régészeti Szakmai Továbbképzés

Rendező: Magyar Nemzeti Múzeum, István király Múzeum

Székesfehérvár

Néprajzszakos muzeológusok szakmai találkozója

Nyíregyháza-Sóstó. IX. 10. – X. 1.

A levéltári források használata az agrártörténeti kutatásokban c. továbbképző tanfolyam

Rendező: Magyar Mezőgazdasági Múzeum

Budapest

Szakmai-ideológiai továbbképzés vidéki muzeológusoknak

Rendező: Magyar Nemzeti Galéria

Budapest

SZEMÉLYI HÍREK

Berta István, az MRMK igazgatóhelyettese XII. 15-én megvált az intézménytől, és a BTK Kiscelli Múzeumának lett az igazgatója.

Barabás Magda a KM Múzeumi Osztályról az Országos Levéltárba került.

Nagy Lajosné, a KM Múzeumi Osztály főelőadója az MM Közművelődési Főosztályára nyert áthelyezést.

Pécsi L. Dániel, az MRMK munkatársa, az MTA Zenetudományi Intézetébe távozott.

Dr. Szilágyi Miklóst igazgatói címének meghagyásával 1981. VI. 30-ig felmentették a Tolna megyei Múzeumok igazgatói teendőinek végzése alól. Egyidejűleg – erre az időtartamra – *Dr. Gaál Attila* igazgatóhelyettest bízták meg az igazgatói feladatok ellátásával.

Dr. Tőkei Ferencné a Budapesti Történeti Múzeumból a Magyar Nemzeti Galériába távozott.

KINEVEZTÉK

Dr. Töröcsik Zoltánt a Veszprém megyei Múzeumok igazgatójává

Dr. Uzsoki Andrást a Bakony Múzeum igazgatójává

Bihari Józsefet a Pest megyei Múzeumok igazgatójává

Balázs Mihályt az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főigazgatójává, a főigazgatóhelyettes *Lengyel Sándor* lett.

Bánhegyi Jánost a Munkásmozgalmi Múzeum gazdasági igazgatójává

*Csorba Gézá*t a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatóhelyettesévé

Ferenczy Gábornét az MRMK gazdasági igazgatójává

Dr. Grin Igort a Békés megyei Múzeumok igazgatóhelyettesévé

Hadnagy Lászlót a pápai Helytörténeti Múzeum igazgatójává

Dr. Ikvai Nándort a KM Múzeumi Osztály csoportvezetőjévé

Mészáros Balázst a Somogy megyei Múzeumok igazgatójává

Nagy Zoltánt a körmendi Helytörténeti Múzeum vezetőjévé

Sági Pált a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közművelődési és Igazgatási Főosztályának vezetőjévé

Strack Jánosnét a Budapesti Történeti Múzeum Közművelődési Főosztályának vezetőjévé

NYUGDÍJBA VONULT

Dr. Arató Ferenc, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főigazgatója

Imre Gyula, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum főosztályvezetője

Ladányi Mihályné, a Budapesti Történeti Múzeum Közművelődési Főosztályának vezetője

Molnár Lászlóné, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum főelőadója

Dr. Pogány Ö. Gábor, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója

Rév Pál, a Közlekedési Múzeum főmunkatársa

Elhunyt:

Dr. Bálint Sándor néprajztudós

Dr. Boros István, a Természettudományi Múzeum nyugalmazott főigazgatója

Rettegi Istvánné szül. Kovács Anna, a püspökladányi Karacs Ferenc Múzeum megalapítója és haláláig munkatársa

Szabó Jenő a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum fotósa

KITÜNTETÉSEK

A Munka Érdemrend arany fokozatát kapta:

Nemes Iván, a NPI igazgatója

A Munka Érdemrend ezüst fokozatát kapta:

Dr. Cenner Gyuláné, a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársa

Rév Pál, a Közlekedési Múzeum munkatársa

A Munka Érdemrend bronz fokozatát kapta:

Róth Mihály, a Szépművészeti Múzeum üvege

Szocialista Kultúráért kitüntetést kapott:

Kovács Miklós, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum nyugalmazott osztályvezetője

Cseh Mária, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum tudományos munkatársa

Dr. Szikossy Ferenc, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum főigazgatóhelyettese

Adorján Attila, a soproni Liszt Ferenc Múzeum restaurátora

Aknay Elemérné, a Magyar Nemzeti Múzeum restaurátora

dr. Bakayné Perjés Judit, a Textilipari Múzeum vezetője

Bánkuti Imre, a Magyar Nemzeti Múzeum osztályvezetője

Bezerédy Győző, a Janus Pannonius Múzeum osztályvezetője

Bíró Endre, a Komárom megyei Múzeumi Szervezet igazgatója

Bollok Jánosné, a Budapesti Történeti Múzeum múzeumpedagógusa

Csaba József, a Savaria Múzeum külső munkatársa

Cserdi András, a Komlói Iskolamúzeum igazgatója

Csorny Lászlóné, az Országos Műszaki Múzeum csoportvezetője

dr. Csiffáryné Schwalm Edit, a Dobó István Múzeum muzeológusa

*Dalnoki Miklós*né, a MRMK megbízott osztályvezető helyettese

Dávid Ferenc, az Országos Műemléki Felügyelőség soproni művészettörténésze

dr. Dely Olivér György, a Természettudományi Múzeum főmunkatársa
dr. Dobrossyné Fügedi Márta, a Hermann Ottó Múzeum megbízott osztályvezetője
Domonkos Alajos, a Nógrád megyei Múzeumi Szervezet igazgatóhelyettese
Fürészné Molnár Anikó, a Tatabányai Munkásmozgalmi Múzeum osztályvezetője
dr. Gábori Miklós, a Budapesti Történeti Múzeum tudományos tanácsadója
dr. Gerő Győző, a Budapesti Történeti Múzeum tudományos főmunkatársa
Goldman Antal György, a Munkácsy Mihály Múzeum osztályvezetője
Goldschmidt Györgyné Varga Mária, a Néprajzi Múzeum főkönyvtárosa
dr. Győrffy Györgyné dr. Ruitz Izabella, a Néprajzi Múzeum muzeológusa
dr. Hajdú Lajos, a Természettudományi Múzeum főmunkatársa
Héthy Zoltán, a Bihari Múzeum igazgatója
dr. Hévízi Sándor, a Gyomai Szakmunkásképző Intézet nevelőtanára
Horváth Béla, az Esztergomi Vármúzeum igazgatója
dr. Horváth Istvánné Kelemen Márta, a Balassa Bálint Múzeum muzeológusa
Jahn Ágnes, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum múzeumpedagógusa
Jalovszky Katalin, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum muzeológusa
a Jászkiséri Felnőtt Helytörténeti Szakkör
dr. Kaba Melinda, a Budapesti Történeti Múzeum tudományos titkára
dr. Katona Gyuláné, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum csoportvezetője
Káldy Mária, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum közművelődési csoportvezetője
Kálló Gyula, a Természettudományi Múzeum gazdasági igazgatója
dr. Kiss Péter, a Dobó István Vármúzeum osztályvezetője
Kocsis Gyula, a ceglédi Kossuth Múzeum muzeológusa
K. Kovalowszky Márta, az István Király Múzeum tudományos főmunkatársa
Lantosné dr. Imre Mária, a Janus Pannonius Múzeum muzeológusa
Mesterházy Károly, a Magyar Nemzeti Múzeum muzeológusa
Mészáros Johanna, a Néprajzi Múzeum népművelési csoportvezetője
dr. Pitter György, a Természettudományi Múzeum muzeológusa
Rétfalvi Ferencné Mesterházy Erika, a Néprajzi Múzeum főrestaurátora
Sótyi János, a gyulai Munkácsy Mihály Mezőgazdasági termelőszövetkezet elnöke
Spisák Béla, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Beruházási Vállalat műszaki ellenőre
Steigervald József, a gyulai Munkácsy Mgtsz nyugdíjasa
Sümegei György, a Katona József Múzeum muzeológusa
Szabó Istvánné dr. Egri Mária, a Damjanich Múzeum tudományos főmunkatársa
dr. Szentmihályi Imre, a Göcseji Múzeum tudományos főmunkatársa
dr. Szigetváry Ferenc, a kőszegi Patikamúzeum igazgatója

Szinavölgyi Oszkár, a miskolci-alsóháromi múzeum vezetője
dr. Szirmai Krisztina, a Budapesti Történeti Múzeum muzeológusa
Szmodisné dr. Eszláry Éva, a Szépművészeti Múzeum osztályvezetője
Tasi József, a Petőfi Irodalmi Múzeum tudományos főmunkatársa
dr. Tátrai Vilmos, a Szépművészeti Múzeum muzeológusa
Telkes Ferenc, a Központi Múzeumi Igazgatóság műtárgymásoló osztálya műszaki vezetője
Tollár Györgyné, a Természettudományi Múzeum preparátora
Tomka Péterné, a Xantus János Múzeum muzeológusa
Tóthné Lovas Márta, a Magyar Nemzeti Múzeum népművelési csoportvezetője
dr. Török Györgyi, a Magyar Nemzeti Galéria muzeológusa
Thuróczy Zoltánné Németh Annamária, a Magyar Nemzeti Múzeum muzeológusa
dr. Vásárhelyi Tamás, a Természettudományi Múzeum muzeológusa
dr. Veres László, a Herman Ottó Múzeum igazgatóhelyettese
dr. Végh Béláné Rassy Márta, a Magyar Nemzeti Galéria muzeológusa
dr. Zádor Béla, a Damjanich János Múzeum igazgatóhelyettese
dr. Zólyomi József, a Palóc Múzeum igazgatója
dr. Zombori István, a Móra Ferenc Múzeum muzeológusa
Ungi István, az Iparművészeti Múzeum restaurátora

NÍVÓDÍJAT KAPOTT

A tudományos munkáért:

Dr. Gozmány László (Természettudományi Múzeum)

Kiállításrendezésért:

Albeker Mária, Oszetzky Gábor és Vámos Éva (Országos Műszaki Múzeum)

A közművelődési munkáért:

Anka Mária, Ádám András, Sashegyi Ferenc és Vajna Márta (Magyar Nemzeti Galéria)

A műtárgyvédelem, restaurálásért:

Vámosi Lajosné (Rippl-Rónai Múzeum)

MÓRA FERENC EMLÉKÉRMET KAPOTT

Dér László, a Békés megyei Múzeumok igazgatója

Esti Béla, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum főigazgatója

Dr. F. Petres Éva, a Fejér megyei Múzeumok igazgatóhelyettese

Dr. Patai Pál, a Magyar Nemzeti Múzeum osztályvezető-helyettese

KIVÁLÓ NÉPMŰVELŐ kitüntetést kapott:
Dr. Farkas József, a Szatmári Múzeum igazgatója

LENIN EMLÉKPLAKETTET kapott:
Kapusi András, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Közművelődési Osztályának vezetője
Dr. Szikossy Ferenc, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum főigazgató-helyettese

A **„HAZA SZOLGÁLATÁÉRT”** kitüntetést kapta:
Dr. Szikossy Ferenc, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum főigazgatóhelyettese.

TARTALOMJEGYZÉK

MÚZEUMPOLITIKA

A megyei múzeumok képzőművészeti gyűjtési körének és ebből adódó feladatainak meghatározása	3
<i>Mravik László</i> : Megjegyzések a megyei múzeumok képzőművészeti gyűjtési körét szabályozó tervezethez	8
<i>Kovács Tibor</i> : A múzeumok nemzetközi kapcsolatai	14

MUZEOLÓGIAI MÓDSZEREK

<i>Ikvai Nándor</i> : Tendenciák és perspektívák a múzeumi közművelődésben	21
<i>Agócsy Pál</i> : Perspektíva vagy utópia? — Gondolatok a természettudományi kiállításokról	32
<i>Bakay Kornél</i> : Muzeológiai alapismeretek oktatása a kőszegi Jurisics Gimnáziumban	38
<i>Steinmann Henrik</i> : „Magyarország Állatvilága” — a Természettudományi Múzeum kiadványsorozata	43
<i>Füzes Endre</i> : Megjelent az Agrármuzeológiai Füzetek első száma	45

KIÁLLÍTÁSOK

<i>Barabás Jenő</i> : Az őstársadalmaktól a civilizációig (A Néprajzi Múzeum új állandó kiállításáról) . .	46
<i>Sárkány Mihály</i> : „A 'Matyó' jelző véglegesen védjegy lett” — Felirat a Néprajzi Múzeum „A népművészet születése” kiállításában	51
<i>Bándi Gábor</i> : Egy kiállítás tanulságai (Régészet '80 — István Király Múzeum, Székesfehérvár) . .	55

HAGYOMÁNY ÉS KORSZERŰSÉG

<i>Pungor Zoltán</i> : A csempeszkopácsi reneszánsz kiskastély	59
<i>György Eszter</i> : A láthatatlan múzeum	61
<i>Bodó Sándor</i> : Népi műemlékek múzeumi berendezéséről	68

HORIZONT

<i>Fülep Ferenc</i> : Tanzániai útbeszámoló	71
<i>Vásárhelyi Tamás</i> : A Természettudományi Múzeum Állattárának koreai expedíciói	78
<i>Hofer Tamás</i> : A néprajzi múzeumok nemzetközi szervezetének (ICME) tervei	82

HÍREK — ESEMÉNYEK

(Összeállította: Simon Mária)

Hírek—események 1980. május 1. — december 31.	85
Kitüntetések	88

